

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 23 (737) 2011 m. gruodžio 10 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

7 Algirdas ŽEMAITAITIS

Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941-1944)

9 Vasilis KAPKANAS

1932-1933 m. genocidas badmiriu Ukrainoje

10

Surengtas dešimtas Valdovų rūmų paramos vakaras

Lietuvai pirmininkaujant ESBO pajudėjo derybos dėl užsitęsusių konfliktų

Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Ministrų Tarybos susitikimas Vilniuje

Antradienį, gruodžio 6 d., Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė pasveikino Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Ministrų Tarybos sesijos dalyvius.

Šalies vadovės teigimu, vienas pagrindinių Lietuvos pirmininkavimo ESBO prioritetų – užsitęsusių konfliktų sprendimas, todėl labai svarbu, kad po daugiau nei penkerių metų pertraukos Vilniuje pavyko atnaujinti

oficialias daugiašales derybas dėl konflikto Padnestrėje sureguliuavimo. Prezidentė paragino visas dialoge dalyvaujančias valstybes telkti tam reikalingą politinę valią, kad būtų priimtas ilgalaikis ir tvarus sprendimas.

Valstybės vadovė pabrėžė, kad sutelkta politinė valia būtina ir siekiant konfliktų sprendimų Pietų Kaukaze.

„Karui ar grasinimui karu Europoje vietos neturi būti. Mes turime pakankamai

svarbių iššūkių, senų ir naujų, kad nedelsdami ryžtingai veiktume kartu“, – sakė Prezidentė.

Pirmininkaudama ESBO Lietuva toliau stiprino bendras pastangas kovoje su naujais iššūkiais ir grėsmėmis, ypač energetiniam ir kibernetiniam saugumui užtikrinti.

„Kviečiu atviresnio pokalbio branduolinių saugumo klausimais. Atvirų diskusijų metu galime ir turime įgyvendinti branduo-

Nukelta į 14 p.

Brangūs broliai ir seserys Kristuje, lietuviai Šiaurės ir Pietų Amerikos, Europos bei Australijos žemynuose,

„Jie nuskubėjo ir rado Mariją, Juozapą ir kūdikį, paguldytą ėdžioje. Išvydę jie apsakė, kas jiems buvo pranešta apie šitą kūdikį... Piemenys grįžo atgal, garbindami ir šlovindami Dievą už visą, ką buvo girdėję ir matę, kaip buvo jiems paskelbta“ (Luko 2:16-17,20).

Prel. Edmundas Putrimas

Kalėdų ryto Šv. Mišių skaitinio ištrauka iš Luko Evangelijos: piemenėliams angelas nurodė, kur rasti ir kaip atpažinti gimusįjį Išganytoją. Kalėdų geroji žinia prasidėjo su paprastais piemenėliais, kurie pasiryžo ieškoti, ir radę, įtikėjo jog kūdikėlis tikrai Mesijas – Viešpats. Grįžę namo garbindami ir šlovindami Viešpatį, jie savo liudijimu patyrė gyvą ryšį su Dievu.

Mes skaitome, ypač Evangelijose ir Jo pamokymuose, kad Jėzus yra tas, kuris mūsų

kantriai laukia. O ko Jis iš mūsų reikalauja? Kad atsilieptumėm ir įgyvendintumėm savo krikščionišką tikėjimą religiniais veiksmais, bendruomeninėmis maldomis, aukomis, apeigomis ir gyvu išjungimu į bažnytinį gyvenimą.

Kalėdų slėpiny mus kviečia surasti gyvąjį Kristų ir Jį priimti savo gyvenime, savo namuose, šeimoje, parapijoje, bendruomenėje gerbdami Jį ne kaip idėją arba jausmą bet šlovindami Jo dieviškas savybes – gailingumą ir visagalybę. Palaimintasis Jurgis Matulaitis rašė savo dienoraštyje, Užrašuose, kad „Krikščionys gerbia Dievą ne tik kaip Jo kūrinius ar tarnai, bet ypač kaip Jo vaikai...“

Praėjusių metų vasario mėnesį man teko aplankyti lietuvių kalinius tolimame Limos mieste Peru, kur kalėjimo patalpose šventėme Susitaikymo sakramentą ir 6v. Mišias. Buvo įspūdinga paliudyti, kad ir tokiomis sąlygomis kaliniai nepraradę vilties bet ja tikėdami ieško, kaip atpažinti Dievą.

Žmogaus širdis, kuri suranda Dievo

Nukelta į 5 p.

Apie išsigimusį kosmopolitizmą Lietuvoje: kur jis mus veda

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS, Vilnius

Akad. Zigmas Zinkevičius

Kosmopolitizmas (plg. graikų žodį *kosmos* „visata“) – ideologija, teigianti, kad žmogaus tėvynė yra visas pasaulis, kad visi žmonės sudaro vieną didelę bendruomenę. Tai – nacionalizmo (tautiškumo) priešprieša. Kosmopolitas (gr. *kosmopolitēs*) – kosmopolitizmo ideologijos šalininkas, pasaulio pilietis, nepaisantis savo ir kitų tautų tradicijų, kultūros, patriotizmo. Visa tai susiję su pasaulio globalizacija (nuo prancūzų *global* „visas, vientisas“ iš lotynų *globus* „žemės rutulys“) – intensyvėjančiu prekių, kapitalo, žmonių, informacijos ir technologijų suartė-

jimu, kurio teikiamomis gėrybėmis, žinoma, pravartu pasinaudoti.

Kosmopolitizmo priešpriešos nacionalizmo (plg. lot. *natio* „tauta“) sąvoka labai plati, lietuviškai neretai reiškia žodžiu *tautiškumas*. Vartojama ir gerąją prasme, siejama su tėvyne (gimtine), plg. sąvokas tėvynės meilė, patriotiškumas (lot. *patria* „tėvynė“). Žymi ideologiją, pabrėžiančią žmonių pasidalijimą į tautas, kurioms būdinga tautinė savimonė. Ideali politinė išraiška – savarankiška tautinė valstybė, apimanti tautos gyvenamąją teritoriją, kurioje tautai priklauso aukščiausioji valdžia. Kartais tautybė painiojama su pilietybe, sakoma Lietuvos tauta (apimami visi įvairiakilmiai Lietuvos piliečiai). Nusižiūrima į emigrantines tautas, pvz., Jungtinių Amerikos Valstijų tautą.

Kraštutinis nacionalizmas pagimdė vokiškąjį nacionalsocializmą, vadinamą dar nacizmu, vok. *Nazismus* (raidė z tariama kaip c) – sutraukta iš *Na(tionalso)zi(ali)smus*. Turi daug bendrų bruožų su Italijos fašizmu (it. *fascismo* iš *fascio* „susivienijimas“). Atsiradimą lėmė Adolfo Hitlerio asmeninė pasaulėžiūra: tariamosios arijų (nemokšiška vartoto žodžio, iš tikrųjų reiškiančio indų ir iranėnų protėvių ir neturinčio nieko bendro su vokiečiais ir apskritai germanais) rasės išskirtinumas, antisemitizmas – neapykanta

Nukelta į 13 p.

Mažoji Lietuva**Eduardas Gizevijus – Mažosios Lietuvos etnografas****Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius**

Mažosios Lietuvos tradiciniai moterų drabužiai. Eduardo Gizevijaus piešinys, iš knygos „Lietuvių liaudies menas“, 1974 m.

Tėsinys. Pradžia Nr. 22

Todėl pagrįstai Tilžės gimnazijos mokytojų kolegijos jam mirus paskelbtasis nekrologas baigiamas žodžiais: „Ikvėptas viso to, kas gera ir gražu, jis ir pensininkas būdamas paskyrė paskutiniuosius savo gyvenimo metus nepailstamam, tyliam darbui meno ir mokslo tarnyboje ir krikščioniškosios meilės veikalamis. Jo nuostabus meilumas, nesa- vanaudiškas atsidavimas ir pasiaukojimas, linksmas vaikiškas būdas ir gyvi sąmojingi pokalbiai laimėjo ir išlaikė jam didelį draugų būrį. Jo atminimas pasiliks visada palaima jo kolegoms ir visiems, kurie jį pažinojo“ („Lietuvinėinkai“, p. 103–104).

Trečiadienį, gegužės 12 d., antrą valandą po pietų, E. Gizevijus buvo palydėtas į paskutinio poilsio vietą. Priešais apščiai vainikais papuoštą karstą žygiavo karine uniforma lietuviškojo dragūnų pulko orkestras ir grojo choralą. Iš paskos traukė didelė laidotuvių eiseną, kurioje dalyvavo miesto ir apskrities vyresnybė, velionio draugai bei mokiniai (kai kurie buvo atvykę iš labai toli, norėdami pareikšti paskutinę pagarbą savo karštai mylimam mokytojui), gimnazijos mokytojų kolegija ir visos mokinių klasės.

Palaidotas buvo senųjų kapinių šiauriniame krašte su plačiu reginiu į pavasariškai puoštą Nemuno slėnį.

Po laidotuvių velionio bute įvyko gausus jo mokinių ir draugų susirinkimas, kuriame nutarta: „Tam, kuris savo tauriu, maloniu būdu ne tik įgijo visuotinę gausių savo mokinių ir draugų meilę ir pagarbą, bet ir literatūroje plačiai išgarsino savo vardą už provincijos ribų, kaip senovės tyrinėtojas ir lietuvių liaudies papročių žinovas, pastatyti antkapi, o iš numatomo lėšų pertekliaus įsteigti Stipendium Gisevianum“ („Lietuvinėinkai“, p. 104).

Per Antrąjį pasaulinį karą Tilžė smarkiai sunaikinta, architektūriniai paminklai sugriauti, kapinės, išskyrus vienerias, sugrįžtos su žeme. Manoma, kad E. Gizevijus galėjo būti palaidotas Kirchdorf kapinėse, šalia Vokiečių gatvės.

E. Gizevijui mirus, seserėnas Schrago atidavė jo paveikslus, korespondenciją ir rankraščius Karaliaučiaus Prūsijos muziejui.

Mokslinė kultūrinė veikla

E. Gizevijus, lietuvininkų etninės kultūros puoselėtojas Rytų Prūsijoje, didžiąją savo gyvenimo dalį praleidęs Tilžėje bei paskyręs lituanistinės medžiagos rinkimui ir skelbimui, buvo išimylėjęs lietuvininkus, apie juos rašo ne tik su pagarpa, bet ir su meile, net idealizuodamas. Apie lietuvaite jis sakė: „<...> dailūs veido bruožai, <...> perdėm gražus lieknas ūgis, susijęs su tauria laikysena, savigarbos ir žavaus meilumo derinys“, teikė joms „ypatingą žavumą“ („Lietuvinėinkai“, p. 115).

Arba lygindamas su vokiečiais, žavėjosi lietuvių kalbėsenos taupumu, nepaprastai turtingais papročiais ir prisirišimu prie gamtos, prie gimtosios žemės bei ta pačia dar senovės istorikų Tacito ar Bremeniečio pastebėta dora ir darbštumu. Laisvalaikį skyrė lietuviškų dainų tyrinėjimams. Važinėdamas po kaimus sukaupė unikalios etnografinės medžiagos. Daug keliavo po Rytprūsių vietas. Pats E. Gizevijus pasirašinėdavo

prasmingu Keliauninko (Kelauninko) slapyvardžiu, nes Mažąją Lietuvą išvaikščiojo skersai ir išilgai. Spaudoje pateikė įdomių žinių apie lietuvininkų gyvenimą XIX amžiuje. Jis vienas iš nedaugelio tyrinėtojų aprašęs gyventojų požiūrį į atvykusį nepažįstamą ir jų gyvenimu besidomintį asmenį. Pavyko užsikariauti lietuvininkų simpatijas, buvo kviečiamas į darbo ir šeimos šventes. Kruopščiai tyrinėjo lietuvių tautosaką. Rinko archeologines iškasenas, kasinėjo piliakalnių ir pilkapius. Tačiau sukaupia tautosaką bei kūryba nebuvo publikuoti atskirame rinkinyje. Manoma, kad dėl to medžiaga pradingo. Apie tai „Dainų balsuose“ I tomo įžangoje mini Kristijonas Barčas.

Dalį surinktų lietuvių liaudies dainų ir padavimų E. Gizevijus išspausdino vokiškoje periodikoje, glaudžiai bendradarbiaudavo su autoriais, sudarinėjusiais tautosakos rinkinius.

Publikuojamas tautosakos kūrinius perkurdavo. Todėl daugumas jo paskelbtų sakmių ir padavimų yra literatūriniai kūriniai, kuriuose liaudiški motyvai buvo laisvai perkurti bei papildyti neliaudiškais romantiniais epizodais.

Didesnę mokslinę vertę turi Mažosios Lietuvos lietuvių liaudies dainų (paskelbta 246) rinkiniai bei autentiška medžiaga paremti etnografiniai tradicijų ir papročių aprašymai. Mokslinėje periodikoje tautosaką skelbė Karaliaučiaus žurnale „Preussische Provinzial Blätter“ („Prūsijos provincijos laikraštis“), jo tęsinuose „Neue Preussische Provinzial Blätter“ ir „Altpreussische Monatschrift“ („Senovės Prūsijos mėnraštis“). Apie dainas parašė straipsnius: „Szenen aus dem Volksleben der Litauer“, 1838 m. („Scenos iš lietuvių liaudies gyvenimo“; su jų dainų gaidomis); „Drei und Zwanzig Dainos“, 1850 m. („23 dainos“), „Eine historische Daina“, 1847 m. („Viena istorinė daina“), nežinodamas, kad tai S. Valiūno eilėraščio „Birutė“ variantas ir kt. Svarbios aštuoniolika savitų dainų su melodijomis („Achtzehn Dainos“) 1846 m. minėtame periodikos leidinyje, šių dainų žodžiai iš karto buvo paskelbti, o melodijas redakcija ketino publikuoti kiek vėliau. Tačiau to neatliko. Vėliau jas pakartoję (užrašytus dainų tekstus ir melodijas) vokiečių filologas G. H. F. Neselmanas (1811–1881) rinkinyje „Littauische Volkslieder“, 1853 m. („Lietuvių liaudies dainos“). 1837–1866 m. E. Gizevijus paskelbė daug etnografinių aprašymų ir tautosakos kūrinių su savais vertimais į vokiečių kalbą – lietuvių dainų ir liaudies papročių aprašymų apie vestuvių (trobos puošimą, dovanų dalijimą, jaunosios gaubtuvės ir kt.), gimtųjų bei krikštynų apeigas, linamynį, alaus darymą.

Ypač įdomus jo darbas apie vestuvių apeigas yra „Tilžiskų lietuvininkų parvedliavimo aprašymas“. Palyginus su iki tol žinomais vestuvių aprašais, nauja tai, kad atkreipiamas dėmesys į trobos puošybą, jaunųjų kampo įtaisymą, jaunamartės galvos puošmeną – gužę. E. Gizevijus aptaria ir vestuvinių arklių padabinimą: „Galvos ir karčiai išdėti juostomis, apie kaklus parišinėti rankšluosčiai.“

1837 m. „Prūsijos provincijos laikraštys“ publikuojamas E. Gizevijaus straipsnis

Lietuvės prie Nemuno, tolumoje – Ragainės pilis. Eduardo Gizevijaus piešinys, iš knygos „Lietuvių liaudies menas“, 1974 m.

„Rombinus“. Čia aprašoma Rambyno kalno, kurį lietuvininkai laikė šventu, su griauštinį primenančiu trenksmu griūtis į Nemuno vagą, įvykusi 1835 m. rugsėjo 12-ą dieną, šeštadienį. Tai tik viena iš daugelio autoriaus publikacijų. 1846 m. tame pačiame žurnale galima atrasti E. Gizevijaus lietuvininkų gyvenimo būdo aprašymus, krikštynų apeigas, alaus darymo meną, skaičiaus 9 magišką reikšmę dainose.

1846 m. jis aprašė ir lietuvininkų kanklių išvaizdą, grojimo būdą, paminėjo, kad jomis buvo grojama derliaus šventėse, vestuvėse bei laidotuvėse. 1847 m. L. Gotholdas išspausdino ištrauką iš E. Gizevijaus straipsnio apie lietuviškas kankles. Taip pat E. Gizevijus išvertė į vokiečių kalbą ir paskelbė 1848–1849 m. žurnale „Neue Preussische Provinzial Blätter“ savo bičiulio, tautosakos rinkėjo Endrikio Budriaus (1783–1852) užrašytas 37 dainas. Tautosakininkas K. Barčas (1832–1890) „Dainų balsuose“ (t. I, 1886 m.) citavo ištraukas iš E. Gizevijaus straipsnio apie lietuvių liaudies dainas, išspausdino jo užrašytas jų gaidas. E. Gizevijaus etnografinės medžiagos rinkiniais naudojosi kai kurie kiti autoriai. Vokiečių žurnalistas Otto Glaugau (1834–1892), 1867 m. keliavęs per Mažąją Lietuvą apsilankė pas E. Gizevijų Tilžėje, kuris gyveno apšepusiame beturčių mokinių bendrabučio dideliame kambaryje su balkonu. Jame buvo tik fortepionas ir sofa bei daugybė paties nuspalvintų piešinių, knygų, rūpestingai sutvarkytų herbariumų, uolienu rinkinių bei archeologinių radinių – tarsi koks lietuviškas muziejus, kad nebuvo nė pėdos laisvos vietos. Vyresnysis mokytojas labai džiaugėsi, kad atvykėlis domisi jo lietuvininkais. Žurnalistas vėliau šiltai jį aprašė, taip pat pasinaudojo šio surinkta medžiaga, nors to ir nenurodė savo 1868 m. skelbtuose kelionės išpūdžiuose Berlyno laikraščiuose. E. Gizevijus harmonizavo lietuvių liaudies dainas chorui (jų neišliko). Tilžėje 1873 m. suorganizavo pirmąjį Mažajoje Lietuvoje chorą, kuris dainuodavo jo paties harmonizuotas dainas. Išvertė į lietuvių kalbą vokiečių pedagogo F. A. Richterio brošiūrą apie žmonių gydymą „Notūros gydymo mokymas“ (Leipcigas, 1879 m.). Tai – paskutinis jo išspausdintas darbas.

Tilžėje buvusio Gizevijaus mokinio E. J. Šykopo (Schiekopp) vokiečių kalba buvo parengtas bei išleistas jo raštų rinkinys ir autobiografija „Eduard Gisevius“ (1881 m., 2 leid. 1930 m. papildytas išsamesniu įvadu.). Jis suskirstytas į skyrius: I. Mano gyvenimas, II. Prūsų lietuvininkų gyvenimo scenos, III. Lietuviškos saktmės, IV. Dainos ir savi eilėraščiai. Trečiajame skyrelyje įdėta 10 sakmių, bet jos visos užrašytojo stilizuotos. Raštus sudaro 188 puslapiai. Į lietuvių kalbą raštai išversti 1899 m. Jie išspausdinti „Tilžės keleivio“ laikraščio priede „Keleivio draugas“ ir „Konservatyvų draugystės laiško“ laikraščio priedo „Keleivis“ atskirame priede „Keleivio draugas“. Lietuvių kalba jo etnografinių raštų paskelbta rinkinyje „Lietuvinėinkai“ (1970 m.).

E. Gizevijus aktyviai dalyvavo Tilžės „Lietuvių ratelio“ (Litauischen Kränzchen) kultūrinėje veikloje. Jis pradėjo veikti 1873 m. Gizevijus buvo vienas iš Tilžės Litauische Literarische Gesellschaft (Lietuvių literatū-

ros draugijos, toliau LLD) steigėjų, isikūrusios 1879 m. Tilžėje (tais metais turėjo 91 narį). LLD susiformavo iš minėto „Lietuvių ratelio“. Draugijos posėdžiuose, seminaruose būdavo skaitomi pranešimai lietuvių kalbos, raštijos, tautosakos klausimais.

Piešinių likimas nežinomas

E. Gizevijus nupiešė apie 150 Mažosios Lietuvos gamtovaizdžių, piliakalnių, sodybų, vietovių piešinių, tradicinių drabužių, namų ir apyvokos daiktų, muzikos instrumentų bei kt. Karaliaučiaus vokiečių menotyrininkas Alfredas Rohdė (1892–1945) apybraižoje „Eduard Gisevius. Preussisch-litauische Landschaften und Trachten vor 1850“, 1929 m. („Eduardas Gizevijus. Prūsų lietuvių kraštovaizdis ir drabužiai“) apibūdina išlikusias dailininko drobių reprodukcijas. LLD protokoluose pažymima, esą originaliausius piešinius E. Gizevijus nutapęs tarp trisdešimties ir keturiasdešimties metų. Darbai atlikti aliejiniiais dažais ant drobės. Vienas iš gražiausių Tužės Yvuolaitienės-Petkikės portretas su kyku. Moters veidas spindi gerumu, šiluma bei paslaptimi. Jis yra labai žinomas ir mėgstamas. Kiti paveikslai – iš lietuvininkų gyvenimo. Jie patrauklūs ne tik spalvų gausa, bet ir detalių sudėtingumu, išraiškingumu.

Pirmojo iškilaus lietuvių etnografinės ikonografijos kūrėjo E. Gizevijaus piešinių likimas beveik nežinomas. Manoma, kad darbai dingę per Antrąjį pasaulinį karą. Po jo mirties piešinių savininku tampa senienų muziejus. Kaip minėta, uolusis E. Gizevijus paliko apie 150 etnografinių piešinių, kuriuose vaizdavo Mažosios Lietuvos kraštovaizdį ir kaimo žmones (daugiausia merginas, moteris, vaikus) šventine apranga, vestuvinių apeigų scenas iš Tilžės, Ragainės, Pagėgių, Priekulės bei Klaipėdos apylinkių. Paveikslai 1918 ir 1929 m. buvo eksponuoti Karaliaučiuje, 1930 m. – Tilžėje. 1929 m. renginio bukletą saugo Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka. Ant bukletu pastebimas žymaus etnografo, baltisto, kolekcininko Eduardo Volterio (1856–1940) parašas. Galima numanyti, jog E. Volteris lankėsi parodoje. Mažajoje Lietuvoje jis buvo žinomas žmogus, LLD narys. Šis Sankt Peterburgo universiteto profesorius, vienas garsiausių to meto lituanistikos specialistų, baltų kultūros tyrinėtojas E. Gizevijaus drobes per ekspediciją buvo nufotografavęs dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Jas galima rasti Sankt Peretburgo Rusijos etnografiniame muziejuje. Dabar tai yra viskas, kas liko iš E. Gizevijaus tapybos darbų.

Vokiečių spaudoje populiarindamas lietuvių liaudies kultūrą ir gindamas lietuvių kalbos teises Mažajoje Lietuvoje, E. Gizevijus netiesiogiai rėmė priešinimąsi germanizacijai bei išsaugojo ateities kartoms dabar jau beveik išnykusių lietuvininkų kultūrinį palikimą.

LITERATŪRA:

1. *Biržiška V., Aleksandrynas, t. III. Vilnius, 1990, p. 42–49.*

2. *Lietuvinėinkai / Paruošė Vacys Milius. Vilnius, 1970, p. 1*

Pabaiga

Karalienės mokytojų seminarijos jubiliejus

Emilija Algaudė BUKONTIENĖ, Tauragė

Karalienė – dabar Zelionų Bor, bažnyt-kaimis prie Pisos upės, 11 km nuo Įsruties (Černiachovsko). Senasis pavadinimas – Aukštieji Kumečiai. Nuo 1938 m. vietovė vadinosi Luisenbergu. 1811 m. čia įsteigta mokytojų seminarija.

Buvo suorganizuota mokslinė-praktinė konferencija, skirta 200-osioms Karalienės mokytojų seminarijos metinėms. Jos tema – Mokytojų rengimas nuo tradicijos iki modernumo.

Į centrinės bibliotekos konferencijų sale rinkosi Įsruties industrinės pedagoginės kolegijos studentai, mokslininkai, kraštotyrininkai, mokytojai, bibliotekininkai. Šios bibliotekos knygų fondas 300 000 vienetų, sukaupia retų senovinių knygų, miniatiūrų kolekcija. Ją per metus aplanko 26 000 skaitytojų. Bibliotekoje buvo eksponuojami medžio drožiniai, veikė literatūros apie Karalienės mokytojų seminariją parodėlė.

Konferencijos dalyvius sveikino Įsruties miesto ir rajono savivaldybių ir švietimo institucijų vadovai. Konferencija sutapo su lietuvių kultūros dienomis Įsrutyje, kur dalyvavo kolektyvai iš Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Klaipėdos, Marijampolės, Telšių, Vilkaviškio, Šilutės, Kybartų, Vištyčio.

Liudas Subačius, Lietuvos Respublikos konsulato Kaliningrade (Karaliaučiuje) trečiasis sekretorius, konferencijos dalyvius pasveikino generalinio konsulo Vaclovo Stankevičiaus vardu, sakydamas, kad šiame krašte keitėsi žmonės, valdžios, bet visada skambėjo lietuvių kalba, poeto K. Donelaičio vardas.

Sveikino I. Kanto Rusijos Federacijos Baltijos universiteto šiuolaikinių mokymo technologijų instituto direktorė istorijos mokslų daktarė docentė Natalija Nikulina.

Konferencijoje dalyvavo Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Užsienio lietuvių departamento vyriausioji specialistė Aušra Dumbliauskienė. Ji perdavė Departamento direktoriaus Arvydo Daunoravičiaus sveikinimą ir sakė, kad 22-iejose Kaliningrado srities mokyklose mokoma lietuvių kalbos, lietuvių kalbos mokymo klausimai sprendžiami aukščiausiu lygiu. Klaipėdoje organizuotas pasitarimas dėl lietuvių kalbos mokymo Rusijoje ir rusų kalbos mokymo Lietuvoje. A. Dumbliauskienė linkėjo sėkmės ir glaudaus bendradarbiavimo.

Buvo numatyta, kad pranešimą „Oficiali švietimo politika Prūsijos karalystėje“ skaitys istorijos mokslų daktaras Algirdas Matulevičius, bet jis neatvyko, nes negavo vizos.

Išsamų pranešimą apie Karalienės mokytojų seminariją istoriniu, socialiniu ir pedagoginiu aspektu skaitė Karaliaučiaus regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas, Rusijos Federacijos nusipelnęs mokytojas Aleksas Bartnikas. Pranešėjas nušvietė seminarijos įkūrimo istoriją, jos reikšmę Mažajai Lietuvai.

XIX a. pr. Prūsijos karalius buvo priverstas švelniau elgtis su vietos gyventojais, panaikinta baudžiava. Tada lietuviai kreipėsi į karalienę Luizę, prašydami įsteigti lietuvišką mokyklą ir mokytojų seminariją. Iš Aukštųjų Kumečių dvaro nupirktą 24 margai (apie 6 ha) žemės su dideliu senu parku ir dviejų aukštų gyvenamuoju namu. Vietos lietuviai, atsidėkodami savo geradariui, vietovę pavadino Karaliene. Šį pavadinimą vartojo ir vokiečiai.

1811 m. J. H. Pestaloci mokinyš Karlas Augustas Zelleris įsteigė naują mokymo įstaigą ir mokytojų seminariją. Pirmaisiais metais priimti 25 lietuviai našlaičiai ir neturtingų šeimų vaikai, išlaikomi ir mokomi valstybės lėšomis. Į seminariją buvo priimami tik vyrai, po 25–30 kasmet, baigusieji parapijos mokyklas ir lankiusieji parengiamuosius kursus. Mokslas seminarijoje trukdavo 3–4 metus, mokoma lietuvių ir vokiečių kalbų, matematikos, fizikos, muzikos, žemdirbystės ir sodininkystės, religijos istorijos, drausmės metodikos, kaimo amatų. Seminarija turėjo savo maldos namus, kur laikomos ir lietuviškos pamaldos.

Karalienės mokytojų seminariją baigė Ferdinandas Jonas Kelkis, vienas lietuviškos periodinės spaudos pradininkų, mokytojas Jurgis Meškaitis, lietuviškos spaudos ben-

dradarbis Jonas Urbonas, Maurius Pucas, knygų apie bites ir bitininkystę autorius Endrikis Radžiūnas, poetas Fridrichas Bajoraitis (Paukštelis), Erdmonas Česnakas, Adomas Einaras ir kt.

Mokytojų seminarija veikė 1811–1826 m. Iki 1882 m. tai buvo vienintelė speciali vidurinė mokykla, kuri rengė mokytojus Mažajai Lietuvai, stengėsi suburti jaunimą, žadino tautinę savimonę. Seminarija turėjo 3 100 tomų biblioteką, mokomąjį bandomąjį sodą ir bityną, besimokantieji skiepijo medelius, prižiūrėjo bites. 1882 m. įsteigus Ragainės ir Įsruties, o 1900 m. Klaipėdos mokytojų seminarijas, Karalienės seminarijos reikšmė sumažėjo.

Klaipėdos universiteto docentės Nijolės Strakauskaitės pranešimo tema „Karalienės seminarija kaip karalienės Luizės švietimo įstaigų mecenavimo Prūsijos Lietuvoje simbolis“. Luizė Augustė – Prūsijos karalienė, Prūsijos karaliaus Fridricho Vilhelmo III žmona, išauginusi 9 vaikus, seminarijos steigėja, viena įtakingiausių to meto veikėjų.

Prūsijos kariuomenei pralaimėjus mūšį su Napoleono armija svarbiausios Prūsijos valstybinės įstaigos perkeltos į Klaipėdą, kur karalienė gyveno vienerius metus. Ji mėgo vaikščioti po Klaipėdos apylinkes, domėjosi lietuvių buitimi, papročiais, kurių laiką gyveno Piktupėnuose. Luizė buvo malonaus būdo, todėl lietuviai ją mylėjo, pastatė obeliską, jam sunykus, pastatė paminklą, pavadintą Luizės akmeniu.

1891 m. Luizės vardu pavadinta Klaipėdos gimnazija. Tilžėje jai pastatytas 3 m aukščio paminklas, jos vardu pavadintas tiltas per Nemuną ties Tilže. Klaipėdoje buvo Luizės gatvė, skveras, vaistinė, poilsio namai neturtingiems vaikams Giruliuose, kabojo jos portretai, bareljefai. Antrojo pasaulinio karo metu jos vardu pavadinta berniukų gimnazija buvo uždaryta.

I. Kanto Rusijos Federacijos Baltijos universiteto pedagogikos mokslų kandidatė Nadežda Ermakova kalbėjo apie Pestaloci ir Rytų Prūsiją. Šveicarų pedagogo Johano Heinricho Pestalocio idėjas studijavo Karalienės mokytojų seminarijos auklėtiniai. Pedagogas siekė grožinio kūrinio forma dėstyti savo mokymą, harmoningą protinių ir fizinių gebėjimų ugdymą, intensyvią auklėjimą. J. Pestalocio teiginys: nieko dėl savęs, viskas dėl kitų. Jis įsteigė vaikų prieglaudą ir jai vadovavo. Pestalocio pasaulėžiūrai įtakos turėjo prancūzų švietėjų Ž. Ž. Ruso idėjos ir vokiečių filosofų G. Leibnico, I. Kanto ir kt. filosofinės teorijos. Jo nuomone, svarbiausias pedagoginės sistemos dalykas yra elementariojo lavinimo teorija, apimanti fizinį, protinį ir estetinį lavinimą,

darbinį ir dorovinį auklėjimą. Auklėjimas turi prasidėti nuo paprasčiausių elementų ir kilti iki sudėtingiausių dalykų. J. Pestalocis svarbiausiu mokymo principu laikė vaizdingumą ir nuoseklumą, sukūrė pradinio mokymo metodiką. Pranešėja paminėjo svarbiausius J. Pestalocio veikalus.

Šilutės Fridricho Bajoraičio bibliotekos direktorė Dalia Užpelkienė supažindino su biblioteka ir jos darbu. Šilutės viešoji biblioteka, turinti 33 filialus ir 70 mokyklų bibliotekas, įsteigta 1945 m. Jos fonduose sukaupta daugiau nei 70 tūkstančių egzempliorių leidinių. P. Dalia Užpelkienė bibliotekai vadovauja nuo 1974 m. 1990 m. bibliotekoje atidarytas Knygos muziejus, kur saugoma kraštotyrinė medžiaga apie Mažąją Lietuvą, sukaupta senųjų knygų, išleistų Tilžėje, apie XV–XIX a. kultūros, visuomenės veikėjų, susijusių su Šilute. 1991 m. biblioteka organizavo Tarptautinį ekslibrisų konkursą „Šilutei – 480 m.“, 1993 m. – „Vydūnui 125“. Jiems darbus pateikė 105 autoriai iš Europos, Australijos, Amerikos. Bibliotekoje Vydūnui skirtame kambaryje saugoma apie 500 nuotraukų.

Vedėja kalbėjo apie bibliotekos organizuojamus renginius – poezijos rudenį, Šilutės žemės poetų šventes.

1995 m. Šilutės bibliotekai suteiktas Mažosios Lietuvos poeto, publicisto, visuomenės veikėjo Fridricho Bajoraičio vardas. F. Bajoraitis, baigęs Karalienės mokytojų seminariją, mokytojo Šilutės apskrityje, mokė lietuvių vaikus gimtosios kalbos, nors tai buvo draudžiama, įsteigė kilnojamąją biblioteką, komplektavo lietuvių literatūrą, siekė jungti Mažąją ir Didžiąją Lietuvą, paskelbė nemažai eilėraščių ir straipsnių. F. Bajoraitis pasirašinėjo Paukštelio, Balandėlio slapyvardžiais, smerkė nutautėjimą, pabrėžė lietuvių kultūros reikšmę. Tokios jo nuostatos susiformavo Vydūno idėjų įtakoje. Mirė jaunas, sulaukęs vos 26 metų.

Černiachovsko (Įsruties) miesto 1-osios vidurinės mokyklos direktoriaus pavaduotoja Lilija Sokol kalbėjo apie savo mokyklą kaip apie Įsruties J. Pestalocio mokyklos tradicijų perėmėją. Ši mokykla iki Antrojo pasaulinio karo vadinosi J. Pestalocio vardu. Pestalocio nuomone, blogas mokinyš – tai nežinantis mokinyš, labai svarbu, kad jis būtų moralus, o auklėjimas paremtas gamta. Rusų pedagogas psichologas Konstantinas Ušinskis J. Pestalocio idėjas pavadino dideleliu atradimu.

Pranešėja kalbėjo apie tai, kaip šiandien mokykloje saugomi J. Pestalocio principai ir idėjos. Mokyklos pedagogai, bendruomenė stengiasi, kad visiems mokiniams mokykla taptų gimtaisiais namais, joje daug gelių,

Kalba Lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas Aleksas Bartnikas

gerai įrengti kabinetai, sėkmingai veikia Dvidešimt pirmojo amžiaus mokykla, įvairi popamokinė veikla, organizuojamos mokymų dalykų olimpiados, intelektualiniai maratonai, įgyvendinami įvairūs socialiniai projektai.

Įsruties industrinės pedagoginės kolegijos dėstytoja Irina Trenė kalbėjo apie Karalienės mokytojų seminarijos auklėtinius, apie seminariją kaip mokytojų kalvę Rytų Prūsijoje, jų indėlį į Mažosios Lietuvos ir Rytų Prūsijos švietimą.

Antroje konferencijos dalyje vyko apvalaus stalo konferencija tema „Mokytojų rengimo gerinimo problemos: nuo tradicijos iki modernumo“. Joje dalyvavo švietimo įstaigų vadovai, lietuvių kalbos ir etnokultūros mokytojai, švietimo institucijų specialistai. Regioninės lietuvių kalbos mokytojų asociacijos pirmininkas A. Bartnikas supažindino su numatomais organizuoti renginiais, kursais, kalbėjo apie kvalifikacijos kėlimo kursus. Buvo priimtos rekomendacijos.

Konferenciją organizavo Karaliaučiaus (Kaliningrado) regioninė lietuvių kalbos mokytojų asociacija, Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities švietimo plėtotos institutas, Įsruties rajono administracijos kultūros ir švietimo valdybos. Renginį rėmė Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos Užsienio lietuvių departamentas, Mažosios Lietuvos fondas. Dėkojame šiam fondui, apmojęsiam kelionės išlaidas.

Mieli vaikučiai ir tėveliai

Mieli vaikučiai ir tėveliai

Gruodžio 26 d. 13 val. kviečiame visus ir mažus ir didelius
į Karališkos Senosios Kibininės KALĖDINĘ POPIETĘ
SUSITIKSIME SU KALĖDŲ SENELIU,
žaisime žaidimus, deklamuosime eilėraščius, dainuosime daineles, šoksime...
Ir žinoma visų laukia malonios staigmenos ir dovanos

IKI MALONAUS SUSITIKIMO!!!
(Vilnius-Kaunas automagistralė 23km.)
Telefonas pasiteiravimui 8 659 08454
www.kibinas.lt

Tilžės akto dieną paminėjus!

Vytautas ŠILAS, Mažosios Lietuvos reikalų tarybos pirmininkas

Vytautas Šilas. Gintaro Visocko nuotr.

Tilžės Akto diena, lapkričio 30-ji – viena iš reikšmingiausių naujosios Lietuvos istorijos datų.

Tą 1918 metų dieną 24 Mažosios Lietuvos Tautinės Tarybos (MLTT) nariai, reikšdami senųjų vietos gyventojų valią, pasirašė Tilžės aktą, deklaravusį ryžtą atsiskirti nuo Vokietijos ir įsijungti į atstatomą Lietuvos valstybę. Signatarai, suprasdami, kad visi lietuviai turi tik vieną Tėvynę – Lietuvą – savo poziciją išreiškė tokiais giliomis prasmės žodžiais:

„Atsižvelgdami į tai, kad viskas, kas yra, turi teisę gyvuoti ir tai, kad mes Lietuviai čionai Prūsų Lietuvoj gyvenantieji sudarome šito krašto gyventojų daugumą, reikalaujame mes, remdamiesi ant Vilsono Tautų paties apsisprendimo teisės, priglaidimą Mažosios Lietuvos prie Didžiosios Lietuvos.“

MLTT susikūrimą paskatino 1918 m. pradžioje JAV prezidento T. V. Vilsono paskelbtos tezės apie apsisprendimo teisę svetimųjų valdomoms tautoms, Lietuvos Nepriklausomybės Akto įgyvendinimas – valstybės atkūrimas, taip pat Vokietijos imperijos pralaimėjimai Pirmajame pasaulyne kare. Vokietijai 1918 m. lapkričio 11 d. pasirašius su Antante Kompieno paliaubas, po kelių dienų 1918 m. lapkričio 14 d. klai-pėdiškė „Lietuviška Ceitunga“ kreipėsi į lietuvininkus:

„Rodos, negali būti jokios abejonės, kad mes, lietuviai, priklausome prie Lietuvos. Niekas neprivalo dabar bijotės išreikšti aiškiai, kad jis nori būti Lietuvos pilietis.“ Dar 1885 m. įkurtos „Birutės“ draugijos nariai E. Simonaitis, J. Vanagaitis, M. Jankus ir kt. sudarė Prūsų Lietuvos Tautinę komisiją.

Ši lapkričio 16 d. į Tilžę sukvietė beveik visų Mažosios Lietuvos apskričių atstovus, kurie demokratiškai išrinko savo atstovybę – MLTT (iš pradžių vadintą Prūsų Lietuvos Tautine Taryba). Tą pačią dieną Tilžėje 100 tūkstančių egzempliorių tiražu išėjo programinis atsišaukimas į senuosius krašto gyventojus (atskirai lietuvių ir vokiečių kalbomis) – „Lietuvininkai, pabuskit“:

„Ar mes dabar tylėsime, snausim ir miegosim? Antai: finai valni, čekai valni, lenkai valni, vengrai valni, ukrainai valni, slovėnai valni, ar tik mes prūsiški lietuvininkai vieni toliau gėdėsime savo lietuviystės ir lišime toliau po vokiečių dangalų, kurie jau 500 metų mūsų brangią kalbą spaudžia ir naikina. <...> Dabar parėjo adyna svetui apsaugyti, kad tad mes dar gyvi, kad mes su Didžiąja Lietuva esame vienos motinėls vaikai.“

Suvokusių savo misiją Tilžės Akto signatarų dėka siekis „priglausti Mažąją Lietuvą prie Didžiosios“ nors iš dalies buvo įgyvendintas. Be MLTT narių pastangų nebūtų 1923 m. Klaipėdos krašto sukilimo. Lietuva liktų be šio pamario krašto, taigi ir be Klaipėdos uosto. O juk tai leido Lietuvos valstybei ekonomiškai ir politiškai atsilaukti prieš pilsudskinę Lenkiją, siekusią likviduoti Lietuvos valstybę.

Karaliaučiaus kraštas, pirmųjų lietuviškų knygų ir literatūrinės lietuvių kalbos gimtinė, remiantis 1945 m. Potsdamo konferencijos susitarimais, o iš tikrųjų pažeidžiant juos, buvo 1946 m. inkorporuotas į SSRS Rusijos respubliką. Tokią realybę galima būtų vertinti pragmatiškai, jei Rusijos Federacija būtų geranoriška visoms savo kaimynėms, taigi ir Lietuvai, jei ji būtų taikinga valstybė. Gyvenimo faktai yra atkaklus dalykas, o faktai, deja, yra tokie:

– 1944–1948 metais sovietinė karinė valdžia nužudė beveik 320 tūkst. Karaliaučiaus krašto gyventojų, tarp jų daugiau kaip 130 tūkst. lietuvių kilmės žmonių;

– Pažeisdama Potsdamo susitarimus, SSRS jau 1945 m. pabaigoje pradėjo užkariauti Karaliaučiaus krašto kolonizavimą, kuris nesibaigė iki šiol;

– SSRS Rusija 1946–1950 m. pakeitė visus – ne tik nacių įvestus, bet ir išlikusius ilgaamžius lietuviškus ir prūsiškus Karaliaučiaus krašto vietų ir vandenių vardus į išgalvotus

rusiškus. Istorinius žemės vardus didele kultūros vertybe laiko UNESCO, tačiau jos narė (!) Rusijos Federacijos valstybė vis dar vengia atstatyti nors kelis – Tolminkiemio, Ragainės ir Tilžės vardus;

– Karaliaučiaus srities administracija neleisdžia įamžinti brangių lietuviams asmenybių atminimo (2005 m. už Lietuvos lėšas Karaliaučiuje pastatytas paminklas prof. L. G. Rėzai – tik maloni išimtis). Pavyzdžiui, 1994 m. buvo nugriautas ir iki šiol neatstatytas Herkaus Manto kenotafas Narkyčiuose (rus. Междуреч'е), neleista atminimo lenta nacių nužudytam lietuvių kultūros veikėjui Enziui Jagomastui;

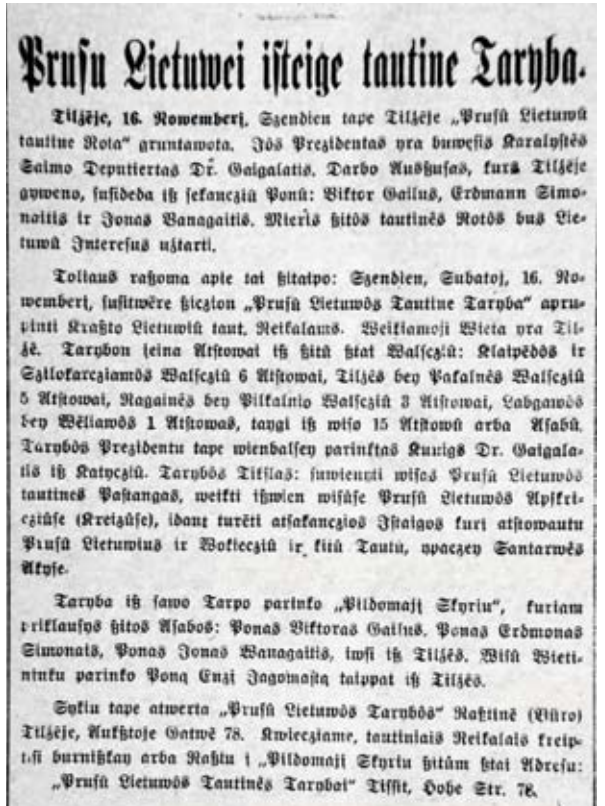
– Lietuvos žmonės norėdami aplankyti Kristijono Donelaičio muziejų Tolminkiemyje (rus. Чистые Пруды), kitas svarbias lietuvių kultūrai vietas turi rimtų vizų, sienos kirtimo procedūrų problemų, ekskursijų vadovai ne kartą traktuoti kaip *persona non grata*;

– Lietuvos valstybei, kaip Karaliaučiaus krašto kaimynei, neramu, kad šiame, kuris savo teritoriją yra keturis kartus mažesnis už mūsų šalį, Rusija laiko keturis kartus gausesnę puolamąją ginkluotę ginkluotą kariuomenę.

1997 m. LR Seimas lapkričio 30-ąją paskelbė atmintina Mažosios Lietuvos prisijungimo prie Didžiosios Lietuvos Akto diena. Šis jų vienybė įtvirtinantis Aktas be istorinės vertės turi ir testamentinę vertę. Juo rėmėsi 1946 m. Vokietijoje atgaivintos Mažosios Lietuvos Tarybos, 1953 m. Kanadoje įkurto Mažosios Lietuvos rezistencinio sąjūdžio, 1989 m. Lietuvoje įsteigtos Mažosios Lietuvos reikalų tarybos veikla.

Tilžės Aktas yra testamentinis dokumentas, liudijantis lietuvių teises į savo protėvių žemę, moralinis įpareigojimas Lietuvos politikams nuolat ir

nuolat priminti sau ir Rusijai, kad pagrindinė Mažosios Lietuvos dalis – Karaliaučiaus kraštas (sritis) yra lietuvių, ne slavų ir ne germanų, etninė žemė. Tilžės ktas ragina mus saugoti ir garsinti jos etninį paveldą, vartoti tradicinius, o ne išgalvotus Mažosios Lietuvos žemės ir vandenių vardus. Kviečia lankytis Kristijono Donelaičio, Liudviko Gedimino Rėzos ir Vydūno žemėje. Štai tokio turinio yra Tilžės aktas! Tilžės akto diena yra svarbi šventė. Švėskime ją!

Straipsnis vadinasi „Prusu Lietuvai išteigė tautinę Tarybą“ – informacija, kad Tilžėje įsteigta lietuvininkų interesus ginsianti organizacija. Organizacijos adresas: Tilžė Hohe str. (Aukštoji gatvė), Nr. 78. Jono Česnavičiaus nuotr. iš „Lietuviška ceitunga“, 1918 11 19, Nr. 139, p. 3.

2011 m. jubiliejai ir įsimintinos datos. Gruodis

1986 12 01 Bremene (Vokietija) mirė **Fricas Šlenteris** (gimė 1905 09 03 Šilgaliuose (Tilžės aps.), visuomenės ir kultūros veikėjas, girininkas, redaktorius.

1866 12 06 Smeltėje prie Klaipėdos gimė **Martynas Benjaminas Laužemis** (mirė 1924 01 09 Saugose (Šilutės aps.), vertėjas, publicistas. Berlyne baigęs misionierių mokyklą, dirbo misijoje R. Indijoje, JAV, nuo 1915 m. kunigas Saugose. Bendradarbiavo „Lietuviškoje ceitungoje“, „Keleivyje“, „Pagalboje“, išvertė didaktinės vokiečių literatūros, paskelbė str. apie Indijos kultūrą.

1891 12 06 Poviluose (Šilutės aps.) gimė **Mikelis Ašmys** (mirė 1918 12 01 Kantone (Šveicarija), publicistas, kultūros veikėjas. Studijavo teisę Hallės, Berlyno, Karaliaučiaus universitetuose, dalyvavo Klaipėdos krašto lietuvininkų kultūrinėje veikloje. Atskirais leidiniais ir periodikoje paskelbė darbų politikos, švietimo klausimais, parašė vokiečių–lietuvių kalbų žodynėlį (1916), lietuvių kalbos vadovėlį (1917) ir kt.

1796 12 07 Balėtuose (Darkiemio aps.) mirė **Povilas Šrederis** (gimė 1723 01 23 Mozūrijoje (dabar Lenkija), giesmių eiliuotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, kunigavo. Jo giesmių pateko į G. Ostermeyerio ir K. Milkaus giesmynus.

1956 12 08 pasirodė **Lietuvos TSR evangelikų bažnyčios kalendorius** 1957 metams (Pirmasis pokarinis **LEBK** 1956 metams išspausdintas „Vaizdo“ spaustuviėje Vilniuje 1955 m. pab. Šie kalendoriai buvo leidžiami iki 1992 m, išskyrus 1961–1967 m.).

1886 12 11 Venckuose (Klaipėdos aps.)

gimė **Martynas Reisgys** (Reizgys) (mirė 1942 04 02 Mauthauseno koncentracijos stovykloje (Austrija), ūkininkas, aktyvus visuomenės veikėjas, Klaipėdos krašto direktorijos pirmininkas.

1891 12 12 Virkytuose (Šilutės aps.) gimė **Jonas Užpurvis** (mirė 1992 09 12 Pulheime (Vokietija), mokytojas, kalbininkas, Sibiro tremtinys.

1911 12 12 Sugintuose prie Žem. Nau miesčio gimė **Marija Irena Šiliūtė-Malakūnienė** (mirė 2000 04 04 Viktorijoje (Australija), mokytoja, poetė.

1806 12 13 Gilijoje (Labguvos aps.) mirė **Kristijonas Mykolas Piečys** (gimė 1730 09 26 Pilkalnyje), parengęs rankraščių likusią maldaknygę ir giesmių rinkinį. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo.

1721 12 15 Barštyne gimė **Kristijonas Lovynas** (mirė 1783 01 06 Joneikiškėje (Pakalnės aps.), vertėjas, giesmių eiliuotojas. Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo. Išvertė religinės ir didaktinės literatūros („Evangeliškas malonės davadas...“, 1768; „Pamokinimas apie užauginimą vaikų“, 1782), sueiliavo giesmių, buvo parengęs jų rinkinį.

1821 12 17 Piktupėnuose mirė **Kristupas Danielius Hasenšteinas** (gimė 1756 02 13 Nemerkiemyje (Gumbinės aps.), lietuvių raštijos darbuotojas, kunigas. Studijavo Karaliaučiaus universitete.

1901 12 17 Strupiuose (Šakių aps.) gimė **Hermanas Jaekelis** (mirė 1980 01 08 Goettingene (VFR), 1930 m. baigęs teologijos

studijas, kunigavo Žvyrių, Sudargo ir Ra-seinių par.

1641 12 19 Oberslebene (Vokietija) gimė **Mykolas Merlinas** (mirė 1708 02 21 Gumbinėje), išleides lotynų kalba traktatą „Pagrindinis lietuvių kalbos principas“ („Principium primarium in lingua Lithvanica“), 1706). Studijavo Karaliaučiaus universitete, mokytojavo, kunigavo.

1731 12 19 Karaliaučiuje mirė **Henrikas Kristupas Vagneris (Wegner)** (gimė 1684 m. Prūsijoje), Karaliaučiaus lietuvininkų kunigas, vertėjas, išvertė į lietuvių kalbą Prūsijos valdžios įsakų.

1861 12 21 Piauluose (Klaipėdos aps.) gimė **Jonas Padagas** (mirė 1935 05 31 ten pat), Mažosios Lietuvos bibliofilas, visuomenės veikėjas.

1861 12 21 Stulbeikiuose (Tilžės aps.) gimė **Kristupas Voska** (mirė 1905 11 01 Tilžėje), spaudos darbuotojas. Organizavo Maž. Lietuvos kultūrinę veiklą, redagavo „Naujas žinias“ ir kt. laikraščius, parengė kalendorių „Lietuviškos kalendros“ (1890).

1891 12 21 Svistopolio dv. (Šiaulių aps.) gimė **Jonas Remeika** (mirė 1972 m. Neustadt (Vokietija), pedagogas, istorikas, publicistas, „Aukuro“ draugijos valdybos narys, veikė Jachtklube, mokytojų draugijoje. Rinko ir skelbė Klaipėdos krašto tautosaką.

1996 12 23 pašventintas **Sudargo** ev. liut. bažnyčios kartinis akmuo (iš Vokietijos Visbek miesto gauta demontuota medinė bažnyčia), kurios statyba pradėta 1996 VII 8, o 1997 VIII 17 pašventinta Sudargo ev. liut. Emauso bažnyčia. Pokariu pamaldos

vykdavo buv. klebonijoje. 1842 m. pradėta statyti medinė bažnyčia, 1843 11 pradėtos vesti metrikų knygos, 1912 m. padėtas kartinis naujos mūrinės bažnyčios akmuo, 1914 m. sumūrytas bokštas, 1916 10 22 bažnyčia pašventinta, 1944 m. susprogdinta.

1881 12 26 Gumbinėje mirė **Karolis Fridrichas Augustas Heinricis** (gimė 1812 08 18 Barčiuose (Pilkalnio aps.), mokytojas, kunigas, raštijos darbuotojas, 1850 m. išrinktas į Prūsijos seimą.

1926 12 30 Antšvenčiuose (Pagėgių aps.) gimė **Lidija Meškaitytė** (mirė 1993 07 31 Smalininkuose), žymiausia Klaipėdos krašto savamokslė tapytoja, ypač vertingos jos peizažinės miniatiūros.

1951 12 30 Okeryje prie Goslaro (Žemutinė Saksonija) mirė **Kristupas Kairys** (gimė 1876 04 23 Versmininkėliuose (Pilkalnio aps.), ilgametis Mažosios Lietuvos mokytojas, 1918 m. parengė du memorandumus lietuvių kalbos klausimu.

1951 12 31 tremtyje Michailovkos lageryje (Krasnojarsko kr., Rusijoje) mirė **Erikas Leijeris** (gimė 1906 01 18 Biržuose), kunigas Žemelyje, karo meto bei pirmasis pokario Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios senjoras ir konsistorijos pirmininkas, Sibiro kankinys. 1929 12 11 Kaune baigė Lietuvos universiteto Evangelikų teologijos fakultetą.

Parengė Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Paminėtas holodomoro genocidas Ukrainoje

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius

Jau šeštą kartą prie Genocido aukų muziejaus rinkosi ukrainiečiai ir lietuviai paminėti genocidu pripažinto holodomoro Ukrainoje (žodį „holodomoras“ i lietuvių kalbą išvertus – „badmirys“ – jis nebetenka tos sukaupiai baisios prasmės, pastebėtina, kad šis žodis nėra verčiamas ir į kitas užsienio kalbas). Šįmet lapkričio 25 d. pavakare su žvakelėmis ir gėlėmis susirinkę Vilniuje prie sovietinių represijų aukoms atminti skirto paminklo, klausė jaudinančių žodžių, padėjo gėlių ir žvakelių, meldėsi.

Muzikinį kūrinį atlikus ukrainiečių Švč. Trejybės bažnyčios parapijiečio visiems žinomo Michailo vaikaičiui Rokui Babičiui, Genocido aukų muziejaus direktorius Eugenijus Peikštenis, vedęs renginį, akcentavo šio susibūrimo svarbą. Kalbėjo Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro direktorė Teresė Birutė Burauskaitė, Ukrainos ambasados Lietuvos Respublikoje ambasadoriaus patarėjas dr. Sergejus Popikas. Glaustą pranešimą pateikė Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininkė Natalija Šertvytienė (ji perskaitė ir šiai temai skirtą eilėraštį). Eilėraštį lietuvių kalba perskaitė Vasilijus Kapkanas. Padėjus gėlių ir žvakelių ukrainiečiai vienuoliai kunigai t. Pavlo Jachimec OSBM ir t. Irinėjus Valiavka OSBM su Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčios parapijiečiais ukrainiečių kalba giedojo specialias maldas mirusiems „Panichida“, kalbėtos maldos ir lietuvių kalba.

Visi kalbėjusieji minėjo holodomoro aukų paminėjimo – taigi ir šios dienos susibūrimo – svarbą prisimenant ukrainiečių ir lietuvių tautų kančios istoriją, pagerbiant nukankintuosius.

Pateiksime keletą minčių iš Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininkės Natalijos Šertvytienės kalbos: *Susirinkome, kad*

pagerbtume nekaltų aukų atminimą ir atkreiptume pasaulio visuomenės dėmesį į ukrainiečių tautos istorijos tragiškus puslapius. Kalbėti apie holodomorą labai sunku. Sunku protu aprėpti tragedijos gilumą ir mastą, kada derlingais metais Europos aruodu laikomoje Ukrainoje dėl dirbtinai sukulto bado mirė 10 milijonų nekaltų žmonių. Sunku pajusti širdimi, nes kalbama, kad kelias į širdį yra ilgiausias.

Ilgas kelias buvo ir iki tiesos, nes ši tragedija buvo nutylima, ir netgi dabar dar nemaža dalis pačių ukrainiečių nenori šios tragedijos pripažinti arba siekia išvengti tokios temos.

Sunku dar ir todėl, kad suprantį gilią to dirbtinio bado pasekmes: sumažėjo ne tik gyventojų – ukrainiečių skaičius, bet pakito ir kokybė, nes buvo sunaikintas visas genofondas. Ukrainos kaimas visą laiką buvo šaltinis ukrainiečių dvasingumui, kultūrai, o ne proletarinei pramonei...

Į išmirusias vietas atsikėlė daug žmonių iš plačios Rusijos, kurie nieko bendro neturėjo su ukrainiečių žeme, jų mentalitetu. Kai į šį faktą įsigilini, tada ir suprantai, kodėl daugelis neigia holokaustą. Vieni neigia, o kiti abejoja ar verta tiek daug dėmesio skirti liūdniems istorijos puslapiams. Vieni jų skatina ieškoti linksmybių, kiti gi ragina iš naujo rašyti – kurti Ukrainos istoriją.

Jau vien dėl šių nuomonių būtina rengti tokius susibūrimus, mirusiųjų pagerbimus, nes noras ištrinti tautos atmintį, pervertinti istoriją veda prie kalbos ir tautos etnos ištrynimo.

Neatsitiktinai Kijeve veikiantis Visuomeninis komitetas holodomoro aukų pagerbimui šiems metams iškėlė šūkį: „Tada mus galėjo

išgelbėti duona, dabar – gali išgelbėti atmintis.“ Todėl šiuo metu kitų tautų dėmesys ir holodomoro pripažinimas genocidu yra ypač svarbus. Ir tą liudija keli faktai.

Vašingtono centre netrukus bus atidengtas paminklas Ukrainos bado aukoms – ta vieta Ukrainos Graikų apeigų katalikų bažnyčios arkivyskupo Sviatoslavo Ševčuko jau pašventinta.

JAV Prezidentūra išplatino rezoliuciją, kad badas Ukrainoje – vienas didžiausių nusikaltimų žmonijai ir kad palaikomi ukrainiečiai, minintys holodomorą.

Ir šiandieną šis susibūrimas su žvakelėmis – 1932–1933 m. okupacinės Sovietų valdžios suplanuoto ukrainiečių naikinimo – priverstinio bado – istorijos priminimas, mirusiųjų pagerbimas ir perspėjimas ateičiai.“

Renginyje be gausaus ukrainiečių būrio dalyvavo nemažai lietuvių: iš Šveicarijos atvykusi Lietuvos Respublikos ambasados Šveicarijos Konfederacijoje administratorė Milda Matulaitytė-Feldhauzen (Feldhausen), Istorijos instituto Etnologijos skyriaus vadovas dr. Žilvytis Šaknys, Lietuvos edukologijos universiteto prof. Jonas Kievišas, „XXI amžiaus“ redaktorius Edvardas Žiugžda ir kiti.

Kitais metais bus minimas holodomoro 80-metis, tad yra laiko pamąstyti ir pasirengti plačiam jo paminėjimui visoje Lietuvoje.

Nuotr. iš asmeninio dr. Aldonos Vasiliauskiienės archyvo

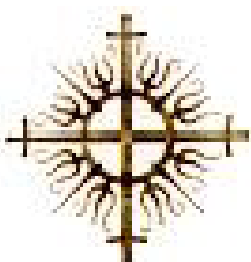
Aptarus diasporą (lietuvių – Šveicarijos Federacijoje, ukrainiečių – Lietuvoje) veiklą. Prie Barboros Radvilaitės paminklo Vilniuje. Iš kairės: Vilniaus ukrainiečių draugijos pirmininkė Natalija Šertvytienė, Vilniaus ukrainiečių draugijos tarybos narė Lidija Cholčeva, Lietuvos Respublikos ambasados Šveicarijos konfederacijoje laikinoji reikalų patikėtinė Virginija Umbrasienė ir lietuvių, ukrainiečių istorikų asociacijos prezidentė dr. Aldona Vasiliauskiene.

Brangūs broliai ir seserys Kristuje, lietuviai Šiaurės ir Pietų Amerikos, Europos bei Australijos žemynuose,

Atkelta iš 1 p.

gailestingumą tampa pajėgi gailestingumą dovanoti kitiems. Tai yra didžiausia ir brangiausia dovana, kai mes galime parodyti atlaidumą ir duoti vilties tiems, kurie skurdžiai gyvena, apleistiesiems, nelaimės ištiktiesiems bei ligoniams. Jėzus sako, „Palaiminti gailestingieji; jie susilauks gailestingumo“ (Mt 5:7).

Švč. M. Marija priimdama dieviškos motinystės Malonę pripažino savo maldoje *Magnificat*: „Mano siela šlovina Viešpatį, mano dvasia džiaugiasi Dievu savo Gelbėtoju“ (Luko 1:47). Kaip ir tie piemenėliai iš praeities, ieškokime Kristaus ir Jį atradę priimkime savo kaledinėje šventėje Jį garbindami ir šlovindami.

Jėzaus gailestingumo dvasia telydi Jus per 2012 metus. Linkiu palaimintų ir džiugių švenčių!

prel. J. Polius

LR švietimo ir mokslo ministerijos regionų mokyklos

Kelionė į Panemunės pilis

Nors prabėgo nemažai laiko, bet atmintyje vis dar iškyla neužmirštami mokytojų kelionės į Panemunės pilis vaizdai

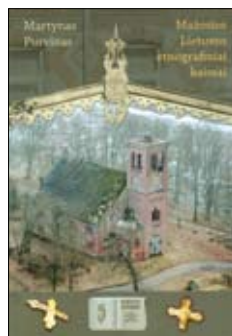
Vilniaus krašto švietimo darbuotojams Mokytojo dienos proga Lietuvių švietimo draugija „Rytas“ padovanojo kelionę į Panemunės pilis ir Lietuvos Veneciją. Ekskursijos metu susipažinome su Nemuno pakrantės vaizdingose vietose išsidėsčiusiomis pilimis bei dvarais: Raudondvarįje – Tiškevičių dvaro rūmais ir parku, Seredžiuje – Palemono kalnu, Veliuonoje – Pilies ir Gedimino kapo piliakalniais, Raudonėje – Gedimino ažuolu, pilies parku. Bitėnuose aplankėme Mažosios Lietuvos kultūros puoselėtoją M. Jankaus muziejų. Pasigėrėjome Nemuno panorama nuo legendomis apipinto senojo Rambyno piliakalnio.

Ant šio piliakalnio Lietuvių švietimo draugijos „Rytas“ pirmininkas Algimantas Masaitis įteikė Pietryčių Lietuvos metų mokytojo premiją Vilniaus r. Rudaminos „Ryto“ gimnazijos technologijų mokytojai ekspertei Jūratei Savičienei, o švietimo ir mokslo ministerijos Regioninių mokyklų skyriaus vedėjas Jonas Vasiliauskas įteikė

švietimo ir mokslo ministro padėkas labiausiai nusipelnusiems Vilniaus krašto mokytojams.

Aplankėme Rusnę, miestelį, kuris vienintelis Lietuvoje, išikūręs saloje. Visos Rusnės apžiūrėti neturėjome laiko, tačiau pamatėme vieną iš įdomiausių Pamario krašto objektų – garsųjį Mingės kaimą. Tai žvejų gyvenvietė, dar vadinama Lietuvos Venecija – čia kaimo namai išsidėstę abipus Minijos upės, tarsi atliekančios gatvės funkcijas. Kaime pamatėme savotišką senųjų žvejų trobų architektūrą, būdingą visam regionui. Smagiai praleidome laiką, besidairydami į Nemuno deltos salas, švyturi, Kuršių marias. Esame nuoširdžiai dėkingi Lietuvių švietimo draugijai „Rytas“ ir jos pirmininkui Algimantui Masaičiui už gražią ir įsimintiną kelionę.

Vilniaus r. Rudaminos „Ryto“ gimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui Vida DAIRUTIENĖ

Vorutos fondas išleido dr. Martyno Purvino knygą **Mažosios Lietuvos etnografiniai kaimai**, Trakai: Voruta, 2011, 352 p., spalvota, iliustruota.

Knygą galite įsigyti Vilniaus centriniame knygyne, Martyno Jankaus muziejuje Bitėnuose, Mažosios Lietuvos muziejuje Klaipėdoje, Šilutės muziejuje ir Vorutos redakcijoje.

„Esu buvęs stebuklų kūrėjas ir matęs visokių stebuklų. Ten ant šilkinio siūlo kaba didžiausia karalystė su visa apylinkė: žakos liūta nuo valgių, aštus kalavijas perkerta vartų grandinės ir kviečia į svečius. Tačiau ant žakotos liepos augant įvairius saldumynus ir kitas gėrybes... Ar dar negana nebutų dalykų?...”

„Broliai Grimų pasakos“

SENOJI KIBININĖ

GRUODŽIO 31 D. – 20.00 VAL., TIKRA PASAKA

„Karališkoje Senojoje Kibininėje“ – tik prasidės...

Įvairiausių pasakų herojų apsuptyje, su vaišėmis – vertom tikrų karalių, nuotaiką – kurios pavydės visi – jausitės stebuklųingoje pasakoje...

Jūs, ponios ir ponai linksmins „Bremeno muzikantą“, Senis Šaltis su Snieguole; Vakaro programoje įvairūs žaidimai, konkursai, bei žinoma – dovanos... Tortas ir fejerverkai taps vakaro kulminacija laikrodžio rodyklėms skaičiuojant pirmuosius kitų metų žingsnius...

Kviečiame prisijungti prie mūsų ir žengiant į 2012 – uosius, Naujus metus sutikti pasakų karalystėje Karališkoje Senojoje Kibininėje...

Smulkesnė info: tel: 865908454 arba www.kibinas.lt

Lietuvos bažnyčios istorija

Prisiekęs ginti Motiną Bažnyčią ir jos vaikus

Straipsnis skirtas kun. Broniaus Laurinavičiaus tragiškos žūties 30-mečiui

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 22

Adutiškio klebonijos antrame aukšte kun. B. Laurinavičius turėjo savo biblioteką ir asmeninį archyvą, turėjo prieškario leidinių, kraštotyros literatūros apie Adutiškio apylinkes, Gervėčių kraštą, savo susirašinėjimo ir bylinėjimosi su sovietiniais pareigūnais raštų aplankus.

Kunigas buvo Lietuvos patriotas, nuoširdus, visus mylintis, jautrus kitų nelaimei, pareigingas, principingas ir reiklus visiems, o ypač sau. Ši kun. B. Laurinavičiaus savybių sąrašą būtų galima ilgai testuoti ir prie kiekvienos savybės papasakoti istoriją iš kunigo gyvenimo. Buityje klebonas buvo asketas. Pats nepaprastai kukliai, asketiškai maitinosi. Vilkėjo paprastais, bet tvarkingais drabužiais, griežtai laikydavosi pasninko. Buvo griežtas kovotojas už blaivybę. Kovojo už Bažnyčią, tikėjamą ir žmogaus teises. Tai buvo taurus kunigas ir kovotojas už Tiesą ir Laisvę.

Daug rūpesčių LSSR KGB pareigūnams sukėlė Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos (LKBK) pasirodymas. Jau pirmuosiuose Kronikos numeriuose buvo spausdinami kun. Laurinavičiaus pareiškimai, skundai, protestai. 1992 03 14 LKBK 20-mečio minėjimo konferencijoje vyskupas (šiuo metu arkivyskupas) Sigitas Tamkevičius teigė, kad kun. B. Laurinavičius buvo tarp tų kunigų ir pasauliečių, kurie ne tik teikdavo medžiagą LKBK, bet nebijodavo po ją pasirašyti („Kronika“, Vilnius: Gairės, 1997).

LSSR KGB Švenčionių r. sk. agentūrinių-operatyvinių priemonių, numatytų 1979 m., plane pažymima, kad kun. Laurinavičius traukė ikimokyklinio amžiaus vaikus prie religijos, bažnyčioje iš sakyklos kritikavo sovietinio gyvenimo trūkumus. Siekiant atskleisti kunigo „antivisuo meninę“ veiklą numatytos agentūrinės-operatyvinės priemonės: užverbuoti kai kuriuos Adutiškio mstl. gyventojus; tiriant kunigo veiklą aktyvinti agentus: „Tichonov“, „Maželis“ ir „Viktoras“.

Pažymoje apie LSSR KGB Švenčionių r. sk. kontržvalgybinio darbo trūkumų, atskleistų 1978 m. balandžio mėn., pašalinimo rezultatus rašoma, kad „Intrigantui“ (B. Laurinavičiui) 1980 m. sausio mėn. užvesta operatyvinio tyrimo byla (DOR) Nr. 180. Pažymima, kad tuo metu jis buvo Helsinkio grupės narys. Tą patį mėnesį sudarytas ir patvirtintas agentūrinių-operatyvinių priemonių planas. Numatytas priemonės numatoma praveisti bendradarbiaujant ir būtinai dalyvaujant LSSR KGB 5 tarnybos 3 sk. operatyviniams darbuotojams. Dirbo agentai: 5 tarnybos 3 sk. - „Gladijolė“, „Juozas“, „Aukštaitis“; KGB Švenčionių r. sk. - „Tichonov“, „Lena“, „Frans“; KGB Ignalinos r. sk. - „Pušinis“, „Jonas“. Iš jų gaunama informacija apie objekto (Laurinavičiaus) elgesį, remiantis šia informacija numatoma praveisti ji kompromituojančias priemones.

1979 m. kun. B. Laurinavičius tapo Helsinkio grupės nariu. Jo veikla tapo dar aktyvesnė, padaugėjo įvairioms sovietinės valdžios institucijoms siunčiamų raštų, griežtėjo reikalavimai. Todėl 1980-02-06 Adutiškio klebonijoje KGB pareigūnai darė 8 val. trukusią kratą, kurios tikslas – įbauginti kunigą. Kratos metu buvo paimta daug „tendencingo“ turinio pareiškimų, 2 rašomosios mašinėlės (viena rusišku šriftu, kita lietuvišku), vienas „antisovietinio“ pobūdžio leidinys „Tiesos kelias“, 3 albumai ir įvairūs dokumentai bei laišakai (iš viso 37 daiktai). Kratos protokolą pasirašė jį darė 6 KGB darbuotojai – 2 tardytojai (J. Matulevičius ir R. Rainys), 4 operatyvininkai ir kviestiniai asmenys. Tarp jų – Sventauskas, Gudas, Albrikas, Rukšėnas ir Riabininas įvardijami tiesiog kaip KGB darbuotojai.

Praslinkus 5 dienoms po kratos pas kun. B. Laurinavičių apsilankė „Tiesos“ spec. korespondentė D. Repšienė. Kunigas, aprašydamas šį vizitą, užsiminė, jog 1980 01 19 laikraštyje „Tiesa“ pasirodė D. Repšienės straipsnis apie Luokės mstl. kun. Leoną Šapoką, kurį tais pačiais metais po straipsnio pasirodymo (1980 10 10) žmogžudžiai itin žiauriai nužudė. Kun. B. Laurinavičius, turbūt jausdamas, kad su juo gali būti panašiai pasielgta, 1981 m. birželio 4 d. parašė testamentą.

1981 m. lapkričio 21 d. laikraštyje „Tiesa“ pasirodė D. Repšienės parašytas straipsnis, kuriuo buvo siekiama sukompromituoti kunigą B. Laurinavičių, o 1981 m. lapkričio mėn. 24 d. kunigas žuvo.

Jaunasis kun. Bronius Laurinavičius 1944 m.

1980 05 16 Vilniaus KGB rūmuose jį tardė kratą daręs tardytojas Matulevičius su kitu tardytoju. Tardymo metu tardytojai grasino, kad kun. B. Laurinavičių pasodins į kalėjimą. Paskutinis kunigo rašytas dokumentas yra 1981 10 26. Jis kreipėsi pareiškimu į LSSR švietimo ministrą, į Vilniaus arkivyskupijos kuriją, į Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetą (TTGKK) reikalaudamas, kad būtų imtasi priemonių, jog Adutiškio vid. mokyklos mokytojas bent bažnyčioje nedrumstų tikintiesiems ramybės (kun. B. Laurinavičiaus archyvas).

LSSR KGB Švenčionių r. sk. agentūrinių-operatyvinių priemonių, numatytų 1980 m., plane rašoma, kad stebimas kun. Laurinavičius, kuriam užvesta operatyvinio stebėjimo byla (DON) Nr.1429. Agentų ir kitų šaltinių duomenimis, jis įstojo į Helsinkio grupę ir suaktyvino savo antisovietinę veiklą. Pažymima, kad Adutiškio kunigas (pavardė nenurodyta) pritraukia mokinius į religines apeigas, todėl numatoma verbuoti vieną iš mokytojų, dirbančių Adutiškio vid. mokykloje.

LSSR KGB Švenčionių r. sk. viršininko Bunino sudarytame 1981 m. plane, kurį patvirtino LSSR KGB 1 sk. viršininkas Kariniauskas, 2 vald. viršininkas Rupšys ir 5 tarnybos viršininkas Baltinas, pažymima, kad objekto DOR Nr. 180 kunigo „Intriganto“ (Laurinavičiaus) atžvilgiu 1980 m. buvo naudojami tyrimo veiksmai ir jį kompromituojančios priemonės, tačiau jis ir toliau tęsė veiklą Lietuvos Helsinkio grupėje, reguliariai bendravo su reikalingai nusiteikusiais kunigais. Numatyta: paruošti ir praveisti kartu su MVD (Vidaus reikalų ministerijos) organais „Intrigantą“ kompromituojančią priemonę pasitelkiant Adutiškio gyventoją, kurį „Intrigantas“ visiems girdint kaltino žmogaus nužudymu; kartu su LSSR KGB 5 tarnybos 3 sk. ir LSSR KGB Ignalinos r. sk. testuoti „Intriganto“ veiklos tyrimą pagal turimą planą naudojant agentus „Tichonov“, „Lena“, „Viktoras“, „Pušinis“, „Gladijolė“, „Juozas“; siųsti pas „Intrigantą“ tarybinius piliečius, kad jie užrašytų jo priešiškus pasisakymus.

Galimai LSSR KGB pareigūnai, vykdydami sudarytą planą, suplanavo ir suorganizavo kun. Broniaus Laurinavičiaus nužudymą.

Helsinkio grupės narys

1975 08 01 SSSR kartu su kitomis pasaulio valstybėmis Helsinkyje pasirašė Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos (ESBK) Baigiamąjį aktą. Šio dokumento trečiojoje nutarimų dalyje buvo aptariamos žmogaus teisės. Sovietų valdžia, pasirašiusi šį dokumentą, ir toliau ignoravo jo straipsnius, deklaruojančius žmogaus teises, todėl susikūrė visuomeninės organizacijos, atkreipiančios visuomenės dėmesį į Helsinkio nutarimų vykdymą Sovietų Sąjungoje. 1976 11 25 apie Lietuvos Helsinkio grupės įkūrimą pranešė Lietuvos disidentai: kunigas Karolis Garuckas, Einamas Finkelšteinas, Ona Lukauskaitė-Poškienė, Tomas Venclova ir Viktoras Petkus. 1977 m. buvo suimtas ir nuteistas Helsinkio grupės vadovas V. Petkus, 1977 m. T. Venclova išvyko

Kun. Bronius Laurinavičius 1967 m. Švenčionėliuose

gyventi į Vakarus, 1979 m. mirė K. Garuckas, o E. Finkelšteinas iš organizacijos pasitraukė. Į V. Petkaus ir mirusio K. Garucko vietą stojo gydytojas psichiatras Algirdas Statkevičius ir Adutiškio klebonas Bronius Laurinavičius. Jis su kitais Helsinkio grupės nariais adresavo argumentuotus pareiškimus SSSR Aukščiausiosios tarybos prezidiumo pirmininkui L. Brežnevui bei kitoms instancijoms apie SSSR konstitucijos nesilaikymą ir neteisėtus disidentų areštus, protestavo prieš Nobelio premijos laureato A. Sacharovo ištremimą į Gorkį, prieš SSSR kariuomenės operacijas Čėčėnijoje ir kt. B. Laurinavičius kėlė klausimą dėl Lietuvos okupacijos neteisėtumo, dėl lietuvių tautos rusinimo ir kt., todėl jis buvo nuolat MGB/KGB sekamas, smerkiamas, tardomas. Jo ir kitų Helsinkio grupės narių pareiškimai, protestai dėl žmogaus ir tikinčiųjų teisių pažeidimų LSSR bei SSSR buvo spausdinami „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje“ (LKBK).

Lietuvos Helsinkio grupės atstovas A. Statkevičius 1988 m. rugsėjo 15 d. Saugumo ir bendradarbiavimo Europos komisijos JAV Kongrese sesijoje liudijo, kad dėl savo veiklos Lietuvos Helsinkio grupėje nuo 1980 m. iki 1987 m. jis buvo laikomas specialiose psichiatrijos ligoninėse Černiachovskio m. ir Taškento m. kartu su itin pavojingais nusikaltėliais.

Lietuvos Helsinkio grupės atstovą kunigą B. Laurinavičių automobilis partrenkė ir mirtinai sužalojo 1981 m. lapkričio mėn. 24 d. apie 20 val. Vilniaus m. Žalgirio g.

KGB kova prieš kun. B. Laurinavičių

B. Laurinavičius buvo nuolat sekamas, šantažuojamas, tardomas, gąsdinamas, šmeižiamas per spaudą, visokiais būdais bandyta jį pažeminti tikinčiųjų tarpe, sovietinių pareigūnų iniciatyva būdavo keliamas iš vienos parapijos į kitą. Nepaisydamas persekiojimų, kunigas buvo nepalenkiamas, toliau ėjo sunkiu, pavojingu Dievo jam skirtu keliu. Atrodė, jog jis nebijojo mirties.

LSSR KGB darbuotojai dvasininką pradėjo „globoti“ jau 1947 m. Kun. B. Laurinavičius buvo įtrauktas į „reakcingiausių dvasininkų“ sąrašą.

Dar 1947 m. MGB Švenčionių apskrities skyrius jam užvedė operatyvinės įskaitos stebėjimo bylą. KGB kun. B. Laurinavičiui suteikė „Intriganto“ pravardę. Jį kaltino priešiškuumu sovietinei valdžiai, nepatiko ir kunigo antisovietiniai pamokslai. Dvasininkas smerkė kolchozus, gynė lietuviybę. Labai aktyvi kunigo veikla, jo didelis poveikis parapijiečiams, ypač vaikams, jaunimui vertė KGB pareigūnus imtis įvairiausių priemonių, nukreiptų prieš kunigą. B. Laurinavičius rašė laiškus įkalintiems kunigams, rėmė juos, tremtinius ir politinius kalinius siuntinius bei pinigais. Moraliai ir materialiai rėmė lageryje kun. Kazimierą Vasiliauską, kun. Vladą Gimžauską, kun. Antaną Dilį, Romualdą Ragaiši, Antaną

Kun. Bronius Laurinavičiaus antkapinis paminklas

Terlecką ir kt.

1952 m. stebėjimo byla buvo performuota į bylą-formuliarą. 1974 m. KGB užvedė operatyvinio tyrimo bylą DOR Nr. 94. Jam duodamas sekamojo objekto (agentūrinio stebėjimo) pseudonimas - „Intrigantas“. Kun. B. Laurinavičiaus byla priklausė LSSR KGB 5 sk., kurio paskirtis buvo sekti, kompromituoti antisovietškai nusiteikusius asmenis. Kunigą sekė daugelis šio skyriaus agentų. 1974 – 1981 m. KGB operatyvinėse ataskaitose dominuoja agentai „Tichonov“, „Viktoras“, „Lena“, „Martytė“, „Žemaitis“, „Juozas“, „Pušinis“, „Gladijolė“. Iš bylą medžiagos aiškėja, kad dauguma kunigą sekti prispirtų asmenų buvo iš jam artimos bažnytinės aplinkos – iš Švenčionių, Ignalinos rajonų, iš Adutiškio parapijos komiteto narių (Ekstra. 2000 m. Nr. 45).

1978 m. birželio 29 d. DOR perkelta į operatyvinio stebėjimo bylą (DON) Nr. 1429, tačiau neilgam: 1980 m. sausio 17 d. vėl pradėta byla DOR Nr. 180.

Kunigo žūtis

Tą tragišką 1981 m. lapkričio 24 dieną, aštuntą valandą ryto, kun. B. Laurinavičius paprašė šeimininkės, kad ji per trečią asmenį nupirktų jam traukinio bilietą į Vilnių. Klebonas žinojo, kad KGB buvo prisakiusi Adutiškio geležinkelio stoties darbuotojai nedelsiant pranešti apie tai, kur ir kada traukiniu ketina vykti sekamasis. Iš Vilniaus kunigas važiavo į Kauną atsiimti ten surasto paso, kurį prieš kiek laiko buvo pametęs (gal ištraukto, pavogto?). Kaune jis aplankė keletą konspiracinių butų, kur surinko pinigų (1000 rub.) iš tremties grįžusiems kunigams paremti. Į Vilnių kunigas grįžo 18 valandą. Pinigus norėjo įteikti monsinjorui Kazimierui Vasiliauskui, tačiau atėjęs į Šv. Rapolo bažnyčią, jo nerado. Dienos metu kun. B. Laurinavičius buvo užėjęs pas savo seserį Juliją, kuriai pasakė, kad važiuos į Kauną atsiimti paso. Po to norėjo aplankyti savo draugą, bičiulį dvasininką Antaną Dilį, bet pastarojo namuose nerado.

B. Laurinavičius pasuko pas savo dukterėčią Jadvygą Pranskienę, kuri gyveno Žirmūnų gatvės gale.

Tą lemtingą 1981 m. lapkričio 24-osios vakarą A. Dilio nebuvo namuose. Būtent tą vakarą iš Kauno grįždamas kunigas Bronius pakeliui nusprendė užsukti ir pas kun. A. Dilį, tuo metu gyvenusį sostinėje, Triminių gatvėje, visai šalia Kalvarijų–Žalgirio sankryžos. Neradęs seno bičiulio, kun. B. Laurinavičius šeimininkės paprašė perduoti gerus linkėjimus ir pasuko Žalgirio gatvės link. Po kelių minučių jis žuvo...

Daugelio jį pažinojusiųjų nuomone, kun. B. Laurinavičiaus žūtis po sunkvežimio ratais nebuvo atsitiktinė – tai KGB sistemos gudri, iš anksto suplanuota keršto akcija už jo nuoseklią ir drąsą veiklą. (XXI amžius. 2008 m. Nr. 96).

Tragedija įvyko apie 20 val. 20 min. Vilniuje, Kalvarijų (tuo metu Dzeržinskio)–Žalgirio gatvių sankryžoje.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

2010 metais pasirodė LII vyresn. moksl. bendradarbės, hum. m. dr. Reginos Laukaitytės monografija* „Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)“. Kadangi leidinio tiražas tik 500 egzempliorių, platesniam skaitytojų ratui pateikiu kai kurių temų santrauką.

Šiame darbe apžvelgiami įvairūs Lietuvos krikščionių Bažnyčių veiklos 1941–1944 m. aspektai. Dėmesio centre yra Katalikų Bažnyčia, jos ordinariatas. Ji susijusi su absoliučia krašto gyventojų dauguma – katalikais.

Sentikių, Stačiatikių ir Evangelikų Liuteronų bei Reformatų Bažnyčios padėties 1941–1944 m. tyrimas gana komplikotas dėl šaltinių stokos.

Vokiečių konfesinė politika Lietuvoje buvo gana palanki: įžengę į kraštą, kurio politiniai sluoksniai ir Bažnyčios deklaravo lojalumą, jie nepersekiojo Bažnyčių bei tikinčiųjų (išskyrus judėjus), toleravo religines apeigas. Sovietmečiu patyrusios grubią diskriminaciją, netekusios nekilnojamojo turto, galimybės tęsti labdaros organizacijų, konfesinių mokyklų darbą, prasidėjus vokiečių okupacijai Bažnyčios ėmė atkurti apgriautą savo struktūrą, grįžti prie įprastinės veiklos. Artimiausius kontaktus su vokiečių pareigūnais palaikė Kauno arkivyskupo metropolito Juozapo Skvirecko pagalbininkas vyskupas Vincentas Brizgys.

Kiekvieną mėnesį saugumo policijos ir SD vadas Lietuvoje išsiųsdavo į Berlyną išsamias padėties okupuotame krašte apžvalgas, kuriose, be politinės, ekonominės situacijos, kultūrinio, sanitarinės būklės ir daugybės kitų klausimų, būdavo apibūdinami ir svarbiausi su Bažnyčių gyvenimu susiję įvykiai. Pagrindinį dėmesį Lietuvoje jie skyrė lenkų dvasininkų stebėjimui, jų ryšiams su pogrindžiu.

Aiškų susidomėjimą Bažnyčiomis okupacinė valdžia ėmė rodyti nuo 1942 m., kai Vokietijos armijoms įstrigus Rytuose imtasi iš esmės „inventorinti“ Lietuvos išteklis: gegužę įvykdė generalinės srities gyventojų surašymą, generaliniam komisariui buvo perduota informacija apie bažnytinės žemės nuosavybę.

Kartu mėginta pertvarkyti visų Bažnyčių juridinį statusą, jas įregistruoti. 1942 m. birželio 19 d. Ostlando reichskomisaras Hinrichas Lohsė išleido įsaką „Apie religinių bendruomenių teisinę padėtį“.

Okupacinė valdžia Lietuvoje nepaskelbė Bažnyčių veiklą ribojančių įstatymų.

Tačiau vokiečių valdžia 1941 m. rugpjūčio 18 d. panaikino Laikinosios Lietuvos vyriausybės priimtus denacionalizacijos įstatymus, kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą paskelbė Vokietijos karo grobiu. Lietuvos valstiečiai laikinai galėjo naudotis savo žeme, tačiau neturėjo teisės ją laisvai disponuoti. Panašiai ir Bažnyčios, sugebėjusios susigrąžinti dalį turėtos nuosavybės ir faktiškai ja besinaudodamos, neatgavo nuosavybės teisių.

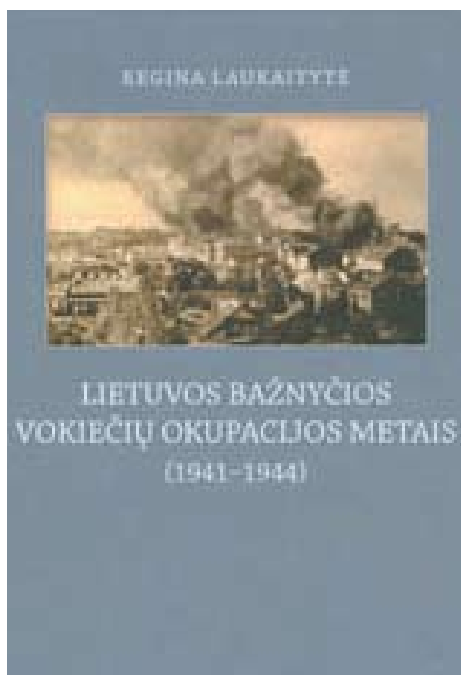
1941 m. rugsėjį į mokyklas buvo vėl grąžintos tikybos pamokos ir religiniai simboliai.

Tarpukariu Lietuvoje (išskyrus Klaipėdos kraštą) visus civilinės būklės aktus tvarkė įvairių konfesijų dvasininkai. Sovietų okupacijos pradžioje nedelsiant buvo įvesta civilinė gimimo, santuokos ir mirties aktų metrikacija. Sovietų valdžios įvesta santuokos teisė liko galioti ir vokiečių okupacijos laikotarpiu.

Tačiau vokiečių spaudžiama lietuviškoji savivalda parengė „Potvarkį dėl santuokinės teisės Lietuvos Generalinėje Srityje“ (priimtas 1943 m. rugsėjo 30 d. ir spalio 15 d. paskelbtas oficialiai). Šis potvarkis ne tik įteisino ištūką, bet išakmiai pabrėžė civilinės metrikacijos pirmenybę prieš bažnytinę.

Prasidėjus žudynėms, varymui į getus, padaugėjo žydų tautybės žmonių prašymų priimti katalikybę.

Pagal tarpukariu galiojusį Švenčių įstatymą Lietuvoje buvo švenčiama labai daug katalikiškų švenčių: iš 18 nedarbo dienų tik Naujieji metai ir Vasario 16-oji buvo pasaulietinės. Iš pradžių okupacinė valdžia toleravo esamą padėtį, tačiau 1942 m. kai

Knygos „Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944)“ viršelis

kurios religinės šventės jau buvo paskelbtos darbo dienomis.

Į 1941 m. lapkritį sudarytą Savitarpinės pagalbos Garbės komitetą kartu su visais generaliniais tarėjais, Lietuvių nacionalistų partijos vadu majoru Leonu Virbicku, Vilniaus bei Kauno universitetų rektoriais bei kitais žinomais asmenimis, įėjo Katalikų, Evangelikų ir Stačiatikių Bažnyčių vadovai: Kauno arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas ir arkivyskupas P. Karevičius, Evangelikų reformatų kolegijos pirmininkas Petras Variakojis, Evangelikų liuteronų konsistorijos prezidentas kunigas Erikas Leijeris, Lietuvos Stačiatikių vyskupijos tarybos pirmininkas protojerėjus E. Kaliskis.

Garbės komitetas, matyt, tebuvo reprezentacinis, įtakos Savitarpinės pagalbos veiklai neturėjo.

Antai okupacinei valdžiai akiai vykdant saugumo instrukcijas net vokiečių kolonistams Lietuvoje 1942–1944 m. nepavyko atgaivinti evangelikų liuteronų parapijų ir išrūpinti savo bendruomenėms dvasininkų, griežčiausiai drausta ruošti jaunuolius konfirmacijai.

Protestantų Bažnyčios Lietuvoje vokiečių okupacijos metais

Šalia vyraujančios katalikybės kitos Bažnyčios Lietuvoje buvo palyginti negausios ir neįtakingos. Iš evangelikų 1940 m. čia gyveno apie 60 tūkst. liuteronų ir 13 tūkst. reformatų; pirmieji turėjo 19 parapijų ir 36 filijas, 55 dvasininkus, antrieji – 18 parapijų ir 8 filijas, dirbo 16 dvasininkų.

Visos evangelikų reformatų parapijos buvo lietuviškos (išskyrus Seirijus ir Kelmę, kur pamaldos laikytos vokiečių kalba). Skirtingai nuo Reformatų, situacija Evangelikų Liuteronų Bažnyčioje tarpukariu buvo labai komplikauta. Ją sudarė trys tautinės grupės – tarpusavyje atkakliai besivaržantys vokiečiai (1923 m. jų buvo 28 000) su lietuviais (22 000) bei latviai (12 000), jau nekalbant apie Klaipėdos krašto liuteronus (apie 130 000 31-oje parapijoje). Pastarieji izoliavosi nuo Lietuvos Respublikos, suformavo atskirą Prūsijos bažnyčios unijai pavaldžią Bažnyčią.

Iš kitų protestantų bendruomenių tik dvi didžiausios – baptistai ir septintosios dienos adventistai – tarpukariu Lietuvoje turėjo teisę tvarkyti metrikus, buvo pripažintos valstybės. Okupacijos išvakarėse Lietuvoje veikė 6 adventistų parapijos ir 8 filijos, dirbo 13 dvasininkų.

Vokiečių okupacijos metais Lietuvoje gyvavo metodistų bendruomenė. 1940 m. vasarą čia veikė 9 jų parapijos, buvo 8 dvasininkai. Dauguma metodistų buvo vokiečių tautybės ir dar 1941 m. išvyko į Vokietiją, jų maldos namai buvo uždaryti. Vokiečių okupacijos metais šios Bažnyčios struktūra buvo atkurta.

Bažnyčios gatvė Marijampolėje 1941 m., LCVA

Šiaulių Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčia, 1944 m., LCVA

Kristaus Karaliaus skulptūra Linkuvėlėje, pastatyta 550 metų krikščionybės įsigalėjimo Lietuvoje jubiliejui paminėti. Su išskilmėmis pašventinta 1941 10 26. Autorė – skulptorė Leonarda Šmulkštytė, Vytauto Godos nuotr., 2010 m.

Pakutuvėnų bažnyčia, pastatyta Plungės klebono Povilo Pukio pastangomis 1941–1943 m. B. Aleknavičiaus nuotr. 1989 m., LCVA

Panašiai, matyt, gyvavo ir kitos protestantų bendruomenės. Negausūs, tačiau susitelkę ir neblogai organizuoti, jų nariai išsaugojo bažnytinius saitus.

Monografija skirta Lietuvos krikščionių Bažnyčių (Katalikų, Evangelikų Liuteronų bei Reformatų, Stačiatikių ir Sentikių) padėties 1941–1944 m., politinio turinio bažnytinių dokumentų analizei. Joje tiriama vokiečių okupacinės valdžios konfesinė politika Lietuvoje, katalikų dvasininkijos opozicija okupaciniam režimui, ordinarų ryšiai su Vatikanu, laikysena per holokaustą, lietuvių sielovada Reichė, įvairių konfesijų dvasininkų humanitarinė veikla, pastangos apaštalauti nacių okupuotoje SSRS teritorijoje, apžvelgiami Bažnyčių nuostoliai ir

kt. Atskirai tiriama situacija Vilniaus arkivyskupijoje. Prieduose publikuojami svarbūs 1941–1944 m. dokumentai, skelbiami duomenys apie nacių represuotus įvairių tikybų ir tautybių dvasininkus. Leidinys iliustruotas istorinėmis nuotraukomis.

Knygos gale pateikiama bibliografija, asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės.

* Lietuvos Bažnyčios vokiečių okupacijos metais (1941–1944): [monografija] / Regina Laukaitytė; Lietuvos istorijos institutas. – Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2010.

LR švietimo ir mokslo ministerijos regionų mokyklos

Paberžės „Verdenės“ vid. mokyklos komanda – antra mokyklų būrių rikiuotės konkurse

Agnieška KOLESNIK, Vytautas GARŠVA, Rukla, Jonavos r.

Lapkričio 17 dieną Lietuvos didžiojo kunigaikščio Algirdo mechanizuotame pėstininkų batalione Rukloje vyko mokinių būrių rikiuotės konkursas, skirtas Lietuvos kariuomenės dienai paminėti. Iš viso dalyvavo 11 komandų iš įvairių šalies kampelių.

Šiais metais konkursas buvo kupinas įdomybių. Atidarymo metu komandos stebėjo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino štabo bataliono Garbės sargybos kuopos karių pasirodymą. Vėliau susipažino su brigados „Geležinis vilkas“ turima ginkluote ir technika, klausėsi pilietinio ugdymo paskaitos, bendravo su kariais ir dalinosi patirtais išpūdžiais.

Kol vienos komandos klausė paskaitų, kitos joms paskirtu laiku turėjo ruoštis pristatyti savo rikiuotės pasirodymą komisijai. Po visų pasirodymų komandos nariai bei jų atstovai galėjo pasivašinti kareiviška koše ir arbata, o vėliau jų laukė apdovanojimų ceremonija. Jos metu paaiškėjo, kad antrąją vietą iškovojo mūsų, Vilniaus r. Paberžės „Verdenės“ vid., mokykla tik keturiais taškais atsilikusi nuo nugalėtojų, Telšių Žemaitės gimnazijos atstovų, surinkusių didžiausią balų skaičių.

Mūsų mokyklos būriui vadovavo dvy-

liktokas Karolis Švabauskas, kuris taip pat yra ir Lietuvos kariuomenės karys savanoris. Būgną puikiai mušė aštuntokas Raimondas Baranovskis, o žygiavo 6–12 klasių mokiniai. Ne tik žygiavo, bet ir skandavo, dainavo, atliko sukinius ir kitus rikiuotės elementus.

Smagu, kad jaunimas taip puikiai paminėjo Lietuvos kariuomenės dieną. Visos komandos, pasisėmusios daug išpūdžių ir žinių bei dalyvavusios šiame konkurse, iš dalies yra nugalėtojos.

Agnieškos Kolesnik nuotr.

Būrys su jaunųjų šaulių būrelio vadovu Vytautu Garšva (centre) po konkurso

Muziejus laikraštyje Nr. 46 (203)**Tautos patriarchą pagerbiant**

Trakų istorijos muziejaus numizmatikos rinkinyje saugoma proginė sidabrinė 50 litų nominalo moneta, išleista Lietuvos banko, pažymint tautos patriarcho Jono Basanavičiaus 150-ąsias gimimo metines. Monetos reverse pavaizduotas J. Basanavičiaus portretas, jo kairėje – parašo faksimilė bei data 1851-1927. Monetos averse – Lietuvos Respublikos herbas. Žemiau jo įkomponuoti XIX a. pab. – XX a. pr. spaudos ir dokumentų, glaudžiai susijusių su J. Basanavičiaus veikla fragmentai. Puskankiu užrašyta LIETUVA, 2001, 50 LITŲ. Monetos briaunoje yra užrašas: KAD AUŠRAI AUŠTANT PRAŠYSTŲ IR LIETUVOS DVASIA.

Prabėgo dešimtmetis ir lapkričio 23 d. pažymėsime 160-ąsias J. Basanavičiaus gimimo metines. Yra daug prirašyta apie jo kaip visuomenės veikėjo, „Aušros“ leidėjo, kultūros istoriko, tautosakininko, Vasario 16-osios Akto signataro ir kitą su Lietuva susijusią veiklą. Tad šį kartą trumpai priminsiu tą J. Basanavičiaus gyvenimo tarpinį, kuriam jo biografijoje paprastai skiriamas kur kas mažesnis dėmesys – ilgi metai, praleisti toli nuo Lietuvos.

Priimti pasiūlymą važiuoti dirbti į ką tik autonominę iš Osmanų imperijos gavusią

Plaketė J. Basanavičiaus.

Bulgarijos kunigaikštystę J. Basanavičių paskatino dvi priežastys – geras užmokestis bei galimybė šiltesniame klimato pataisyti per mokslų metus pašlijusią ir taip nestiprią sveikatą. 1880 m. pradžioje 29 metų gydytojas atvyko į Bulgariją ir buvo paskirtas į Lom-Palanką (dab. Lomas) vyriausiuoju vietos ligoninės ir visos apskrities gydytoju. Energingai ėmėsi darbo labai sunkiomis sąlygomis, vietos gyventojai į oficialią medic-

ną žvelgė su giliu nepasitikėjimu. Per dvejus metus J. Basanavičius ne tik kelis kartus išplėtė ir aprūpino jam pavaldžią ligoninę, bet ir užsitarnavo didžiulį mediko autoritetą toli už apskrities ribų – pacientai pas jį gydytis atvykdavo net iš kaimyninės Rumunijos.

Turėdamas pastovų darbą J. Basanavičius pradėjo rūpintis lietuviybės reikalais. Iš čia pradėjo rašinėti straipsnius į lietuviškus laikraščius „Lietuvišką Ceitungą“ ir „Naują kelevių“. Be to, Ivanas Basanovičius, kaip jį vadino Bulgarijoje, įsijungė ir į vietos visuomeninį gyvenimą, suartėjo su kai kuriais Bulgarijos liberaliais politikais. Šis faktas lėmė, kad dėl audringų Bulgarijos vidaus politikos posūkių 1882 m. J. Basanavičius nusprendė palikti šalį. Jis aplankė Serbiją ir Vengriją, trumpam grįžo į Lietuvą, inicijavo „Aušros“ laikraščio leidimo pradžią ir išvyko į Prahą tobulinti medicinos žinių. Gyvendamas Prahoje nuo 1882 m. gruodžio iki 1884 m. vasario, su keliais bendradarbiais parengė spaudai pirmąjį „Aušros“ numerį. Čia parašė ir įžymiąją prakalbą šiam numeriui – lietuvių tautos atgimimo manifestą. Šiame mieste J. Basanavičius sutiko savo gyvenimo meilę – Bohemijos vokiečio verslininko dukterį Gabriele Eleonorą Mohl.

Moneta. Skirta J. Basanavičiaus gimimo 150-osioms metinėms. 2001 m. Sidabras. V. Neliubino nuotr.

Jiedu susituokė 1884 m. balandžio 15 dieną Vienoje.

1885 m. senkančios santaupos privertė J. Basanavičių grįžti į Bulgariją, kur vėl nustovėjo palanki politinė situacija. Pirmiausia jis paskiriamas gydytoju į nedidelį Elenos miestą, vėliau vėl į Lom Palanką. Deja, Lom Palankoje gydytoją viena po kitos ėmė persekioti nelaimės: užsikrėtęs nuo ligonio vos nenumirė nuo dėmėtiosios šiltinės, o 1887 m. rugpjūčio 7 d. į jį buvo pasikėsinta, spėjama, dėl politinių priežasčių. Vieną iš dviejų pataikiusių kulku taip ir liko neišimta. O 1889 m. vasario 16 d. J. Basanavičių ištiko skaudžiausias smūgis – nuo tuberkuliozės mirė žmona.

Kaip atsvara asmeninėms nelaimėms J. Basanavičiaus visuomeninė ir profes-

nė veikla klostėsi Bulgarijoje labai sėkmingai. 1891 m. jis gavo Bulgarijos pilietybę. 1892 m. persikėlė į Varną ir tais pačiais metais Bulgarijos kunigaikščio Ferdinando I apdovanotas IV laipsnio ordinu „Už pilietinius nuopelnus“. Po metų paskirtas kunigaikščių vasaros rezidencijos Varne gydytoju, kas jam garantavo pastovias nemažas pajamas. J. Basanavičius buvo Bulgarijos demokratų partijos narys, dalyvavo jos 1903 ir 1905 m. kongresuose, nuo 1899 m. – partijos atstovas Varnos miesto taryboje. Gydytojas labai aktyviai prisidėjo prie miesto pertvarkymo. Pirmasis Varnos pertvarkymo etapas į jūros kurortą vyko pagal J. Basanavičiaus parengtą projektą.

J. Basanavičius galėjo likti Bulgarijoje, kur jį būtų lydėjęs pagarba ir laukė aprūpinta senatvė. Bet jis niekada neužmiršo tėvynės ir, kai 1905 m. įvykiai suteikė tokią galimybę, iš karto nusprendė grįžti į Lietuvą ir tiesiogiai įsijungti į kovą dėl jos nepriklausomybės.

Muziejininkas Vytautas Tenešis

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 47 (204)**Karo gydytojas Antanas Petraitis**

Trakų istorijos muziejaus fonduose sukaupyta daugybė įvairiausių eksponatų. Vieni eksponatai jau turi savo istoriją, kitų – dar reikia išsiaiškinti.

2011 m. į muziejų pateko keli vieno Lietuvos kariuomenės karininko asmeniniai daiktai bei apdovanojimai. Tarp apdovanojimų buvo ir Vyties Kryžius Nr. 832. Kam jis priklausė? Ką šis asmuo nuveikė Lietuvos labui? Su šiais klausimais kreipiausi pagalbos į kolekcininką Vilių Kavaliauską, žmogų, sukaupusį daug informacijos apie Vyčio Kryžiaus kavalierius. Jo dėka jau išleisti trys tomai „Lietuvos karžygiai. Vyties Kryžiaus kavalieriai (1918-1940)“, o iš viso bus šeši tomai. Pasak V. Kavaliausko šis aukščiausias Lietuvos apdovanojimas buvo įsteigtas 1919 m., kaip kryžius „Už Tėvynę“ ir tik 1920 m. jis buvo pavadintas Vyties Kryžiumi. Nuo 1930 m. apdovanojimas pradėtas vadinti Vyčio Kryžiaus ordinu.

Vyties Kryžiumi Nr. 832 (jau tapusiu muziejaus eksponatu) buvo apdovanotas 1920 m. Antanas Petraitis (1894-1954). A. Petraitis gimė 1894 m. gegužės 2 d. Antakalniškių kaime (Plokščių valsčius, Šakių apskritis), pasiturinčių ūkininkų šeimoje. Mokėsi Marijampolės ir Kauno gimnazijose. Aktyviai dalyvavo lietuvių moksleivių kuopelėse. 1913 m. A. Petraitis įstojo į Maskvos universiteto medicinos fakultetą, kurį baigė 1917 m., ir buvo pašauktas į caro kariuomenę karo gydytoju. Dalyvavo karo veiksmuose pietvakarių fronte Galicijoje. Po bolševikų perversmo grįžo į Petrapilį ir kartu su broliu 1918 m. kovo mėn. nutarė grįžti į Lietuvą. Ties Pskovu vokiečiai surenka visą sąstatą grįžtančių lietuvių ir pažada juos parvežti į tėvynę. Traukinys atvyksta į Rygą, o vėliau karininkai perkelti į belaisvių stovyklą Vokietijoje. Kelis mėnesius išbuvęs

A. Petraičio apdovanojimai. Lietuva, XX a. 3-4 deš. K. Barišausko nuotr.

nelaisvėje A. Petraitis 1918 m. rudenį grįžta į gimtinę.

1919 m. sausio 1 d. stoja savanorių į Lietuvos kariuomenę. Tarnaudamas antrajame Algirdo pėstininkų pulke dalyvavo kovose su bolševikais ir bermontininkais. Kovų su bermontininkais metu 1919 m. lapkričio 22 – 24 d. ties Šiauliais sumaniai vadovavo netikėtai atakai prieš priešus. Lietuvių kariai su belaisviais ir dideliu karo grobiu grįžo į savas pozicijas.

1920 m. sausio mėn. už šį žygių bermontininkų fronte bei jo metu parodytą drąsą karo vadovybė A. Petraitį apdovanojo 1-ojo laipsnio Vyties Kryžiumi su kardais.

1920 m. kovo mėn. A. Petraičiui suteikiamas vyresniojo leitenanto laipsnis, 1922 m. rugsėjo mėn. – kapitono laipsnis, 1925 m. gegužę – majoro laipsnis. A. Petraitis tarnavo įvairiuose Lietuvos kariuomenės daliniuose, karo mokyklo-

je, karo ligoninėje. 1923 m. sausio mėn. aktyviai dalyvavo Klaipėdos krašto prijungime prie Lietuvos.

Išėjęs iš kariuomenės turėdamas pulkininko leitenanto laipsnį (suteiktas 1927 m. lapkritį) A. Petraitis dirbo Raseinių apskrities gydytoju, o vėliau – Kauno apskrities gydytoju. 1930 m. įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetą. Nuo 1929 m. aktyviai dalyvavo Lietuvos Šaulių sąjungos veikloje. 1944 m. liepos mėn. su šeima pasitraukė į Vokietiją, o vėliau persikėlė į JAV. Ten 1954 m. balandžio 29 d. mirė.

Trakų istorijos muziejuje fonduose saugomi šie A. Petraičio asmeniniai daiktai: pulkininko antpečiai, Vyties Kryžiaus 1-ojo laipsnio su kardais du egzemplioriai tuo pačiu numeriu, Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3-ojo laipsnio ordinas (įteiktas 1928 m.), Šaulių žvaigždė (1932 m.), Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medalis (1929 m.), Lietuvos nepriklausomybės medalis (1928 m.) ir Klaipėdos išvadavimo Sidabro medalis (1925 m.) bei šių ordinų ir medalių dvi pakaitos – juostelės. Juostelės yra segamos prie uniformos. Įdomiausi yra Vyties kryžiaus 1-ojo laipsnio apdovanojimai tuo pačiu Nr. 832. Vienas ordinas buvo nešiojamas prie karinės uniformos su kitais apdovanojimais, o pagamintas dublikatas nešiotas prie civilių drabužių.

Dėkoju kolekcininkui V. Kavaliauskui už suteiktą informaciją, kurios dėka dar keli eksponatai bus teisingai aprašyti ir turės istorinę išliekamąją vertę.

Trakų istorijos muziejaus direktorius Virgilijus Poviliūnas

Ekspонатus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Ukrainos istorija

1932–1933 m. genocidas badmiriu Ukrainoje

Vasilis KAPKANAS, Vilnius

XX amžius yra paženklintas žiauriausių žmonijos istorijoje karų bei genocidų. Du pasauliniai karai, tie tautų genocidai, kuriuos, pagerbdami jų aukas, atsimename ir šiandien, ir prie jų – jau mūsų laikų genocidai Laose, Etiopijoje, Ruandoje bei kitose pasaulio vietose.

„**Holodomor**“ (badmirys) – taip pavadino Ukrainos žmonės tragediją, kuri ištiko jos sūnus ir dukteris ne tik pačioje Ukrainoje, bet ir jų beveik visose etninės žemės, prieš 79 metus.

Tai buvo viena iš priemonių, nukreiptų bolševikų režimo kovoje prieš 1918 m. sausio 22 d. Nepriklausomybę paskelbusią Ukrainos Tautos Respubliką. 1929 m. įvyko Ukrainos Autokefalinės Bažnyčios sunaikinimas, o 1930–1931 m. – Ukrainos inteligentijos sunaikinimas.

Sovietų valdžia, sprendžama taip pat ir susijusia su 1930 m. Didžiąja depresija savo ekonominę krizę, kuomet krito grūdų kainos, vadovaujama komunistų partijos ir Stalino, Ukrainoje pradėjo atiminėti iš valstiečių duoną, paversdama ją į valiūtą. Dėl to kilo badas, mirė iki 150 000 valstiečių. Kaip protestas tam, 1930 m. per vasarį ir balandį Ukrainos kaimuose įvyko iki 1 700 masinių pasipriešinimo sukilimų. Bolševikų režimas pradėjo kovą – 1932 m. išleido įstatymą, kad visas kolūkių turtas yra valstybės, o pasikėsinimas į jį – ir į penkių varpelių grūdus – baudžiamas ištėrimu arba sušaudymu vietoje. Kovai buvo pajungtas komunistų ruporas – laikraštis „Pravda“, o iš Sovietų Rusijos atvykę būriai vykdė grūdų surinkimo – „raudonųjų gurguolių“ – akciją, buvo sudaryti neišvažiuojamųjų kaimų „juodieji sąrašai“, o visas valstiečių maistas – iki pusės stiklinės sorų ir saujelės pupų – buvo brutaliai atiminėjamas specialiai paruoštų, dažnai ir vietinių bolševikų. Prie išvažiavimo iš Ukrainos kaimų, ypač prie geležinkelio ruožų, tykojo saugumo kariniai daliniai, neleisdami nei išvažiuoti, nei įvežti maisto produktų. Nuo 1932 m. rudens Ukrainoje prasidėjo masinis badas. Buvo atveju, kai išmirdavo šeimos, kaimai, kai dar gyvūs veždavo į kapines, nes 200 g duonos už kiekvieną išvežtąjį gaudavę ir kitam kartui nemanė laukti progos... Sunkiausias metas buvo 1933 m. pradžios žiema, kuomet žmonės pradėjo slėpti vaikus ir slėptis vienas nuo kito – link pavasario pradėti fiksuoti ir kanibalizmo atvejai.

Tokiu būdu Maskvos režimas išėjo iš Ukrainos Nepriklausomybės atkūrimo krizės ir įvykdė sovietinę industrializaciją bei kolektyvizaciją. Visi miestai ir kolūkiai tuo metu buvo aprūpinami maistu.

Kad kova vyko prieš Ukrainą taip pat galima pateikti pavyzdį, kuomet Vakarų Ukrainos dalis – Halyčyna, buvusi ne Sovietų Sąjungoje, pasiūlė tiekti savo badaujančioms broliams ir seserims 1 mln. cnt grūdų, ką Maskva kategoriškai atmetė.

Ukrainoje buvo įvykdyta trijų pakopų izoliacija – fizinė valstiečių nuo maisto ir vietų, kur jis buvo, Ukrainos nuo kitų respublikų ir informacinė, kai buvo specialiai ruošiami užsienio žurnalistų reportažai, kad pasaulis nesužinotų apie Ukrainos tragediją. Visa tai – genocido požymiai ir tiesioginiai tyčinio badmirio organizavimo įrodymai.

1932–1933 m. badmirys Ukrainoje, inkorporuotoje prieš 12 metų po Nepriklausomos Ukrainos ir Sovietų Rusijos karo į pastarosios sudėtį, tapo didžiausia ukrainų tautos tragedija. Badmetis buvo ištikęs Ukrainą ir prieš tai, kai vyko jau minėtasis karas, bei po 14 metų – kai baigėsi Antrasis pasaulinis karas – bet tada tauta nukentėjo ne tokiu mastu. Šis gi, 1932–1933 m. badmirys, buvo žiauriausias – per 8–9 mėnesius nuo sovietų valdžios įvykdyto genocido žuvo iki 10 milijonų niekuo nekaltų žmonių. Ukraina prarado apie 25 proc. savo gyventojų, kasdien žūdavo iki 25 tūkst. žmonių, 1 000 – kas valandą, 17 – kas minutę.

Sovietų sistema „sutrypė principus ir žmonių likimus, tautos šventoves ir tradicijas, tikėjimą ir išaugino išdavytę. Buvo sugriauta tautinė moralė, etiniai dirbančio žemę žmogaus pagrindai, pasėtos pražūtingos įskundimų bacilos, žmogaus žmogui neapykantos kultas“, – rašė, atėjus Nepriklausomybės vėjams, 1989 m. Ukrainos rašytojų laikraštis „Literaturna Ukraina“.

Nepaisant ilgų tylėjimo metų – tiek Vakaruose, tiek ir Rytuose, – ukrainų tauta išsaugojo savo širdyje žiaurios tragedijos

atminimą... Kartu su fiziniu žmogaus naikinimu buvo sunkiai sužalotas tautos dvasiškumas <...> suniveliuotas žemdirbio šeimininko kaip ekonominės laisvės dvasios nešėjo įvaizdis, sunaikinta susiformavusi per šimtmečius Ukrainos kaimo kultūra ir tvarka. Plačiai apdainuotas ukraino ryšys su savo žeme buvo staigiai ir brutaliai nutrauktas. Valstiečiai prarado savo šaknis, savigarbą bei dvasinę nepriklausomybę. Žmogaus suirimo procesas apėmė ne tik Ukrainos kaimo, bet ir miesto elitą“, – taip apibūdino šią tragediją Ukrainos graikų apeigų Katalikų Bažnyčios kardinolas Liubomiras Husaras.

Visų Ukrainos Bažnyčių Tarybos 2002 m. buvo parengta iniciatyva, kad Jungtinės Tautos pripažintų 1932–1933 m. badmetį Ukrainoje genocidu prieš Ukrainos tautą.

2003 m. JTO Generalinė Asamblėja 64 šalių balsais pripažino šį badmirį nacionaline Ukrainos tragedija.

2007 m. lapkričio 1 d. 34-oji UNESCO Generalinė konferencija, pagerbdama 1932–1933 m. badmirio aukas ir išreiškdamą užuojautą, vienbalsiai pritarė rezoliucijai „1932–1933 metų badmečio Ukrainoje aukų paminėjimas“. Dokumente pažymima, kad Badmirys, kurį sukėlė stalininio režimo žiaurius veiksmai ir politika, turi tapti įspėjimu dabartinėms ir ateities kartoms laikytis demokratinį vertybių, žmogaus teisių ir įstatymų viršenybės.

Šiai dienai 24 šalys, tarp jų – ir 2005 m. Lietuva, už ką ypač jai esame dėkingi – pripažino holodomorą, kaip Ukrainos tautos genocidą. Genocidu pripažino šią tragediją ir Ukrainos parlamentas. Laukiame Rusijos, kaip SSSR teisių perėmėjos, kad ir pavėluotos atgailos ir atsiprašymo.

2008 m. Europarlamentas pripažino badmirį Ukrainoje nusikaltimu prieš žmonią ir išreiškė užuojautą Ukrainos tautai.

2008 m. minint badmirio 75-ąsias metines, per 33 pasaulio šalis, nuo Australijos ligi Amerikos, ir taip pat Lietuvoje vyko akcija „Negestancioji liepsna“ – ukrainų badmirio simbolinės žvakės perdavimas nuo šalies iki šalies.

Badmiriui paminėti sukurta apie 20 įvairių šalių filmų, jam skirti muzikiniai ir meno kūriniai, pastatyti paminklai.

Kiekvienais metais, lapkričio ketvirtąjį šeštadienį – šiais metais tai 26 d. – visame pasaulyje ukrainai 16 val. uždega savo lange žvakę – simbolinį atminties paminklą – genocido badmiriu tragedijai paminėti.

2008 m. Lietuvos ukrainų Klaipėdoje nukentėjusiems 1940–1990 m. nuo nacistinės ir komunistinės okupacijos memoriale buvo atidengta memorialinė lenta, skirta badmiriui Ukrainoje paminėti.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras nuo 2005 m., išreiškdamas solidarumą su ukrainų tauta, kasmet kartu su Vilniaus ukrainais ir Ukrainos ambasada Lietuvoje rengė Ukrainos Badmirio aukų minėjimą prie Genocido aukų muziejaus.

Šiais metais, lapkričio 25 d., penktadienį, Vilniuje, 16 val., prie paminklo sovietinės okupacijos aukoms Gedimino pr. ir Aukų g. sankirtoje vyko akcija „Uždėk žvakę“ – tai jau tradicine tapusi akcija pagerbti Ukrainos 1932–1933 m. badmirio aukas.

Lapkričio 27 d. 10 val. Vilniaus Švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčioje buvo aukojamos šv. Mišios už badmirio aukas.

Mes, toliau gyvenantieji, nepamirškime šių tragedijų, taip gerbdami žuvusiųjų atmintį. Kad pats gyvenimas pilnėtų, „kad žmonės turėtų gyvenimą, – kad apsieiti jo turėtų“ (Jn 10,10) ir ši Dievo dovana nenyktų, nemažėtų, – tam nepamirškime mums pasakytų žodžių: „Mylėk savo artimą, kaip pats save“ (Mt 23, 39).

Gyvendami tokiu būdu, mes tuo pačiu jungsimės ne mirties, bet meilės, gyvybės civilizacijos pusėn. Tikėkime, kad šiai naujai civilizacijai ir priklauso Žemės ateitis.

Lietuvoje pagerbtos Ukrainos Genocido, įvykdyto 1932–1933 metų badmiriu, aukos

Š. m. lapkričio 15 d., Tarptautinės tolerancijos dienos išvakarėse, Genocido aukų muziejaus Konferencijų salėje įvyko Lietuvos dailininko Henriko Cipario parodos „REQUIEM žuvusiems, kurių vėlės sklendo tarp mūsų, prašydamos Aukščiausiojo pa-

galbos“ atidarymas.

Šis menininko darbų ciklas skirtas totalitarinių režimų ir karo nusikaltimų aukoms atminti.

Autorius savo paveikslus dedikavo armėnų, lietuvių, žydų, japonų, ukrainiečių ir čečėnų tautų tragedijoms.

Menininkas perduoda kiekvienos tautos, kaip ir savosios, skausmą, kad įvyktų jo išgyvenimas – tiek išorinis, tiek vidinis, ir kad mūsų širdys taptų tyresnės.

Ukrainos tragedija – Genocidas 1932–1933 m. badmiriu – perteikta paveiksle pavadinimu „Lacrimosa. Rauda“. Apie badmirį Ukrainoje renginio dalyviams papasakojo Vasilis Kapkanas. Paroda vyks iki 2011 m. gruodžio 31 d.

Kad pamatytum pasaulį, reikia sustoti ir įsižiūrėti. Kad išgirstum jo paslaptinę dvasios šnabždesį, reikia sustoti ir įsiklausyti. Įsiklausyti tyloje ir ramybėje. Tada atgyja praeities vaizdai, pasigirsta nužudytųjų dejonės, prislopintas ginklų žvangesys ir patrankų gausmas...

Kad suprastum pasaulį, reikia sustoti ir susimąstyti. Susimąstykim žiūrėdami į šiuose paveiksluose vaizduojamus veidus ir suprastime, kad tolerancijos dėka to skausmo galėjo ir nebūti...

Henrikas Ciparis

O jų yra milijonai...

Jie norėjo vieną kartą gimti, Paimti Mamą už rankos, Ištarti jai savo pirmą žodį Ir meiliai apkabinti.

Jie norėjo bėgti prieš vėją, Pažinti skausmą ir laimę, Pasiilgti šilumos ir grožio Ir būti tiesiog mylimi.

Jie norėjo prikelti Tėvyne Ir duoti jai savo vardus. Jie norėjo gyventi tarp mūsų. Jie taip viso šito norėjo –

Vaikai aukų, negimę dėl Badmario kančios.*

O jų yra milijonai...

* 1932–1933 m. Stalino režimo sukeltas badmariys Ukrainoje nunešė ne mažiau 10 mln. nekaltų gyvybių.

Lietuvos genocido aukų muziejus. Š. m. lapkričio 25 d., išsaugojant jau esančią nuo 2005 m. tradiciją, Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro ir Genocido aukų muziejaus bei Vilniaus ukrainų ir Ukrainos ambasados Lietuvos Respublikoje bendra iniciatyva buvo pagerbta žuvusiųjų nuo 1932–1933 metų holodomoro (badmario) atmintis, vyko akcija „Uždėk žvakę“.

Holodomoro (badmirio) priežastimi, kiek žinome, buvo prieš Ukrainos tautą Stalino ir bolševikų režimo nukreipti veiksmai, siekiant bet kokia kaina įvykdyti jų statomos totalitarinės komunistinės sistemos kolektyvizaciją ir industrializaciją, prislopinti Ukrainos tautos, o ypač valstiečių, Nepriklausomybės ir savarankiškumo siekius. Jų įvykdyto genocido badmario metu, taikant badą kaip masinio ukrainų naikinimo ginklą, buvo sunaikinta nuo 7 iki 10 milijonų nekaltų gyvybių – vyrų, moterų, vaikų, o tauta patyrė nepataisomą žalą. Ypatingu cinizmu pasižymėjo šio režimo veiksmai dar ir todėl, kad buvo naikinama gyvybė pačiose turtingiausiose Europos žemėse – Ukrainos žemėse. Neišmatuojamas skausmas ir motinų, kurios prarasdavo vaikus savo akyse.

Su šiais žodžiais ir taip pat su perspėjimu išsaugoti nekaltai žuvusiųjų aukų atminimą į susirinkusius kreipėsi Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro direktorė Teresė Birutė Burauskaitė, Ukrainos Ambasados Lietuvoje pirmasis sekretorius Sergejus Popikas, Vilniaus ukrainų bendruomenės pirmininkė Natalija Šertvitiienė; eiles, skirtas negimusį Badmario vaikų atminimui, perskaitė Vasilis Kapkanas.

Visiems dalyvavusiems buvo įteiktas Lietuvos ukrainų kreipimasis ir atminimo žvakė – su prašymu uždegti ją savo lange lapkričio 26 d. 16 val.

Po tylos minutės prie Lietuvos Genocido aukų memorialinio paminklo buvo padėti vainikai ir žvakės, o po to graikų apeigų katalikų kunigai t. Irynėjus Valiavka OSBM ir t. Pavlo Jachimes OSBM sugiedojo Paminėjimo maldą (Panachyda) už holodomoro (badmario) aukas ir už visus nekaltai žu-

Holodomoro (badmirio) aukų gedulo dienų simbolis

vusius.

Švč. Trejybės Bažnyčia (Vilnius). Š. m. lapkričio 27 d. Ukrainos graikų apeigų katalikų Švč. Trejybės bažnyčioje, Vilniuje, buvo laikoma Dieviškoji Liturgija ir sugiedota Paminėjimo maldą (Panachyda) už žuvusiuosius nuo 1932–1933 metų įvykdyto holodomoro (badmario). Šv. Mišių metu, kartu su ukrainais ir lietuviais, dalyvavo ir Ukrainos ambasados Lietuvoje darbuotojai su ambasadoriumi Valerijumi Žovtenko priešaky. Pamoksle, kurį pasakė iš Ukrainos (Zoločivo m.) atvykęs kunigas t. Ivanas Maikovyčius OSBM, buvo akcentuota, kad žmogui, ypač sunkių išbandymų metu, nėra duota galutinai pažinti Dievo turimus planus dėl mūsų, bet Dievo meilė žmogui yra begalinė, todėl svarbu visada tikėti į Dievą ir pasitikėti Jo valia – tuomet ateina pagalba ir išganymas. Po šv. Mišių ir susirinkusius kreipėsi Ukrainos ambasadorius Valerijus Žovtenko, pabrėžęs neįmogiškumą sistemos, kuri naikino žmonių gyvybę savo krašte, ir paragino visada išsaugoti aukų atminimą, kad tokia tragedija nepasikartotų nei su Ukrainos, nei su bet kuria kita tauta.

Išvakarėse, pranešimą apie renginius Vilniuje išplatino naujienu agentūra „Baltic News Service“, paviešino „Marijos radijas“, o Lietuvos ukrainų kreipimasi į interneto svetainę patalpino istoriją puoselėjantis leidinys „Voruta“ (www.voruta.lt), Jonavos miesto svetainė „Jonedą“ ir krikščioniška svetainė www.bernardinai.lt.

Klaipėda Šeštadienį, lapkričio 26 d., Klaipėdos ukrainai paminėjo 1932–1933 m. Holodomoro aukas. Renginy, organizuotas Baltijos ukrainų asociacijos (Klaipėda), įvyko prie memorialinės lentos, kuri šios asociacijos 2008 m. buvo atidengta Nukentėjusiems 1940–1990 metais nuo nacistinės ir komunistinės okupacijos memoriale, šalia žinomos uosto mieste Juozo Genevičiaus skulptūros „Kandis“**. Dalyvaujantis minėjime Klaipėdos tarybos deputatas Vytautas Lupeika išreiškė pagarbą ir pasakė turįs daug šiltų žodžių Ukrainos tautai bei pasmerkė prieš ukrainus įvykdytą genocidą. Minėtos asociacijos pirmininkas Leonidas Trehubas pasakė, kad nors holodomoras buvo organizuotas prieš ukrainus, tačiau būtina smerkti tokius nusikaltimus veiksmais, vykdomus prieš bet kokią tautą – kad panašios tragedijos pasaulyje nepasikartotų.

** Kandis – bronzinė, Rūpintojėlio siueltuą primenanti figūra vyro, kurio galva suspausta ne erškėčių vainiku, o suveržiamu metaliniu lanku, esanti šalia memorialo. Pats memorialas yra skirtas Klaipėdos politiniams kalinams ir tremtiniams atminti.

Jonava Sekmadienį, lapkričio 27 d., Jonavoje Holodomoro aukų minėjimą surengė Jonavos rajono ukrainų asociacija „Jukra“, kartu su Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vietos filialu. Gėlių padėjimo ir žvakių uždegimo ceremonija vyko prie Memorialo rezistencijos aukoms atminti (Panerių g.). Lietuvos ukrainų kreipimąsi perskaitė „Jukros“ pirmininkė Nadija Arlauskienė. Renginyje dalyvavo Jonavos rajono mero pavaduotojas Vytautas Vencūnas. Jis pareiškė paramą Ukrainos tautai ir priminė, kad Lietuva 2005 m. pripažino 1932–1933 m. badmarį Ukrainoje genocidu prieš jos tautą. Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčioje šv. Mišias už mirusius holodomoro metu laikė ir Paminėjimo maldą giedojo graikų apeigų katalikų kunigas t. Pavlo Jachimec OSBM. Po šv. Mišių t. P. Jachimec OSBM aplankė memorialo vietą ir pasimeldė už nekaltai žuvusius.

Valdovų rūmų atstatymas

Dr. Edmundas Rimša pristato frizo herbus

Pirmininkė Regina Narušienė pristato Valdovų rūmų paramos komiteto JAV veiklą

Vakaro talkininkai Vilniaus licejaus moksleiviai su mokytoja Danute Ulvydiene

Dr. Vydas Dolinskas veda ekskursiją

Valdovų rūmų paramos fondas surengė jau dešimtąjį tradicinį Valdovų rūmų atkūrimo paramos vakarą. Tai įvyko 2011 m. lapkričio 19 d. Taikomosios dailės muziejuje. 2009 m. paramos vakaras pirmą kartą vyko Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmuose. Tačiau šis paramos vakaras dėl vykstančių statybos darbų, vėl surengtas Taikomosios dailės muziejuje.

Renginio pagrindinė tema buvo Valdovų rūmų trečio aukšto reprezentacinės salės frizas. Tai greta sosto salės esančios salės sieninė tapyba, kuri susideda iš 23 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valstybės dignitorių herbu. Renginio tikslas yra pristatyti šį išpūdingą projektą, kuris bus įgyvendintas rėmėjų lėšomis iki 2013 m., kai Lietuvai pirmininkaus Europos sąjungos tarybai ir Rūmai bus naudojami renginiams. Džiaugiamės Valstybės institucijoms nutarus, kad Valdovų rūmai turi veikti 2013 m.

Vakaro svečius sutiko prie muziejaus durų Trakų pilies brolijos „Viduramžių pasiuntiniai“ šarvuotų riterių garbės sargyba. Salėje svečius priėmė Fondo steigėjai Dalia Gruodienė ir Valdybos narys Edmundas Kulikauskas. Svečius sveikino ir siūlė loterijos bilietus renesansiniais rūbais išsipuošę Vilniaus licejaus moksleiviai.

Iki Valdovų rūmų atidarymo šiame muziejuje bus Valdovų rūmų vertybių ekspozicija. Renginyje vyko muziejaus antro aukšto salėje, kurioje visos sienos yra papuoštos Valdovų rūmų gobelenais – ji vadinama „Gobelenų sale“. Tai sudarė puikią aplinką ir labai tinkamą aurą pusantro šimto susirinkusių svečių. Visus svečius sveikino ir programą vedė aktorius Saulius Čepka.

Programos pirmąją, meninę, dalį atliko Šv. Kristoforo kamerinis orkestras, kurio meno vadovas ir dirigentas prof. Donatas Katkus. Koncerto solistai buvo saksofonistas maestro Petras Vyšniauskas ir jo sūnus trimitininkas Dominykas Vyšniauskas. Muzikiniai kūriniai buvo renesansiniai ir šiuolaikiški. Prof. Katkus pristatė juos su humoru, su autorių sulietuvintomis pavardėmis ir jo sukurtais istoriniais įvadais. Tai suteikė visam vakarui gerą nuotaiką. Savo

žodžiais programos metu prof. Katkus parodė, kad jis yra nuoširdus Valdovų rūmų atkūrimo rėmėjas. O Petras Vyšniauskas, vienas iš Fondo steigėjų, parodydamas entuziazmą 2001 m. suorganizavo aštuonis koncertus-renginius Valdovų rūmų požemiuose bei užsienyje. Viena iš jų Rūmų požemiuose atliko Šv. Kristoforo orkestras vadovaujant prof. D. Katkui.

Valdovų rūmų atkūrimo ir Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų veiklą apžvelgė direktorius dr. Vydas Dolinskas. Muziejus dirba sunkiomis sąlygomis, t. y., negali priimti lankytojų, neturi ekspozicijų bei normalių darbo valandų, nes pastato darbai nėra baigti. Jis tikisi, kad bent pusė Rūmų bus įrengti ir perduoti Valdovų rūmų muziejui 2013 m. birželio mėn. Nors ir šiomis sąlygomis nuo 2009 m. per Muziejaus gidų vedamas ekskursijas, edukacines programas ir renginius su Rūmais susipažino per 100 000 žmonių. Iki metų pabaigos Muziejus bus išleidęs 30 knygų ir apie 80 informacinių leidinių bei surengęs daugelį renginių. Jis kvietė vakaro metu susipažinti su laikinai esančia Valdovų rūmų vertybių ekspozicija šiose Taikomosios dailės muziejaus patalpose.

Valdovų rūmų paramos fondo valdybos pirmininkas Algirdas Vapšys trumpai apžvelgė Fondo veiklą. Fondas buvo įsteigtas 2000 m. ir jo veikla labai plati. Fondas dovanuoja Valdovų rūmams kultūros vertybių, tarp kurių 5 gobelenai, parėmė leidinius apie Valdovų rūmus, vasaros metu rengė renginius Katedros aikštėje prie Valdovų rūmų ir vykdė kitą veiklą. Šiais metais, sustabdžius Valdovų rūmų statybas, Fondas inicijavo, kad būtų sušauktas Valdovų rūmų atkūrimo ir paskirties klausimų komisijos posėdis padėti spręsti iškilusias problemas. Fondo ir daugelio nuomonė yra, kad jeigu iš tiesų yra rasti nusizengimai, reikia rasti ir teisti nusizengusius, bet negalima žlugdyti Valdovų rūmų atkūrimo projekto, t. y., LR Seimo priimto įstatymo projekto – Tūkstantmečio projekto, kur tiek daug darbų atlikta ir tiek mažai reikia atlikti, kad Rūmus būtų galima naudoti. Fondas taip pat aktyviai dalyvavo renkanti iškilų asmenų parašus, kad Rūmų atkūrimo darbai būtų tęsiami. Kultūros ministrui Arūnui Gelūnui įteiktas išpūdingas sąrašas su daugiau negu 700 parašų – universitetų rektorių, akademikų, nacionalinės premijos laureatų ir kitų žinomų asmenų. Šią vasarą Fondas tęsė Katedros aikštės ceremonijas, kurias padėjo finansuoti Vilniaus m. savivaldybė. Fondas taip pat aktyviai padeda įgyvendinti įvairius Valdovų rūmų paramos komiteto JAV projektus.

Valdovų rūmų paramos komiteto JAV projektus apžvelgė pirmininkė Regina Narušienė. Pasaulio lietuvių bendruomenė nuo pat pradžios pritarė Valdovų rūmų atkūrimo idėjai. Visi PLB pirmininkai – Vytautas Kamantas, Gabrielius Žemkalnis ir Regina Narušienė yra Valdovų rūmų paramos fondo steigėjai. Paramos komitetas JAV buvo įsteigtas 2003 m. ir jau finansavo svarbius objektus – Gotikinės menės įrengimą, t. y., grindinį, krosnį, langų

vitražus ir kitus elementus. Komitetas taip pat finansavo Didžiosios menės, 100 metrų (300 pėdų) ilgio frizo su 71 Valstybės ir savivaldybių herbais dizainą. Autorius yra dailininkas Arvydas Každailis. (Dalis šio frizo jau pagaminta ir sumontuota. Frizą audžia UAB „Audėjas“, jo gamybą finansuoja Lietuvos savivaldybės.) Jau daugiau nei prieš metus buvo nulieta Tūkstantmečiui paminėti varpas, kuriam šiuo metu gaminamas stovas. Varpo idėja kilusi iš JAV lietuvių dovanoto varpo Lietuvai 1922 m., kuris turėjo skambėti Vilniuje, bet Lenkijai okupavus Vilnių jis buvo pakabintas ir liko Kaune. Viena rėmėja taip pat finansuoja Valdovų rūmų Saulės laikrodžio projektą, kuris turėtų būti įgyvendintas 2012 m. Komitetas labai suinteresuotas šio vakaro pagrindine tema – trečiojo aukšto reprezentacinės salės frizu su LDK valstybės dignitorių herbais ir jeigu turės pakankamai lėšų, sutiks finansuoti šią sieninę tapybą. Tai svarbus projektas, kuris puoselės Valdovų rūmus, kai čia vyks renginiai 2013 m. Lietuvai vadovaujant Europos sąjungos tarybai.

Valdovų rūmų trečio aukšto reprezentacinės salės frizo pagrindimą pristatė istorikas dr. Edmundas Rimša. Jis svečius supažindino su kiekvienu iš 23 dignitorių herbu, kurie bus šiam frize. Reprezentacinės salės visų keturių sienų išklotinės ir herbai buvo parodyti ekrane. Daugelio herbu kilmė yra lenkiška, kai lenkų bajorai padovanojo savo herbų lietuviams po Horodlės sutarties pasirašymo 1413 m. Tačiau 9 iš 23 yra vietinės kilmės herbai. Frize yra šių šeimų herbai:

1. Tiškevičių, Dorogostaiskių, Glebavičių (Pusmėnulis ir žvaigždė);
2. Masalskių (vietinės kilmės – M su kryžiumi);
3. Radvilų (erelis su ragais ant krūtinės);
4. Chaleckų (vietinės kilmės – ant laužytos juostelės, W, strėlė);
5. Kosakovskių (pasaga su kryžiumi);
6. Pacų, Tryznų (dviguba lelija);
7. Naruševičių (dvi žuvis);
8. Sluškių (kalavijas tarp dviejų pusmėnulių);
9. Goštautų (laužyta juosta, primenanti W);
10. Astikų, Vainų (trys ragai);
11. Sapiegių (strėlė su dviem kryžiais);
12. Valavičių (du strėlių, kitur iečių, antgaliai);
13. Kiškių (pasaga su 3 kryžiais);
14. Druckių (vietinės kilmės – kalavijas tarp 4 pusmėnulių);
15. Chodkevičių (perkryžiuota strėlė su išskėsta apačia ir grifas);
16. Krošinskių (vietinės kilmės – virš vartų kryžius su ant jo uždėta W);
17. Kęsgailių (liūto galva spaudanti ugnį);
18. Zavišų, Talvošų (gulbė);
19. Ostrogiškių (vietinės kilmės – pusmėnulis, virš jo žvaigždė, dar aukščiau strėlė ant pūsės žiedo);
20. Alšėniskių, Hornostajų (vietinės kilmės – Hipocentauras);
21. Čartoriskų (vietinės kilmės – raitelis);
22. Giedraičių (vietinės kilmės – rožė);
23. Kaributų, Kaributų-Višnioveckų (vietinės kilmės – žvaigždė, virš jos pusmėnulis su perkryžiuotais galais kryžiumi).

Šio frizo įgyvendinimą ir sieninės tapybos darbus aptarė architektė restauratorė Audronė Kaušienė, Individualios įmonės „Archeodamus“ vadovė. Trečio aukšto reprezentacinės salės heraldinį frizą siekiama atkurti panašiu principu kaip kad 2009 m. buvo atkurtas ta-

pybinis frizas antro aukšto žemutinėje reprezentacinėje salėje. Heraldikai panaudojami to laiko ženklai bei autentiški pavyzdžiai iš šios epochos gobelenų, reljefų, graviūrų, vitražų ir panašių šaltinių. Medžiaga jungtims tarp herbinėjų skydų rinkta iš būdingų to laiko vietinių dekorų pavyzdžių, nekopijuojant konkretaus atskiros motyvo, o laikantis epochai būdingų komponavimo principų, ornamentinių formų sprendimo, ritmikos, proporcijų.

Siekiant atkuriamam frizui suteikti istoriškumo atspalvį jis bus tapomas tapybos restauravime naudojamu puantelio metodu kuris suteikia tapybai spalvų virpesį, leidžia naudoti pakartotinius modeliavimus ir retuą norimą rezultatui pasiekti. Frizas turi būti atkuriamas ant natūralaus kalkinio tinko paviršiaus mineraliniais pigmentais, rišikliui naudojant kalcio kazeiną, tai patvarios, laiko patikrintos medžiagos, sienų tapyboje naudotos visose epochose nuo seniausių laikų, pasiteisinę ir interjerų ir eksterjerų dekore.

Po informacinės dalies, gretimose salėje, vyko UAB „Karolinos turas“ paruoštos vaišės. Po jų buvo proga apžiūrėti Valdovų rūmų vertybių ekspoziciją, kurioje buvo išpūdingos igitos ir dovanotos kultūros vertybės, radiniai ir leidiniai. Ekskursiją, dalyvaujant daugiau kaip 30 svečių, vedė dr. Vydas Dolinskas. Taip pat buvo galimybė aplankyti pirmame aukšte esančią papildytą ir prieš dvi dienas atidarytą Aleksandro Vasiljevo Madų parodą.

Po ekskursijų buvo tradicinė Fondo loterija, kurioje buvo galima laimėti dailininkų Silvijos Drebeckaitės, Ramunės Vėliuvenės ir Gintaro Gesevičiaus, imonių „Shakespeare Boutique Hotel“, UAB „Jūratės akmenėliai“, restorano „Sue's Indian Raja“ ir Fondo dovanotus prizus.

Bet prieš tai įvyko staigmena. Vienas jaunas svečias pasiteiravo, ar rengėjai neprieštarautų, jeigu jis šioje puikioje, istorinėje aplinkoje pasipirštų savo mylimajai. Aišku, jiems neprieštaraujant, Audrius Dukanskis visų svečių akivaizdoje priklausė ant kelio ir paklausė savo mylimosios, ar ji sutiktų už jo tekėti. Atsiliepiamas buvo teigiamas ir iš salės svečių pasigirdo plojimai ir džiaugsmingi garsai. Tačiau dar ne viskas. Vykstant loterijai, A. Dukanskis traukė bilietą ir ištraukė savo mylimosios numerį – laimikis dovanota nakvynė Senamiestyje esančiame viešbutyje „Shakespeare Boutique Hotel“.

Renginį suorganizavo Valdovų rūmų paramos fondas, talkininkaujant Fondo savanoriams ir mokytojai Danutei Ulvydienei su Vilniaus licejaus moksleiviais. Techninė įranga parūpino ir ją aptarnavo Valdovų rūmų muziejaus ir LR Seimo darbuotojai.

Valdovų rūmų paramos fondas įsteigtas 2000 m. rugpjūčio 23 d. dar prieš LR Seimo priimtą įstatymą, kuriame Fondas paminėtas kaip papildomų lėšų šaltinis. Fondas padeda vykdyti LR Seimo priimtą įstatymą atkurti Valdovų rūmus.

Valdovų rūmų paramos fondo informacija

Vytauto Abraumsko nuotr.

Herbų nuotr. – II „Archeodamus“ projekto

Tiškevičių herbas

Frizo fragmentas su Giedraičių herbu

Frizo fragmentas su Sapiegių herbu

Radvilų herbas – Erelis su ragais ant krūtinės

Vieno gyvenimo knyga

Valdas STRIUŽAS, Vilnius

Alytiškis Gintaras Lučinskas parengė ir knygon sudėjo buvusio karininko, mokytojo Andriaus Vasiliausko atsiminimus. A. Vasiliauskas gal jau ir nesitikėjo, kad jo knyga bus išleista, kad ją skaitys ne tik tai artimieji. Ir štai ją vartome, skaitome, stebimės...

A. Vasiliauskas jautė, žinojo turįs recalesnių gebėjimų rašyti, norėjo studijuoti Kauno universitete filologiją, tačiau neturėjo mokymuisi lėšų. Mokytis labai norėdamas pasirinko valstybės išlaikomą karininko tarnybą Karo mokykloje. O rašytojo talentas giliai slėpėsi, plačiau neiškilo, liko autoriaus išskleistas vienintelei knygai.

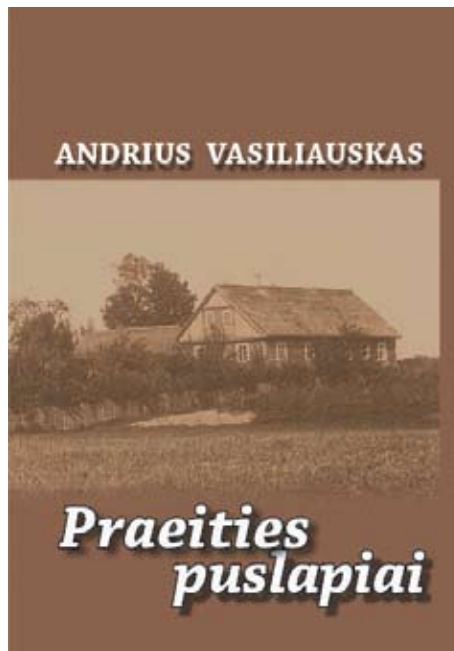
Pasakojimas spalvingai vaizdingas pirmojoje dalyje: jautriai aprašyti, isime-nantys, trumpi paveikslukai, mintyse gyvai plaukiantys, jaudinantys, neišnykstantys ir užvertus knygą. Pilkoka tėviškės gamta atrodytų nelavino vaizduotės, bet prigimtis dosni – skaitome ir grožimės vaizdžia kalba, palyginimais, retai vartojamais šnekamosios kalbos, tarmiškais žodžiais. Gaila, kad knygos parengėjas tekste surašė retų, nebe-vartotinų žodžių, svetimybų aiškinimus – jie blaško skaitytoją, kraipo vientisai dailų tekstą. Palyginimui, ir grožinėje literatūroje, liaudies dainose, pasakose šiaip jau nerašytini mažai žinomų žodžių paaiškinimai, kaip ir šalia senų ar modernistų paveikslų nerašoma, kas dailininko norėta pavaizduoti. Ne visi skaitytojai neišmaną, paliktinos intrigos, paslaptingumu pašarpojusi likimo vingių, tarmės šnekta. Tokie aiškinimai pritaptų puslapių apačioje arba atskirame žodynėlyje. Yra žodžių jaunesniems gal ir nebesuprantamų: *politrukas, mojinė, poručnikas, šlėkta, digonalas, faifakliokas, kaptiorka, riovabilai*, kitokie, kai kurios santrumpos, bet gal nereiktų aiškinti: *vygė, džiova, šikna, selteris, monai, važelis, veltėdžiauti, įsikarti, muštravoti, veršio žlibės, bezdėti*... Paaiškinimų

neįkurių nuošaliau reikia, bet ne prie pat spinduliuojančio gintaro.

Autorius net keliose vietose atsimena gaivų poilsį ant pievų žolėmis kvėpiančio šieno. Nenakvoję ant šviežio šieno šalinės, nesupras tokio dangiško vasaros miego malonumo (p. 87, 116). Šaržuotai, gailestingai aprašo savo paties, pradinuko, mirtį (p. 90). Įkvėpantis, poetiškas jaunystės pavasario aprašymas (p. 97), ir visur – akys... mėlynos mergaitės Dalios akys (p. 102). Ak, ir gegužinių atgarsiai... nuvogti bučiniai, išimintinas pirmas bučiny, kuomet abiejų lūpos pasruvo vyšniomis (p. 110). Gyvenimo kelio posūkio virsmas, išimintinai baugus: ant stalo brandos atestatas, už lango gyvenimas – žiaurus, negailestingas (p. 132). Lemtingas pokrypis – į negailestingas, bekompromisės Antrojo pasaulinio karo Raudonosios armijos ir Vokietijos mūšių, Berlyno šturmo vietas (p. 275–282).

Skaitau ir patikiu teigiamu Andriaus Vasiliausko herojumi; pavydėtina dora, sąžiningumu, tvarkingumu, pareigingumu. Išskirtini broliškos meilės vaizdai su vyriausiuoju broliu Juozu, kurio dėka baigė gimnaziją, jauniausiuoju broliu Stasiu, vėliau išėjusiu partizanauti ir žuvusiu. Vienas juokingiausių epizodų, primenančių ir dabartinių politikų rinkimų reklamas ir agitacijas – 1926 m. pavasario Seimo rinkimai. Jauni gimnazistai įtraukti į politinių partijų panegirikos ir tuštybių varžytuves (p. 50). Šiltas, jaukus ir išvalgus jaunuolio pastebėjimas apie samanotose trobelėse užaugančias gražias mergaites, nepastebimą jų vaikystę, vėliau prievartinį ištekimą už kokių turtingų, bet nemylimų, ar girtuoklių, sumintą grožį: „<...> taip visą amžių vargsta, paskendusios savo godose, šios dievdirbių madonos“ (p. 120).

Galbūt nereikėjo antroje dalyje sudėti

Andriaus Vasiliausko knygos „Praeities puslapiai“ viršelis

Ltn. Andrius Vasiliauskas (1915–1989), 1939 m.

smulkių, nuobodokų kelionių po Sovietų Sąjungos kurortus aprašymų, kitokių sovietų imperijos sustingimo kasdienių buitės nuobodybių. Atrodytų viskas svarbu, bet pirmosios dalies grožinės literatūros kūriniai antroji dalis retai beprilygsta, tai tikrai jau paprasti atsiminimai. Tačiau bręstančio socializmo epochos aprašas nebūtų pilnas be penkmečio planavimų ir šioje – švietimo srityje, galime tikrai juoktis ir stebėtis komunistų partijos absurdiškiausiu diktatu, kvailiausiais nurodymais, beprasmiais tikrinimais, o tuo laiku nepaisymas šių ideologinių varžtų, reikalavimų grėsi išpėjimais, atleidimu iš tarnybos, net pavertimą liaudies priešu. Stebėtinai ir A. Vasiliausko, einančio atsakingas švietimo skyriaus vedėjo, mo-

kyklų direktoriaus pareigas, atsilaikymas prieš nuolatinį spaudimą tapti komunistų partijos nariu.

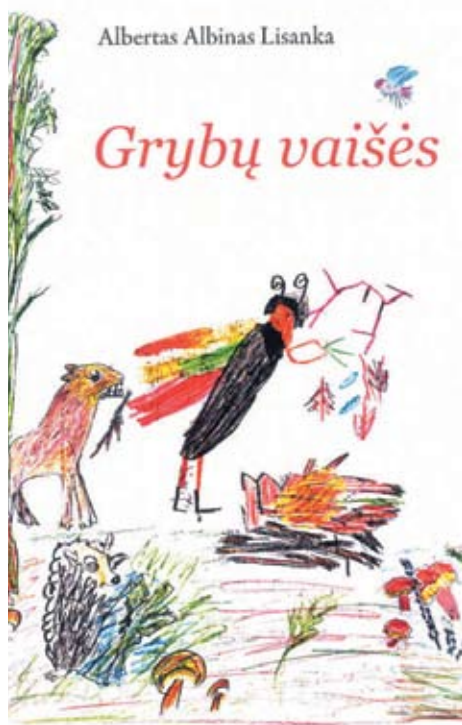
Parengti leidybai atsiminimus – mažiau sudėtingas darbas, nei parašyti, išleisti savo. G. Lučinskui iš dalies pavyko, iš dalies ir trūko patyrimo. Manėčiau, knygos parengėjas turėtų būti beveik nepastebimas, kuo mažiau taisyti, šlifuoti tą savaime spindintį liaudies deimančiuką. Bet tikrai G. Lučinsko, turinčio pastabų istoriko prigimtį, jauseną, dėka pažinome nors trumpam sužibėjusį A. Vasiliausko rašytojo talentą, susipažinome su daugelio lietuvių patirta, bet savaip autoriui nulemta gyvenimo istorija.

Lietuvos archeologai

Archeologo, kultūros paveldo tyrinėtojo Alberto Albino Lisankos 80-mečiui atminti

Ona MAŽEIKIENĖ, Vilnius

Tėsinys. Pradžia Nr. 22

Alberto Albino Lisankos knygos „Grybų vaisės“ viršelis

„Ar mena kas vaiką, / Kai lemtis be laiko. / Išvijo iš tėvo namų, / Kas išties ranką, / Sakys, jog pakanka / Klajoti, sugrižk, bus ramu. <...> Į tėviškę gimtą / Sugrižti užginta, / Ir teks taip gyvent be dalios.“ (Ilgarka, 1956 m.)

Negalėdamas pasiekti gimtinės Albertas kalbėjosi su vėju: „Ačiū ir už tiek, vėjeli, / Kad pradžiuginai bedalį / Bučiniu gimtos šalies. / Ačiū tau sakau nūnai, / Kad mane nuraminai. „Albertas ir tremtyje neprarado ryžto ir „vijo nevilgti belaike“. Jis eilėse iš „plačios tundros plotų“ troško „pasisemti gelsvo jūros smėlio“, bet niekas „vartų neatkėlė <...> Ir nebėr klajūnui savo gryčioj vietos.“ Prisiminė tėviškę, „gražią liepų puošiamą alėją“ ir draugus, kurie be jo mokyklą lanko. Kartais apimdavo ir nevilgtis. „Ir per dešimt metų / Dingo mintys šviesios.“ „Kad čia reiks klupti nesulaukus ryto, / Kad negirdės skardaus aušros trimto (1957). Tačiau nepaliovė tikėjęs „Rytojumi, kuris nušvis, / Ir vėl pradžiugs mana širdis“. Žvelgdamas į Vakarių pusę kalbėjo: „Prikels mane jauną vakarinis vėjas“ ir pamiršiu Jenisiją „Nemunėlio užesę“.

Galvodamas apie ištremtuosius Albertas rašė: „Jei visi sugrižtų / Į gimtinę broliai – / Tada tik širdis / Būtų man rami.“ Svajodamas apie Lietuvą rašė: „Vis svajoju, vis tikiuos pareiti, / Kas bebūtų, tėviškėn, namo, / Susirasti užkerėtą krautį. / Ir neklaidžiot niekad sutemoj.“ Pakeliui į Lietuvą (1958 m. rugpjūtį) eilės: „Po daugel metų grįžtu namo, / Jau taręs Ilgarkai sudie paskutinį. / Kas manęs laukia tenai, Tėvynėj? / Betgi, o džiaugsme, liekis dainoj, / Kad nenurimčiau audrai praėjus, / Kad kovon šaukčiau šėlstančius vėjus.“ Ir ragino laivą skubėti „į gimtą šalį“. „Nors ten

niekas grįžtančio nelaukia...“ Eilėmis ragino save nesustoti. „Jeigu žvaigždė spindėjusi užges, / Kita nušvis, tik nesustok, keliauki.“ Eilėraštį „Sugrižus“ Albertas rašė: „Metai džiugūs, nors ir nebe tie, / Tikrai širdį skauda, oi, kaip skauda... / Ir už ką taip nubaudei lemtie, / Vien palikusi prisiminimą gaudų? / Už ką į niekšišką vergovę / Pardavė savi, ne svetim?... / Kas brangiausia, išvogė, sugriovė / Ir paliko guostis viltimi.“ Žinome, kaip sunku buvo iš tremties sugrižusiems „Prieš mane tokie siaurūčiai vartai – / Bus sunku į vieškelį išeit“ (1960 m.).

Grįžęs jautė didelę gėlą. Sustojęs po gimtinės beržais, žvalgėsi, kaip labai viskas pasikeitė. „Ir tvoros gimto kaimo nebe tos – išvirtę, / Tik daržinė dar nors sukrypusi beliko <...> O ir draugų vaikystės maža čia beliko...“ „Sunku – vaikystė jau toli nuskriejo, <...> dabar jau rast nebesuspėju.“ Tremtinio praeitis ir sugrižus nesiliovė persekiojus. „Nuo veidmainystės šaliniaus toliau. / Į šį pasaulį – nuomonių kermošių / Kitiems ką nors palikti atėjau. <...> Nutyliu nuoskaudas, bet nelenkiu sprando, / Išaugęs aplinkoj kitoj“ (1974 m.).

Sugrižęs į Tėvynę, Albertas šalinosi veidmainių. Dirbo daug ir paliko ateinančioms kartoms archeologinius radinius, mokslinius straipsnius ir jautrias eiles, artimųjų širdyse meilę ir jausmingus šiltes žodžius... Keletas jausmingų eilėraščių leidinyje yra žmonai Nijolei ir dukrai Neringai. Jūdvių dukra baigė universitetą, ištekojo ir su vyru išvyko į tolimą svečią Australijos šalį. Joje įsikūrė ir tebegyvena. Tuomet Albertas dėl to labai išgyveno. Leidinyje yra eilėraštis, skirtas dukrai, „Kur bebūtum“. Jo posmelis: „Kokia

bebūtų mūsų netektis, / Ir kaip beoštų medžiai susenėje, / Vienintelė beliko mums viltis, / Kad grįši Tu namo svetur pasižmonėjęs.“ Sugrižtant nesulaukė, nes pats išėjo į Amžiną nebegrižtamą šalį.

Pasirodo, kad Albertas Albinas Lisanka dar 1959 m. yra parašęs eiliuotą pasaką vaikams „Grybų vaisės“, kurią žmona Nijolė parengė ir išleido (2011) autoriaus 80-jo jubiliejaus proga. Labai miela ir gražu, kad knygelę savo piešiniais iliustravo 6 ar 7 metų jūdvių vaikaitis Oskaras Hojrupas. Knygelė įprasto (30x20) vaikiškų knygelių formato, 31 puslapio, joje eilėmis ir piešiniais papasakota, kaip žvėreliai ir paukšteliai rengėsi grybų vaisėms. „Kai tik pilnas / Krepšys bus, / Tai puoton / Pakvies ir jus.“

Kitame viršelio lape yra Alberto nuotrauka, trumpa biografija ir iškalbingos eilės: „Mesėjome ir nežinia lyg į katarsį, / Mesėjome nežinomais mums svetimais keliais / Gyvenimo suluošinti, bijodami kalbėti garsiai, / Lyg būtume pavirtę gyvuliai. / Mesėjome tolyn nematę nieko gera, / tarsi galvijų nešertų vos judanti banda, / Mus vijo priekin dabarties košmarai... („Mesėjome“, Ilgarka).

A. Lisanka susirgo sunkia plaučių liga. Galbūt tada, o gal dar anksčiau jo archyve surastame tuščiame balto popieriaus lape Alberto parašyta: „Gyvenimu tikėjau, jis nuo manęs pabėgo...“ Taip, jau baigia prabėgti 13 metų, kai Alberto nėra tarp mūsų. Nijolei pasirūpinus susirinkę prisiminėme ir pagerbėme Albertą jo 80-ojo gimtadienio proga. Jis gyvas kaip Žmogus, Asmenybė, gyvas paliktuose darbuose bei artimųjų ir jį pažinojusiųjų atmintyje.

Pabaiga

Tarybinė Vilnijos polonizacija 1950–1956 metais

Dr. Jonas RUDOKAS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 23

Anot Marijos Kruopienės, garsiosios lietuvių gynėjos Pelesos krašte, „kiekvieno lietuvių svajonė – kad ir su didžiausiu skausmu širdyje išlydėti savo vaiką į lietuvišką mokyklą“.¹⁷ Matyt, nelengva tą suprasti kokiame Prienu, Telšiu ar Užpalių gyventojui...

Bandymai apginti tautiečius

Deja, tokių atvejų tebuvo vienas kitas, o lietuviškų mokyklų Vilnijoje beveik nebeliko, dėl to ištisa jos gyventojų karta tapo sulenkinta, o tuo pačiu – ir vėlesnės. Tai buvo milžiniškas nuostolis nedidelei mūsų tautai, todėl po J. Stalino mirties, režimui kiek sušvelnėjus, žinomi mūsų meno, mokslo žmonės ėmė reikšti LTSR valdžiai protestus, reikalavo taisyti padėtį. Pirmasis čia buvo mūsų literatūros klasikas Antanas Vienuolis, kuris pasinaudojo savo, LTSR Aukščiausiosios tarybos deputato, padėtimi. Su Švietimo ministerijos specialistų, taip pat žurnalisto Juozo Keliuolio, ir teisininko Zigmo Toliušio pagalba¹⁸ jis parengė solidžią, gerai argumentuotą medžiagą apie tai, kas nuo 1950 m. rudens vyksta Vilnijoje, kaip naikina mos lietuviškos mokyklos, nepaisant vaikų tėvų protestų ir prašymų. Po to parašė šia tema stambų straipsnį spaudai su labai gražia (tiems laikams, žinoma!) antrašte: „Mintys švenčiant Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 39-ąsias metines.“

Jame A. Vienuolis rašė: „Prieš kurį lai-

ką mūsų Vilniaus krašte pradėta masiškai uždarinėti lietuviškas mokyklas, o vietoj jų imta masiškai steigti lenkiškas ir prievarta per bažnyčią ir mokyklą lenkinti lietuviškiausias Vilniaus krašto sritis. Štai šiame krašte iki 1955 metų vietoj lietuviškų mokyklų įsteigtos 367 lenkiškos vidurinės, septynmetės ir pradžios mokyklos. Ir šis lenkiškųjų mokyklų tinklas planingai ir nuosekliai plečiamas lietuvių gyvenamuose plotuose ir toliau... Dėl tokios daromos lietuvių liaudžiai žalos, dėl tokio skubaus ir aktualaus klausimo ilgiau tylėti nebegalima, nes jis tiek svarbus, jog gali sudrumsti Tarybų Lietuvos gyvenimą. Lenino paskelbti tautų laisvės, apsisprendimo ir draugiškumo principai turi būti griežtai vykdomi gyvenime. Visiems lietuviams turi būti lietuviškos mokyklos!“¹⁹

Aišku, „Tiesa“ šį straipsnį spausdinti atsisakė ir „Tarybinis mokytojas“ taip pat, nors jo bendradarbiai ir dalis Švietimo ministerijos darbuotojų, skaičiusių jo rankraštį, toms idėjoms pritarė.²⁰ Bet senasis rašytojas nenurimo: 1956 m. lapkričio 4 d. straipsnyje iškeltas problemas kartu su grupe bendraminčių aprašė laišką LTSR Ministrų tarybos pirmininkui Motiejui Šumauskui, kurį užbaigė taip: „Mes, žemiau pasirašę, prašome Partiją ir Vyriausybę apsvarstyti susidariusią padėtį Vilniaus krašto švietimo darbe ir kuo skubiausiu laiku atitaisyti daromą Vilniaus krašto liaudžiai ir mūsų tarybinei respublikai didelę skriaudą.“ Laišką pasirašė ir Vincas Mykolaitis-Putinas, prof. Balys Dvarionas, prof. Antanas Gudaitis, Kipras Petrauskas, Sofija Čiurlionienė-Kyman-

taitė ir kiti visiems žinomi, visų gerbiami mūsų kultūros žmonės.²¹

Pagaliau lapkričio 29-ąją (kitais duomenimis – gruodžio 3) LTSR Aukščiausios tarybos sesijoje A. Vienuolis, žinoma, niekam iš anksto nepranešęs, pasakė karštą kalbą apie Vilnijos bėdas, apie tai, kaip čia mokinių tėvus, prašančius, reikalaujančius lietuviškų mokyklų, Švietimo ministerijos pareigūnai kaltina lietuviškuoju nacionalizmu, o tai „puiki logika: lenkiškų mokyklų steigimas lietuvių gyvenamuose plotuose nėra lenkiškas nacionalizmas, o lietuvių noras turėti mokyklų su savo gimtąja kalba traktuojamas kaip lietuviškas nacionalizmas!“ Kalbą užbaigė taip: „Tarybų Lietuvos vyriausybė turėtų atstatyti buvusių padėtį, turėtų griežtai užkirsti kelią lietuvių lenkinimui Lietuvoje ir tokiu būdu atsirasti priežastims kilti nesutarimams tarp lietuvių ir lenkų.“²² Deputatai savo kolegai plojo, o prezidentas – ne...

Sios kalbos to meto laikraščiai, žinoma, nepaskelbė, bet ją išgirdo visoje Lietuvoje – jos tekstas ėjo per žmones. Kovingai nusiteikęs literatūros klasikas kartu su V. Mykolaičiu-Putinu ir prof. Juozu Balčikoniu net buvo užsimojęs šiuo reikalu kreiptis į Maskvą, į patį K. Vorošilovą, tuo metu TSRS Aukščiausiosios tarybos prezidento pirmininką, bet prasidėjus dar vieni lenkų repatriacijai (1957–1959 m.) šio žygio atsisakė, tikėdamasis, kad dėl to problema išsispręs savaime.²³ Deja, ši kartą ir jis, ir jo bendraminčiai apsiriko...

Dar vieną Vilnijos nelaimę iškėlė į paviršių rašytojas Antanas Venclova: savo 1956 m. birželio 25 d. rašte A. Sniečkui, J. Paleckiui ir M. Šumauskui jis atkreipė jų dėmesį į lietuvių nutautinimą, sistemingai vykdomą kaimyninėje Baltarusijoje.²⁴ Pagaliau labai gerai argumentuotą medžiagą, su gausiais pavyzdžiais apie Rytų ir Pietryčių Lietuvos polonizaciją A. Sniečkui ir M. Gedvilui 1957 m. rudenį pateikė MA Istorijos instituto etnografų surengtos ekspedicijos po Vilniaus, Trakų, Šalčininkų ir Eišiškių rajonus dalyviai. Joje rašoma, kad ir toliau naikina mos lietuviškos mokyklos – prieš vaikų tėvų valią Šalčininkų, Eišiškių, Vievio (įvertinus minėtą kritiką!) rajonuose, todėl vaikams tenka keliauti į pamokas po 5–6 kilometrus. Bibliotekos, mokyklos užverčiamos lenkiškomis knygomis ir periodika. Šalčininkų rajone nėra lietuviško laikraščio, žmonės, lietuviškai parašę pareiškimus, čia nepriimami į darbą ir t. t. „Neleistina nesiskaityti su Lietuvos interesais ir priverstinai lenkinti lietuvius. Pats laikas užkirsti kelią tolesniam lietuvių etninių pakraščių nutautinimui“, – rašoma ekspedicijos ataskaitoje.²⁵

LKP vadovybė manevruoja, bet nepasiduoda

Tiesa, pastaroji informacija pavėlavo, o A. Vienuolio pastangos nebuvo visai tuščios, juo labiau, kad kažkas šiuo klausimu kreipėsi ir į Maskvą, į TSKP CK. 1956 m. gale visi jo parengti rašiniai susikaupė ant A. Sniečkaus darbo stalo ir gavo tokią rezoliuciją: „Drg. Uogintui (tuo metu tai LKP CK kultūros, mokslo ir mokyklų skyriaus vedėjas – J. R.). Prašau, patikrinti ir pridėti prie ruošiamos medžiagos tuo klausimu. A. Sniečkus.“ Matyt, klausimas pasirodė esąs nelengvas, todėl jis buvo svarstomas LKP CK biuro posėdyje tik 1957 m. kovo 29 d., greta kitų ūkinių klausimų, dalyvaujant A. Sniečkui, Borisui Šarkovui, M. Šumauskui, V. Niunkai, Juozui Matuliui, Genrikui Zimanui, Janušui Fedorovičiui, partijos Trakų rajono komiteto pirmajam sekretoriui. Apie ką jie kalbėjo, nežinia, nes posėdžio stenogramos archyve nėra, tik keli nutarimo projekto variantai. Galutinis, po daugybės paties A. Sniečkaus taisyčių surašytas aptakiai, stengiantis išlaikyti aukso vidurį. Tiesa, pripažinta, kad kai kur Švietimo ministerija ir partijos komitetai padarė klaidų, tėvų pageidavimų sprendžiant mokyklų dėstomosios kalbos klausimą neįvertino, bet Pabradės, Vievio, Naujosios Vilnios rajonuose padėtis jau ištaisyta. O kokia padėtis kitur, ypač Vilniaus ir Šalčininkų rajonuose, – nežinoma.

Svarbiausia – ir vėl apkalinti lietuviškieji nacionalistai, kurie reikalauja panaikinti lenkiškas mokyklas. Bet kalti ir lenkų buržuaziniai nacionalistai, kurie mokyklas naudoja nesantaikai tarp lietuvių ir lenkų kurstyti, kurie priešinasi lietuvių kalbos dėstymui lenkų

mokyklose. Todėl rajono komitetai turi narsiai kovoti ir prieš vienus, ir prieš kitus. O kadangi šis nutarimas slapas, nei A. Vienuolis, nei K. Petrauskas jo skaityti neturi teisės, biuras pavedė A. Sniečkui ir V. Niunkai išaiškinti tuos raštus pasirašiusiesiems partijos valią.²⁶

Galimas daiktas, kad šių inteligentijos protestų, o labiausiai, žinoma, dėl atkaklių mokinių tėvų pastangų kai kurios sulenkintos mokyklos 1957 m. ir vėliau tapo lietuviškomis, pavyzdžiui, Aleksandriškių septynmetė, Malvelės, Pakalniškių ir Prūsinskių pradinės Vievio rajone.²⁷ Bet taip įvyko labai nedaug kur. O minėto LKP CK biuro dokumento tikslas tebuvo apiraminti pasipiktinčius ir autoritetingus visuomenėje žmones – deputatus, laureatus ir kitokius. Dauguma gi klaidų, o tiksliau – skriaudų mūsų tautiečiams Vilnijoje taip ir liko neištaisyta, kaltininkai nenubausti ir net nenurodyti. LKP CK politika šiuo klausimu ir toliau buvo neprincipinga, nenuosekli labiausiai todėl, kad vis teko dairytis į Maskvą, į jos emisarus čia pat Vilniuje. Tą patvirtino dar vienas įvykis.

Padėtis Vilnijoje vis nedavė ramybės mūsų inteligentijai. Tą įvertindama žurnalo „Kultūros barai“ redakcija 1967 m. pabaigoje surengė pokalbį apie kultūrinio gyvenimo problemas šiame krašte, dalyvaujant MA bibliotekos direktoriui Juozui Marcinkevičiui, VU docentui Česlovui Kudabai, etnografui Vaciiui Miliui, Istorijos-etnografijos muziejaus direktoriui Vincui Žilėnui, istorikui Antanui Tylai ir kitiems išmanantiems reikalą žmonėms. Kalbėtojai pabrėžė, kad Vilniaus krašto istorija labai sudėtinga, čia daug kartų keitėsi valdžios ir jų kultūros politika, įvyko daugybė visokių reorganizacijų. Todėl jo atsilikimas kultūros, švietimo srityje akivaizdus, labai mažai šio krašto jaunimo stoja mokyti į Vilniaus universitetą – net mažiau nei iš Gervėčių, lietuvių salos Baltarusijoje, iš dalies todėl, kad mokiniai gerai nemoka nei lenkų, nei rusų, nei lietuvių kalbų. O iš kitur kilę specialistai čia dirbti važiuoti nenori, čia mažai skaitoma knygų, mažai prenumeruojama laikraščių ir žurnalų – Vilniaus rajonas užima paskutinę vietą pagal prenumeruojamų leidinių skaičių respublikoje. Visų kalbėtojų pozicijos buvo dalykiškos ir geranoriškos, be jokių kaltinimų, be neapykantos kitoms tautoms. Jie siūlė, kaip taisyti padėtį, ir diskusiją redakcija pažadėjo pratęsti.²⁸

Bet taip neįvyko, nes kažkoks A. Gogelis parašė dėl šios medžiagos skundą V. Charazovui, LKP CK II sekretoriui, kuris visai neseniai atsikraustęs į Lietuvą, matyt, tik ir laukė progos demaskuoti, sudrausti „lietuviškuosius nacionalistus“. Tolesnis šio klausimo svarstymas buvo uždraustas, o reikalą ištyręs CK Propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjas Pranas Mišutis, tiesa, pareiškė tik kai kurių miglotų priekaištų diskusijos dalyviams dėl nacionalinių momentų, o ypač – kad jie priminė faktus, kai vietoj lietuviškų mokyklų Kernavėje, Dubingiuose, Semeliškėse atsirado lenkiškos, nors dauguma gyventojų tam priešinosi. Tačiau iš esmės jis diskusijos mintims pritarė, ypač V. Miliui – kad Vilnija senas dzūkų kultūros kraštas, kad iškelti klausimai teisingi, o A. Gogelis – demagogas, visur matantis lietuvišką nacionalizmą, jis neteisingai vertina praeitį ir dabartį.²⁹

Tačiau aukštesni veikėjai (matyt, V. Charazovas) nusprendė kitaip: V. Žilėną pašalino iš pareigų, A. Tylai sutrukdė ginti disertaciją, tikriausiai klieuvo ir P. Mišučiui. Pataikavimas Vilnijos lenkintojams tęsėsi, tik nepaisant didelių pastangų ir aukų komunizmo idėjomis sužavėti vietas lenkus taip ir nepasisėkė...

LITERATŪRA:

¹⁷ Masaitis A., p. 95, 96, 101, 104, 120.

¹⁸ Šaltenis R. Tikras netikras Vienuolis, K., 1994, p. 190.

¹⁹ LYA LKP DS, f. 1771, ap. 191, b. 300.

²⁰ Šaltenis R. P. 194.

²¹ LYA LKP DS, f. 1771, ap. 191, b. 300.

²² Ten pat.

²³ Lenkinimo politika Vilnijoje, V., 2009, p. 187.

²⁴ Kultūros barai, 1990, Nr. 12.

²⁵ Lenkinimo politika Vilnijoje, p. 199–204.

²⁶ LYA LKP DS, f. 1771, ap. 191, b. 299.

²⁷ Lenkinimo politika Vilnijoje, p. 201.

²⁸ „Vilnija. Kultūrinio gyvenimo problemos“, Kultūros barai, 1967, Nr. 11.

AMBULATORINĖ REABILITACIJA “TRASALYJE”

"Trasalis - Trakai Resort & SPA" centre teikiamos šios ambulatorinės rehabilitacijos paslaugos, apmokamos iš privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšų:

Vaikams:

- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (16 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (16 apsilankymų).

Suaugusiems:

- Kvėpavimo sistemos ligos (10 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (12 apsilankymų).
- Kvėpavimo sistemos ligos (14 apsilankymų).
- Judamojo – atramos aparato pažeidimai (14 apsilankymų).
- Nervų sistemos ligos (14 apsilankymų).

AMBULATORINĖ REABILITACIJĄ SKIRIA JŪSŲ ŠEIMOS GYDYTOJAS

Registracija darbo dienomis 9.00 - 18.30.

“Trasalis - Trakai Resort & SPA” centras
Gedimino g. 26, Trakai
Tel. +370 699 52068
El. p. kestutis@trasalis.lt
www.trasalis.lt

Mums rūpi Jūsų sveikata!

Vaizdeliai iš darbo Dieveniškėse

Dr. Pranas KNIŪKŠTA, Vilnius

Tėsinys. Pradžia Nr. 21

Pasakau, kad jis ne komisijos narys čia nereikalingas, ir užveriu duris.

Kaip vėliau pasakojo mokytojai, jis išraudęs puolė prie telefono, paskambino į partijos komitetą, pareiškė, kad mokykloje dedasi baisūs dalykai ir paprašė atvažiuoti tvarkos daryti. Maždaug po pusvalandžio mane pakviečia prie telefono. Skambina sekretorius Dainauskas, klausia, kas mokykloje atsitiko. Nieko, sakau, neatsitiko, dirbame savo darbą, laikome egzaminus. Tik Belinecas norėjo pažeisti egzaminų tvarką, nebūdamas komisijos narys, nieko nesakęs, neatsiklausęs veržėsi į egzaminą. Ir dar nemo-kėdamas lietuviškai, norėjo eiti į lietuvių kalbos egzaminą. Aš jo ir neleidau. „Gerai ir padarėte“, – baigdamas pokalbį pasakė pašnekovas ir padėjo ragelį.

Kraštotyrininkai Dieveniškėse

Tais metais buvo ir malonesnių įsimintinų dalykų. Didžiausias 1965 metų, gal ir viso penkmečio Dieveniškių įvykis buvo kompleksinė kraštotyrininkų ekspedicija. Ji vyko rugpjūčio mėnesį, dalyvavo ir kraštotyrinę apylinkių medžiagą rinko istorikai, etnografai, tautosakininkai, kalbininkai, iš viso 60 žmonių.

Ekspedicija isikūrė mokykloje, kraštotyrininkai prisiglaudė klasėse ir bendrabutyje. Po tolimesnius kaimus juos pavėžindavome mokyklos sunkvežimiu. Mokytojai ir mokiniai padėdavo rasti įdomiausius medžiagos pateikėjus. Ekspedicijos dalyviai pasklido po visą Dieveniškų kraštą, išvaikštinėjo visus kaimus, pririnko daugybę faktų ir eksponatų. Baigiant ekspediciją, miestelio kultūros namuose surengtas atskaitinis vakaras, kur su surinkta medžiaga supažindinta Dieveniškių visuomenė, atlikta meninė lietuviška programėlė.

Svarbu buvo ir tai, kad ekspedicija vyko sklandžiai, be jokių susidūrimų ar nesusipratimų, ne taip, kaip buvo 1959 metais. Ją palankiai arba bent tolerantiškai priėmė ir vietos žmonės, ir valdžia.

Man ši ekspedicija buvo paskutinis Dieveniškių įvykis, kurį mačiau iš arti ir iš dalies galėjau prie jo prisidėti. Nuo 1965 metų rugsėjo pirmosios iš Dieveniškių vidurinės mokyklos beveik per jėgą

Kraštotyrininkų ekspedicijos dalyviai atsisveikina su Dieveniškėmis

buvau perkeltas į Eišiškes ir paskirtas Švietimo skyriaus metodinio kabineto vedėju. Arba kažkam buvau nepageidaujamas Dieveniškėse, arba užjausdami norėjo mane ištraukti iš tos makalynės. Šiaip ar taip, iš Dieveniškių iškėlė pritaikę paaukštinimo principą.

Nuo tada Dieveniškes stebiu iš toliau, bet niekada nebuvau nuo jų atitrūkęs. Džiaugiuosi laimėjimais, liūdna dėl praradimų. Apmaudu buvo, kad per porą dešimtmečių vidurinė mokykla buvo gerokai aprusėjusi: nuo 1970 metų, po dešimtmečio pertraukos, vėl buvo išleidžiamos rusų klasių abiturientų laidos; pagal mokinių skaičių rusų klasės susilygino su lietuvių ir lenkų klasėmis. Tiek daug

rusų Dieveniškėse nebuvo, persivertė tokie, kurie save vadino lenkais.

Šiek tiek padirbėjęs Eišiškėse, 1967 metų pradžioje išvažiavau į Vilnių, į Lietuvių kalbos institutą. Iš čia malonu buvo stebėti 1965 metų Dieveniškių ekspedicijos rezultatus ir jų aptarimus mokykloje.

Ekspedicijos duomenys paskelbti 1968 m. išėjusioje knygoje „Dieveniškės“ (apie ją esu rašęs „Tiesoje“ paskelbtoje anotacijoje „Pažintis su Dieveniškėmis“, 1968 m. rugpjūčio 30 d.). Knyga mokykloje aptarta 1968 m. lapkričio mėnesį. Ji ir ten minimi dalykai dar kartą prisiminti 1984 m. vykusioje vakaronėje, kuri vadinosi „Dieveniškių senovės butis ir kūry-

ba“. Vakaronė aprašyta rajono laikraštyje (str. „Susitikimas su tėvų jaunyste“, 1984 m. gegužės 8 d.). Tenai, be kita ko, minimi vakaronėje pasakyti mano žodžiai, kuriuos norėčiau ir čia pakartoti:

„Bėga metai, dešimtmečiai. Keičiasi laikai, keičiasi žmonės. Tačiau po žmogaus mirties lieka jo darbai ir dainos, ir kalba, kuria jis kalbėjo, – tokie dalykai, kurie telpa tik širdyje...“

Reikia tik pridėti, kad Dieveniškėse praleistų metų vaizdai ir dabar tebegyvi mano širdyje ir galvoje, bent dalį jų mėginau čia papasakoti.

Pabaiga

Apie išsigimusį kosmopolitizmą Lietuvoje: kur jis mus veda

Akad. prof. habil. dr. Zigmas ZINKEVIČIUS,

Atkelta iš 1 p.

žydams ir kt. Ši nežmoniška ideologija žlugo 1945 m. kartu su A. Hitlerio mirtimi, nors jos recidyvų kartais dar vienur kitur pasitaiko.

Pas mus Lietuvoje, kosmopolitizmas dabar yra savotiškas, išsigimęs. Tai susiję su sovietine okupacija, kuri žiauriomis priemonėmis išugdė lietuvių sąmonėje nepilnavertiškumą ir atsidavimo „vyresniajam broliui“ kompleksą. Iš čia kyla valdžios vyrų nuolatinis dairymasis zuikio žvilgsniu, ką pasakys kaimynai, baiminimasis. Atsipašinėjama net už nebūtus nusikaltimus.

Ypač akivaizdus žeminimasis santykiuose su „strateginiu partneriu“ Lenkija. Lankstymasis prieš ją. Begėdiškos lenkų dezinformacijos apie Lietuvą toleravimas. Falsifikuojama Lietuvos istorija, net Lietuvos mokyklose. Neieškoma tai dezinformacijai atsvaro žiniasklaidoje lenkų kalba. Užsimerkiama matant Lenkijos valdžios kišimąsi į Lietuvos vidaus reikalus, jos pastangas valdyti dalį Lietuvos piliečių. Nereaguojama į propagandos suklaidintų lietuvių žurnalistų išpuolius prieš Lietuvą. Jie nesudraudžiami. Tas pats pasakytina apie neatsakingus atskirų valdininkų pažadus Lenkijai, daromus niekieno neigaliojami. Buvo leidžiama įtempti į Vilnių Trojos arklį – Balstogės universiteto filialą. Nesiimama ryžtingų žingsnių apsaugoti švietimo darbuotojus

nuo lenkiškos savivaldos vykdomos lietuvių diskriminacijos Vilniaus krašte, pasireiškiančios akiplėšišku LR konstitucijos laužymu. Tokio keliaklupsčiajimo apraiškų daug. Jos nieko gero neduoda, vien skatina nepasotinamą Lenkijos apetitą. Suįžūlėjimo mastą rodo etninės lietuvių žemės tokie užrašai kaip *Litwa won* Seinuose.

Valdžios nesirūpinimo lietuvių tautos ateitimi viršūnė sudaro neryžtingumas užkertant kelią rašyti lenkiškomis raidėmis aplenkintas Lietuvos piliečių pavardes, tuo būdu leidžiant Lenkijai užbaigti Vilnios gyventojų polonizaciją, pradėta kardu gen. Lucijano Želigovskio. Nepasimokyta iš lietuvių tautos priešinimosi analogiškai rusifikacijai generalgubernatoriaus Michailo Muravjovo laikais.

Išsigimusį kosmopolitizmą Lietuvoje palaiko tebeklestintis pas mus sovietinis kosmopolitizmas – rusiškojo didžiavalstybinio nacionalizmo išdava. Jį skatina proteguojamos globalistinės nuotaikos. Taip pat „reformuotoji“ mokykla, iš kurios išguitas Tėvynės meilės ir patriotizmo ugdymas. Mokymo programose neliko tokių sąvokų kaip tautiškumas ar lietuvybė. Jas pakeitė pilietinė visuomenė.

Išsigimusį kosmopolitizmą stengiasi įtvirtinti kai kurie istorikai, per žiniasklaidą

neigiantys didingą Lietuvos praeitį, menkinantys senąją lietuvių kultūrą, ją niekinantys (galbūt inspiruojami iš užsienio?). Jiems talkina sovietinio kvapo, istorijos neišmanantys žurnalistai, kurie šmeižia lietuvių tautą. Ją tapatina su valdžia, priskirdami tautai valdininkų daromas niekšybes. Kitose šalyse taip nėra. Lenkijoje kritikuok valdžią kiek nori, bet ne lenkų tautą – tai šventas dalykas. Ten visų pirma jaučiamasi savosios šalies, tik po to – pasaulio piliečių.

Be kita ko, susidariusiai Lietuvoje normaliai padėčiai atsvarą žmonės mato Jūratės Statkutės de Rosales fantastiškose idėjose (pavertusiose germanus gotus baltais gudais), pagimdytose ydingos tyrimo metodologijos, kuriomis nekritiškai ir besąlygiškai žmonės tiki, o pačią J. Statkutę laiko tautos didvyre (!).

Išsigimęs kosmopolitizmas sudaro sąlygas atsirasti pseudomokslinėms spekuliacijoms. 2010 m. gruodžio 14 d. Vilniuje, Nacionalinėje dailės galerijoje, vyko konferencija, turinti provokuojantį ir sunkiai suprantamą pavadinimą *Lituanistika atkurtoje valstybėje: tapatybę keičiantys atradimai*. Rytojaus dieną LR Vyriausybės rūmuose surengtas apskritasis stalas *Lituanistika ir valstybės branda*. Šių eilučių autorius dėl susiklosčiusių aplinkybių galėjo dalyvauti

tik antrosios dienos renginyje. Pirmininkavo LR Vyriausybės vadovas Andrius Kubilius. Moderatoriai – politikas Darius Kuolys ir Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė. Praktiškai renginiui vadovavo D. Kuolys. Jo kalboje nuolat prasikišdavo mintys apie lietuvių tautos tapatybės keitimą, apie jos kažkokį *virsmą*. Galima tik spėlioti, kas turėta omenyje. Jeigu tai buvo nuoroda į romaniškų tautų atsiradimą, tai čia jokių paralelių su lietuvių ateitimi būti negali, nes iberai, galai, dakai ir kitos Romos nukariautos tautos suromanėjo būdamos beraštės, neturėjusios savų mokyklų. Dėl to tų tautų lotynizacija, kurią iš tikrųjų galėtume vadinti tautinės tapatybės *virsmu*, buvo neišvengiama ir natūrali. Visai kitokia lietuvių tautos padėtis šiandien: ją sunaikinti gali tik svetimųjų vykdoma asimiliacija, t. y. nutautinimas, nesvarbu, kaip ji vadintų išsigimusio kosmopolitizmo apologetai. Bet juk neleisti savo tautą asimiliuoti yra kiekvieno dorą lietuvio, nepaisant jo politinių įsitikinimų, pareiga.

Lietuvių tautai išnykti pavojus negrės, jeigu išsiauginsime Tėvynę mylinčią jaunąją kartą. Dėl to Tėvynės meilės ir patriotizmo diegimas mūsų mokyklose ir per žiniasklaidą yra reikalingas kaip oras. Nesiduokime pseudokosmopolitų mulkinami.

Bet ar to siekiame?

Grafų Komorovskių pėdsakais

Onutė MACKEVIČIENĖ, Rokiškio krašto muziejaus istorijos skyriaus vedėja

Grafų Komorovskių kapinaitės Ratkūnuose. 2011 m. K. Kurpiaus nuotr.

Grafo Petro Komorovskio kapas Ratkūnuose 2011 m. K. Kurpiaus nuotr.

Koplytstulpis ant Z. L. Komorovskio kapo Kavolyskyje. G. Kujelio nuotr.

Tęsinys. Pradžia Nr. 22

Ratkūnų grafai Komorovskiai buvo įsirengę šeiminines kapinaites šalia dvaro sodybos. Beje, bendrose Kvetkų, Ratkūnų, Suvainišio ar Rokiškio parapijiečių kapinėse grafų Komorovskių kapų nėra. Giminė, matyt, turėjo paprotį savo šeimos narius laidoti atskirai. Grafų Komorovskių kapinaitės Ratkūnuose šiuo metu atrodo gana varganai. Tvorą ir visa kapinių teritorija apaugusi medžiais, vartų nebėra, o dideli juodo granito paminkliniai kryžiai nugriuvę ir sudaužyti. Grafų namas nugriautas sovietmečiu. Liko tik tvirtų rąstų svirnas, apleistas, tačiau išpūdingas parkas, užpelkėję tvenkiniai. Senieji Suvainišio miestelio gyventojai dar mena pasakutinį Ratkūnų grafą Petrą Komorovskį ir jo šeimą.

Grafas buvo vedęs tris kartus. Ypač nuoširdžiai Suvainišio gyventojai mena pirmąją žmoną, grafiene Pelagiją. Tai buvo moteris, mylėjusi paprastus žmones, ne vieną gydžiusi, ne vieną parėmusi nelaimėje. Antroji P. Komorovskio žmona buvo Juodupės gelumbės fabriko savininko Oskaro Trėjaus dukra Helga. Paskutinioji grafo žmona buvo Iraida Kakovska. Pirmąją žmoną Pelagiją Komorovską su sūnumis Bogdanu Antanu Petru (g. 1930 m.) ir Zbignevu Marija (1932–1980) iš Ratkūnų ištrėmė sovietų valdžia. Jiems pavyko grįžti į Lietuvą, apsigyventi Ukmergėje.

LITERATŪRA:

1. Rokiškio krašto muziejaus archyvas. Byla Nr. 250 (1).
2. Rokiškio krašto muziejaus archyvas. Byla Nr. 70.
3. Rokiškio krašto muziejaus rinkiniai.
4. Roman Aftanazy. *Materiały do dziejów rezydencji*. T. IV. Warszawa 1981
5. Janina Masiulionytė-Kontrimienė. „Kaip aš mokiau grafo vaikus“, *Rokiškio J. Tumo Vaižganto mokykla*. Rokiškis: 1993.

6. Nijolė Lukšionytė-Tolvaišienė. „Rokiškio bažnyčios statybos istorija ir meniniai bruožai“, *Rokiškis. Miestas. Kraštas. Žmonės*. Vilnius: 1999.

Apie grafus Komorovskius „Vorutoje“ rašyta anksčiau: Viktoras Jencius-Butautas, „Grafai Komorovskiai“, „Voruta“, Nr. 9 (699), 2010 m. gegužės 8 d.

Pabaiga

Lietuvai pirmininkaujant ESBO pajudėjo derybos dėl užsitęsusių konfliktų

Atkelta iš 1 p.

linių jėginių technologijų, statybos ir priežiūros saugumo kriterijus, o geranoriškiau dalindamiesi ataskaitomis apie atominių reaktorių saugumo testų rezultatus ir siekdami skaidrumo atliekant poveikio aplinkai vertinimus padidintume vieni kitų saugumą“, - teigė valstybės vadovė.

Šalies vadovės teigimu, visos šalys turi susitelkti ties konkrečiais projektais, padėsiančiais įveikti naujas grėsmes. Vilniuje numatyti patvirtinti projektai - nauja kovos su narkotikais koncepcija ir į naują ESBO

projektų su Afganistanu sąrašą įtraukiama Pasieniečių mokykla Medininkuose - reikšmingai prisidės stiprinant kovą su narkotikais visoje ESBO erdvėje.

Kalbėdama ESBO Ministrų Tarybos sesijoje šalies vadovė taip pat akcentavo pamatinių demokratijos ir žmogaus teisių principų įtvirtinimo svarbą nacionalinėje politikoje ir praktikoje.

2011-12-06, Prezidentės spaudos tarnyba

Lietuvos bažnyčios istorija

Gyva kunigo Broniaus Laurinavičiaus atmintis

Irena JONKUVIENĖ*, Vilnius

Kun. Bronius Laurinavičius

2011 m. lapkričio 26 d. Vilniuje pamirėta gėdingai nužudyto kunigo Broniaus Laurinavičiaus 30 metų sukaktis. Gervėtiškis, Švenčionėlių, tais baisiais sovietiniais laikais *persona non grata*, bažnyčios statytojas, parapijiečių numylėtinis - kagėbistams - rakštis. Ne, jo nereikia, jis sovietizmo pamatus graužia, vaikus prie Dievo veda. Ne - jį po mašinos ratais... Ir kas jo testamentas, kad paguldytų prie bažnyčios, kur savo prakaitu žemelę išūdė. Ne, jie visagaliai, pasakė ne ir ne... Gerai, kad nors viskam yra laikas. Su didžiausia pagarba įvykdytas jo testamentas. Deja, po 7 metų. O šiandien, kur jo kraujas tryško po „gruzoviko“ ratais jau medeliai auga, lyg to nekalto kraujo būtų pamaitinti. Ir garbaus skulptoriaus A. Kmieliausko paminklas

- Kristus tokį sunkų kryžių neša. Ne tik kunigo Broniaus, bet ir kitų nukankintų kunigų, politinių kalinių, motinų skausmo ir viso Lietuvos skausmo kryžių.

Nei nemalonus oras, nei lietus nesutrukdė žmonėms pagerbti kunigo. Susirinko prie paminklo, dėjo gėles, degė žvakeles, meldėsi.

Pilnutėlėje Šv. Rapolo bažnyčioje už jo vėlė aukėjo šventas Mišias šeši kunigai. Po pamaldų parodytas kunigo A. Keinos sukurtas filmas apie kunigo Laurinavičiaus gyvenimą. Jaudinantis prisiminimai skalbėjo iš N. Sadūnaitės, monsinjoro A. Svarinsko, Švenčionėlių mokytojos lūpų. A. Gerojimaite padeklamavo jaudinantį savo kūrybos eilėrašį. Ir kaip sunku klausyti seimono nario P. Gražulio žodžių, kad tiek daug

savivaldybės ir kitų pareigūnų priešinosi šio paminklo pastatymui. Baisu galvoti, nėra žodžių... O gal rankos nešvarios... Juk viskas suaukota žmonių, suprantančių, kas yra **Tėvynė** ir **Laisvė**.

Reginos Girdauskienės sodo namelyje yra gyva dėdės kunigo atmintis - komoda. Tokia tvirta, ažuolinė, be jokių išraitymų, pagražinimų. Ją lietė ne tik dėdės kunigo rankos. Lietė ir motinos rankos. Ir abiejų sūnų, marčių ir anūkų. Ir jie visi supranta, koks tai yra svarbus reliktas, sklindinas meilės žmonėms, tėvynei ir laisvei... Liestis prie jos - sau stiprybės melsti...

*Renginio dalyvė, kunigo sesers Julijos Jadzevičienės ilgametė gydytoja

Dar vienas paminklas Domininkui Bukontui

Petras IVANOVAS, Zarasai

Zarasų viešoji biblioteka zarasiškius pakvietė į knygos „Domininkas Bukontas“ pristatymą.

Vakaro režisierė ir vedėja Gražina Karlaitė daug kalbėjo apie Zarasų krašto šviesuolį, gydytoją, antropologą, kultūros ir švietimo puoselėtoją. Vedėja papasakojo, kad idėja išleisti šią knygą yra Lietuvos garbės kraštotyrininko Jono Nemanio. Jis ne tik pasiūlė idėją, bet ir pats prisidėjo, kad ji būtų įgyvendinta.

Knyga išleista Zarasų rajono savivaldybės ir Lietuvos kultūros rėmimo fondo lėšomis. Leidinio pristatymo vakarą rėmė laikraščio „Utenis“ vyriausiasis redaktorius D. Čepukas.

Režisierė ir vakaro vedėja Gražina Karlaitė, pristatydama naują knygą, vakaro dalyvių klausė: „Kodėl šiandien mums vėl svarbu grįžti prie Bukonto?“ Ir atsakė profesorės Viktorijos Daujotytės-Pakerienės žodžiais, kad Domininkas Bukontas buvo šviesi asmenybė, daktaras, altruistas. Deja, tokio altruizmo šiandieniniame gyvenime mes labai pasigendame.

Pristatymo metu vėl ir vėl buvo prisiminti šio išklaus žmogaus gyvenimo, švietiškės ir altruistinės veiklos faktai. Vakaro metu vėl buvo prisimintos biografijos eilutės. Gimė Domininkas 1973 m. rugpjūčio 11 d. Žemaitijoje, Kėgrių vienkiamyje, išikūrusiam senoje dvarvietėje, priklaususio Viekšnių dvarui, dabartiniame Akmenės rajone. „Vieta lygi, bet sodyba Virvičio (Virvytės) upelio skardyje, su dvarvietės liekana, gerai nuaugusia liepų alėja“, – apie Bukonto gimtinę rašė Vaižgantas, neabejotinai ten buvęs. Domininkas, baigęs gimnaziją Šiauliuose, išvažiavo studijuoti į Peterburgą. Studijavo chemiją. Vėliau nusprendė tapti gydytoju ir persikėlė mokytis į Charkovo universitetą. 1900 m. jį baigė ir išikūrė Lietuvoje. Dirbo Dusetose, Ilūkštoje, Zarasuose. Dalyvavo Rusijos–Japonijos kare. Gydytojui ten darbo buvo daug.

Po to sugrįžo vėl į Lietuvą. Zarasuose užsiėmė antropologija, antropologiškai ištyrė ir aprašė daugiau nei tūkstantį sėlių palikuonių. Šį žingsnį gydytojas žengė paskatintas Povilo Višinskio, su kuriuo jis bendravo Peterburge, daug metų susirašinėjo. Susitikdavo su juo ir Užventyje. Domininko brolis Kazimieras 1983 m. kartu su Juozu Tumu-Vaižgantu baigė kunigų seminariją ir buvo išventintas į kunigus.

Šiam išsimokslinusiui žmogui susitikimai su garsiais žmonėmis davė daug.

1906 m. Domininkas, vėl sugrįžęs į Zarasus, mąsto apie lietuvių tautą. Siekia, kad lietuvių kalba būtų vartojama viešajame sektoriuje. Tuo metu jau veikė „Saulės“ draugija, kurios pagrindinis tikslas ir buvo steigti lietuviškas mokyklas. Zarasuose Bukontas įsteigia šį skyrių. Įsteigiama biblioteka-skaitykla. Ragina žmones prenumeruoti lietuviškus leidinius. Tada jau Vilniuje, Seinuose, Kaune buvo leidžiami lietuviški laikraščiai.

„Saulės“ draugija egzistavo ir vokiečių okupacijos metais. Bukontas siekė, kad pamaldos Zarasų bažnyčioje vyktų lietuvių kalba. 1915 m. gydytojas mobilizuojamas į Pirmojo pasaulinio karo frontą. Ten buvo sunkiai sužeistas, gulėjo ligoninėje. Grįžęs 1918 m., Domininkas Bukontas imasi iniciatyvos organizuoti vidurinę mokyklą. Tai buvo ilgametis jo troškimas. Tais pačiais metais gimnazija sėkmingai įsteigta. Daktaras Bukontas vaikščiojo po kaimus ir agitavo žmones leisti vaikus į lietuviškąją mokyklą. Tačiau nė vienos laidos sulaukti Bukontui nepavyko. Tada D. Bukontas rūpinasi savivalda, kooperatyvais, labdaringomis įstaigomis, švietimu, kultūra, vaikų mokymu. Vaižgantas po to perduos skatytojui Bukonto žodžius: „Žmonija nugrimzdo materializme ir egoizme; ji nepajėgia aukščiau pakelti nei savo galvos, nei akių, nei minčių. Kad idealizmas imtų viršų žmonijoje, tai karo visai nebūtų... Tad reikia naujais pamatais išauklėti žmoniją.“ Jis, begydydamas kitus, apskirė šiltine ir mirė. Bukonto dėka Zarasuose buvo įsteigtas ir Šv. Kazimiero draugijos skyrius. Jame buvo apie 20 narių. Čia gydytojas skaitydavo paskaitas. Krikščioniška meile buvo išauklėtas Domininkas. Savo gydytojo darbą jis vykdė su atsidėjimu ir rūpestingumu, visiškai nežiūrėdamas, ar ligonis yra turtingas ar vargšas. Ar jis yra lietuvis, ar lenkas, ar žydas, ar krikščionis, ar netikintis, pas visus lygiai skubėjo, lygiai padėjo. Ankstyva mirtis nutraukė daug nerealizuotų planų, sumanymų, darbų. Po šešerių metų, 1925-ųjų vasarą, M. Pečkauskaitė kartu su Vaižgantu, ministrais Tumėnu bei K. Jomantu aplankė Domininko kapą Zarasuose. Buvo šventinamas paminklas. Zarasų kalvio ir gydytojo bendraminčio Jono Mažeikos ant akmens iškaltas užrašas, bylojantis, kad Domininkas mirė 1919 m. sausio 19 d., jam buvo 44 metai. Ant akmens užrašas skelbia: „Didesnės už tą meilę niekas neturi, idant kas guldytų savo gyvastį už savo prietelius.“ Vėliau Vaižgantas laiške parašys: „Zarasuose stebuklingai graži

Domininkas Bukontas

kapams vieta, bene pati gražiausioji visoje Lietuvoje.“ Šatrijos Ragana savo veikėjus mėgdavo idealizuoti, apsakyme „Viktutė“ ir yra idealizuotas daktaro Domininko Bukonto paveikslas.

Aktorė Irena Kriauzaitė skaitė ištraukas iš Vaižganto kūrinių apie brangų žmogų Zarasų kraštui – Bukontą.

Ispūdingai vakaro metu prisiminė apie Bukontą Lietuvos garbės kraštotyrininkas Jonas Nemanis. Atgimimo metais kilo idėja išsaugoti ateinančioms kartoms šio doro žmogaus atminimą. Buvo nuprešta Zarasų miesto aikštėje pastatyti paminklą Domininkui Bukontui. Šiam žmogui paminklas buvo pradėtas statyti. Praėjusio amžiaus ketvirtąjo dešimtmečio pabaigoje jau buvo sukurtas ir 1941 m. turėjo būti pastatytas. Paminklą sukūrė žymus skulptorius monumentalistas Vincas Grybas. Postamentas jau buvo pastatytas 1940 m. Tačiau tų metų įvykiai, o po to karas sugriovė visus planus ir net viltis įamžinti šio žmogaus atminimą.

Idėja įamžinti Domininko Bukonto atminimą gimė Atgimimo pradžioje. Jau 1989 m. sausio 23 d. priimamas tuometinės rajono valdžios sprendimas „Dėl Bukonto atminimo įamžinimo“. Buvo nuspręsta pastatyti paminklą išžymiam gydytojui, mokslo puoselėtojui, liaudies švietėjui. Buvo numatyta ir paminkle iškalti žodžius: „Širdį, protą ir gyvybę – tautai ir visai žmonijai.“ Jie puikiai išreiškia šio patrioto gyvenimą ir

Paminklas Domininkui Bukontui miesto aikštėje

siekus ir buvo numatyti V. Grybo projekte. Ši idėja turėjo būti įgyvendinta už zarasiškių pinigų, nors ir rajono valdžia prisidėjo prie jos įgyvendinimo. Paminklą buvo numatyta pastatyti miesto centrinėje aikštėje. Jį sukūrė skulptorius Leonoras Strioga. 1993 m. gegužę paminklas buvo atidengtas ir pašventintas.

Štai visai neseniai šviesą išvydo knyga „Domininkas Bukontas“. Šiame leidinių ir straipsnių rinkinyje visas šio žymaus žmogaus trumpas gyvenimas, jo darbai ir siekiai. Knygos išleidimo iniciatorius Jonas Nemanis džiaugėsi šiuo darbu ir pavadino jį antruoju paminklu Domininkui Bukontui.

Dėkojo už tokį šio žmogaus atminimo įvertinimą rajono savivaldybės mero pavaduotoja Stasė Goštautienė, daug padėkos žodžių sulaukė šio darbo sumanytojas J. Nemanis.

Zarasų viešosios bibliotekos direktorė Danutė Karlienė pabrėžė, kad knygos rengėjai pasiekė savo kilnų tikslą išsamiai papasakoti apie šią iškilią asmenybę, gyvenusią Zarasuose ir Dusetose.

Visiems šio darbo rengėjams dėkojo Zarasų rajono savivaldybės Administracijos švietimo ir kultūros vedėjas pavaduotoja Daiva Šukštilienė.

Vakaro metu gražių akimirų suteikė zarasiškių Mildos ir Teresės Andrijauskaičių bei Ramintos Razmaitės atliekami muzikos kūriniai ir dainos.

Lietuvos istorijos kalendorius. Gruodis

Gruodžio 10–22 d.

10 diena

1796 m. Rusijos caras Pavlas I paskelbė amnestiją visiems už pasipriešinimą Rusijai suimtiems Lenkijos ir Lietuvos valstybės piliečiams.

1798 m. Vilniuje mirė Laurynas Stuoka-Gucevičius, architektas, žymiausias Lietuvos klasicizmo atstovas. Gimė 1753 m. Migonysė (Kupiškio r.).

1812 m. Rusijos armija užėmė Vilnių.

11 diena

1618 m. Lenkijos ir Lietuvos Valstybė sudarė Deulino paliaubas su Rusija. Lietuvai pripažintas Smolenskas.

1917 m. Lietuvos Taryba paskelbė nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimą sąjungoje su Vokietija.

12 diena

1501 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras karūnuotas Lenkijos karaliumi.

1586 m. Gardine mirė Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Steponas Batoras.

1939 m. emigracinė Lenkijos vyriausybė uždraudė Lietuvoje steigti karines lenkų organizacijas ir ginklu kovoti su Lietuvos valdžia.

13 diena

1545 m. atidarytas Tridento bažnytinis susirinkimas, ėmėsis reformų katalikų bažnyčioje (jo nutarimus popiežius Pijus IV patvirtino ir viešai paskelbė 1564 01 28).

1925 m. Kaune atidaryta Mikalojaus Konstantino Čiurlionio paveikslų galerija.

1939 m. Lietuvos seimas priėmė Universiteto įstatymą, pagal kurį Vilniaus universitetas turėjo vadovautis Kauno universiteto statutu.

14 diena

1563 m. Lenkijos ir Lietuvos unijai skirtame Varšuvos seime įvyko pirmas bendras Lenkijos ir Lietuvos atstovų posėdis.

1575 m. Varšuvoje lenkai išrinko Steponą Batorą karaliumi.

1812 m. Rusijos armija užėmė Kauną.

1934 m. Kaune pasidėjo Klaipėdos hitlerininkų teismo procesas – pirmoji Europoje byla prieš nacius (Ernsto Noimano ir Teodoro fon Zaso byla). Truko iki 1935 03 23, buvo teisiami 122 asmenys.

15 diena

1947 m. Lietuvos SSR Ministrų Taryba ir LKP(b) CK visus ūkius, kuriuose naudojama samdoma darbo jėga (net šeimos narių), paskelbė „buožiniais“ – parengtos sąlygos masiniams trėmimams.

16 diena

1882 m. Lebiodykoje (Baltarusija, Varena-vo r.) gimė Tadas Ivanauskas, gamtininkas, Žuvinto rezervato, Kauno zoologijos sodo kūrėjas. Mirė 1970 06 01 Kaune.

1918 m., artinantis Raudonajai armijai, pagrindinė bolševikinė Lietuvos laikinoji revoliucinė vyriausybė Vilniuje paskelbė manifestą, deklaravusį Lietuvos Sovietų Respublikos sukūrimą.

17 diena

1866 m. Selemoje (Marijampolės r.) gimė Kazys Grinius, trečiasis Lietuvos prezidentas. Mirė 1950 06 04 Čikagoje.

1926 m. grupė Lietuvos karininkų įvykdė Lietuvoje valstybinį perversmą. Antano Smetonos autoritarinio valdymo pradžia.

18 diena

1993 m. Lietuvos Sąjūdžio IV suvažiavimas paskelbė apie Sąjūdžio pasitraukimą iš politinės veiklos.

19 diena

1915 m. Vilniuje krajovcų iniciatyva įkurta Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės konfederacija, siekusi atkurti LDK kaip Lietuvos ir Baltarusijos konfederaciją.

1964 m. Kaune gimė Arvydas Sabonis, žymiausias Lietuvos krepšininkas.

20 diena

1701 m. Švedijos kariuomenė užėmė Kauną.

1922 m. Lietuvos nepriklausomybę *de jure* pripažino Santarvės valstybės – Didžioji Britanija, Prancūzija, Italija ir Japonija.

21 diena

1960 m. Maskvoje Nikita Chruščiovas pasmerkė pradėtus Trakų pilies atstatymo, Biržų ir Medininkų pilių konservavimo darbus.

1998 m. Lietuvos Seimas panaikino mirties bausmės taikymą Lietuvoje.

22 diena

1812 m. į Vilnių atvyko Rusijos caras Aleksandras I.

1885 m. Ceikiniuose (Ignalinos r.) gimė Kipras Petrauskas, pasaulinio garso dainininkas (tenoras). Mirė 1968 01 17 Vilniuje.

1921 m. Lietuvos Seimas atmetė Lietuvos ir Lenkijos susitaikymo projektą, parengtą Pauliaus Hymanso.

1922 m. Klaipėdoje sudarytas Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas, kurio tikslas buvo organizuoti ginkluotą sukilimą ir prijungti Klaipėdos kraštą prie Lietuvos.

Parengė Tomas BARANAUSKAS, Vilnius

Skelbimai, reklama

Vorutos
prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio Voruta
prenumerata 2012 metams.

Prenumeratos kaina (indeksas 0135)

1 mėn. – 3,31 Lt

3 mėn. – 9,93 Lt

6 mėn. – 19,86 Lt

12 mėn. – 39,72 Lt

Prenumeratos kaina pensininkams, neįgalie-
siems, moksleiviams, studentams, mokyto-
jams (indeksas 0136)

1 mėn. – 3,09 Lt

3 mėn. – 9,27 Lt

6 mėn. – 18,54 Lt

12 mėn. – 37,08 Lt

Prenumerata trumpesniam nei metų ar
pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam
mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22
dienos (jeigu nenurodyta kitaip).
Gyventojų ir organizacijų užprenumeruotas
laikraštis Voruta nurodytais adresais pristato-
mas šeštadieniais. Vorutą galima užsisakyti ir
internetu bendrovės tinklalapyje
www.post.lt.

Voruta
parduodama

K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16

K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12

K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g.
sankryža

K26 Vilnius, Sodų g. 22

K369 Klaipėda, Taikos pr. 101

K400 Alytus, Jotvingių g. 10

K436 Marijampolė, Stoties g. 2

K44 Vilnius, Lelevelio g. 2

K45 Vilnius, Gedimino pr. 19

K466 Panevėžys, Savanorių a. 5

K5 Vilnius, Sodų g. 22 – autobusų
stotis

K572 Vilnius, Sodų g. 22

K6 Vilnius, Gedimino pr. 44

K7 Vilnius, Gedimino pr. 31

K78 Trakai, Vytauto g. 90

K8 Vilnius, Gynėjų g. 1

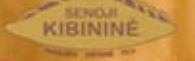

Mirus doc. dr. Algirdui LUKOŠEVIČIUI skaudžią netekties
valandą nuoširdžiai užjaučiame gimines ir artimuosius.

„Vorutos“ redakcija

Dėmesio

Galite įsigyti 2010 m. įrištą „Vorutos“ laikraščio metinį komplektą.
Kreiptis tel.: 8 528 55331; 8 528 51266;
mob. 8 605 11117.
El. p.: vorutosfondas@voruta.lt

Kalėdiniai rytmečiai
viduramžių miestel

Senoji kibininė kviečia į kalėdinius
rytmečius mažiems ir dideliems...

Papasakosime kibinų atsiradimo
istoriją, prisiminsime tradicijas, žaisime
įvairius žaidimus, minsime minkles

Pakviesime pasivaikinti
kibinukais, sultiniu, bei garuojamais
arbatos puodeliu.

Pas mus laikas sustoja, tad
susitikime Trakuose...

Smulkesnė informacija tel.
865908454 arba www.kibinas.lt

Užs. Nr. 36

Prisidėkite prie Vorutos leidybos

Voruta jau skaičiuoja trečiąjį savo leidybos ir
veiklos dešimtmetį. Tai vienintelis šalies istorijos
laikraštis, skirtas ugdyti lietuvių istorinę atmintį ir
tautinę savimonę, populiarinti Lietuvos istoriją.
Jūsų, mieli skaitytojai, parama padeda laikraš-
čiui pateikti naujų žinių apie svarbiausius Lietuvos
istorijos įvykius ir jų įvairias interpretacijas bei
vertinimus.
Norėdami ir toliau dirbti Jūsų labui ir ugdyti
Lietuvos istorinę atmintį ir tautinę savimonę, pra-
šome paremti Vorutą ir finansiskai.
Paramos būdai:
1. Jūsų aukos
2. Parama, vadovaujantis LR Paramos ir labda-
ros įstatymu, skiriant 2 proc. iš valstybei sumokėto
gyventojų pajamų mokesčio.

3. Jūsų užsakoma prenumerata
4. Jūsų mokami skelbimai, sveikinimai, užuo-
jautos bei reklama ne tik Vorutos laikraštyje, bet ir
internetu svetainėje www.voruta.lt

Informacija apie paramos gavėją
VšĮ „Vorutos“ fondas
Įmonės kodas 181392738
Adresas: Naujoji g. 16, Trakai LT-21111
El.paštas: vorutosfondas@voruta.lt arba
voruta@voruta.lt
Tel. 8 528 512 66, 8 605 11117
Atsiskaitomosios sąskaitos numeris
LT654010042700021469
Mokėjimo paskirtyje nurodykite, kad tai PARA-
MA
Dėkojame už bendradarbiavimą.

PR

Biudžetinėms organizacijoms „Tele2“
toliau siūlo nulinius tarifus Lietuvoje

Telekomunikacijų bendrovė „Tele2“ toliau ragina biudžetines įmones sutaupyti. Visos viešojo sektoriaus organizacijos – valstybės, savivaldybių, švietimo, sveikatos apsaugos ir kitos įstaigos vis dar gali pasinaudoti „Tele2“ pasiūlymu pratęsti sutartis, numatančias mažiausią įmanomą – nulinį – tarifą už ryšio paslaugas Lietuvoje.

Mobilusis ryšys – už 0 cent

Kilus diskusijoms dėl tiekėjų pasirinkimo kriterijų viešuosiuose pirkimuose, Viešųjų pirkimų tarnyba patvirtino: vešųjų pirkimų įstatymas nedraudžia tęsti preli- minarios sutarties su vienu tiekėju ir jos pagrindu sudarinėti pagrindines sutartis, kai kiti preliminarąją sutartį sudarę tiekėjai atsisako ją tęsti. CPO paslaugų kataloge www.cpo.lt/katalogas galima matyti maksimalius „Tele2“ paslaugų tarifus: 0,0000 Lt už minutę ir trumpąją SMS žinutę visuose Lietuvos tin- kluose bei Lietuvoje siunčiamų duomenų megabaitą. Organizacijoms tereikia mo- kėti prakalbamą 15 Lt be PVM mokestį už SIM kortelę, kuri numato preliminarąją sutartis su CPO.

Nemažai organizacijų suskubo pasinaudoti proga: spalį ir lapkritį pirkimų skai- čius per CPO, lyginant su vidutiniais mėnesio rezultatais, patrigubėjo. „Tele2“ šiuo metu – vienintelė ryšio tiekėja, per CPO siūlanti mažiausius tarifus. Suprasdami laikmečio iššūkius stengiamės padėti biudžetinėms įmonėms sutaupy- ti mokesčių mokėtojų lėšų. Kol esame vienintelis centralizuotų pirkimų konkursų dalyvis, išipareigojame visuose CPO sistemoje vykstančiuose konkursuose paslau- gas Lietuvoje pasiūlyti už nulinį tarifą“, – sakė Petras Masiulis, „Tele2“ generalinis direktorius.

Viešųjų pirkimų tarnybos (VPT) apklausos duomenimis, viešasis sektorius dažnai paslaugas perka kelis ar keliolika kartų brangiau nei galėtų. Pirkdamos paslaugas ne per CPO arba neskelbdamos konkursų, biudžetinės organizacijos per metus už mobilųjį ryšį permoka mažiausiai 28,8 mln. Lt biudžeto lėšų.

Verta suskubti

„Tele2“ vertinimu, dabartinė visų mobiliojo ryšio operatorių paslaugų kokybė yra iš esmės vienoda – tai patvirtina ir RRT kokybės tyrimai, todėl šiandien kaina klientams yra svarbiausias kriterijus. Optimizuoti ryšio išlaidas siekiančios biudže- tinės organizacijos šiuo metu vis dar gali pasinaudoti „Tele2“ mažiausios kainos pasiūlymu.

„Nuliniais paslaugų Lietuvoje tarifais galės naudotis visos biudžetinės organiza- cijos, kurios skelbs mobiliojo ryšio viešųjų pirkimų konkursus per cpo.lt ir suskubs sudarys pagrindinę sutartį su „Tele2“. Vargu ar rastume organizacijų, kurios atei- nančiais metais galėtų sau leisti be reikalo išlaidauti“, – atkreipė dėmesį P. Masiu- lis.

Užs. Nr. 34

„Senoji Kibininė“ siūlo:

* Kibinų pristatymas į namus.

* Edukacinė kibinų gamtinimo pamokėlė.

* Parodomoji šimtalapio gamtinimo pamokėlė.

* Specialus meniu grupėms.

* Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai.

* Dienos verslo pietūs.

* Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais:

1. Savanorių pr. 247 (šalia „Maximos bazės“)

2. Savanorių pr. 16 (šalia „Hyper RIMI“)

3. Žirmūnų g. 64, Vilnius (šalia „Hyper RIMI“)

4. Žirmūnų g. 2, Vilnius (šalia IKI)

5. Konstitucijos pr. 40, Vilnius (prie CUP, šalia Baltojo tilto)

6. Ateities g. 91, Vilnius (MANDARINO patalpoje)

7. Viršuliškių g. 40, Vilnius (šalia MADOS)

8. Ukmargės plentas 369, Vilnius (šalia BIGO)

9. Priegliaus g. 1, Vilnius (Minsko pl. prekybos centras PUPA)

10. Jeruzalės g. 4, Vilnius (šalia RIMI)

11. Vidūno g. 4, Vilnius, Pilaitė (šalia RIMI).

Ačiū,
kad esate
kartu!

www.kibinas.lt

Užs. Nr. 20

Kitas „Vorutos“ numeris išeis 2011 m. gruodžio 23 d.

Voruta® Visos prekių ženklų teisės saugomos 9 771392 1067018	Prenumeratos indeksai 0135, 0136 Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskienė, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada Spaudos radijo ir televizijos rėmimo fondas Vilniaus krašto lietuvių sąjunga išeivijoje
© Voruta 2011. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738, PVM mokėtojo kodas LT813927314) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt trejetis leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8528)51266. „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius. Spausdino Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1 500 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt, voruta@voruta.lt. Interneto svetainės: www.voruta.lt, www.mazoji-lietuva.lt
		Redakcija: Jurgita Brasiūnaitė (redaktorė, tel.: 8 603 11117), Jonas Česnavičius (foto- grafija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Jolanta Vasiliauskaitė (dizainerė), Stanislava Žuravskė (buhalterė), Dana Zacharevičienė, Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitytė, Antanas Lesys (istorija), Martynas Buivys (internetas), Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius).